پښتو ژبه او ګرامر

ليکونکی : عبدالعلي رسولزاده

د عنوانو لست

شمېره	عنوان	مخ
۱	تر پيل له مخه خبري	
۲	د پښتو ژبي ګرامر	۱
۳	ژبه	۲
۴	مورنۍ ژبه	۳
۵	د کوچنيانو په ژبه خبري کول	۴
۶	د کوچنيانو په ژبه خبري کول په هيواد کي دننه	۵
۷	د کوچنيانو په ژبه خبري کول په مهاجرت کي	۷
۸	معياري ژبه	۹
۹	انسانان او ليکنۍ ژبه	۱۰
۱۰	د عربي ژبي الفبې	۱۱
۱۱	د پښتو ژبي اوسنۍ الفبې	۱۲
۱۲	د پښتو ژبي اته توري	۱۳
۱۳	د عربي ژبي خاص توري	۱۵
۱۴	واول يا ږغ لرونکي توري	۱۸
۱۵	د واول تعريف	۱۹
۱۶	هيجا يا سېلاب	۲۰
۱۷	اوږده واول	۲۳
۱۸	لنډ واول	۲۳
۱۹	واول الف	۲۴
۲۰	کونسونانت الف	۲۴
۲۱	(و)	۲۵
۲۲	معروف يا لنډ (و)	۲۶
۲۳	کونسونانت لنډ (و)	۲۶
۲۴	واول لنډ (و)	۲۸

۲۵	اوږد یا مجهول (و)	۲۹
۲۶	لنډه او اوږده (ي ، ې)	۳۰
۲۷	واول لنډه (ي)	۳۰
۲۸	کونسونانت لنډه (ي)	۳۲
۲۹	اوږده (ې)	۳۳
۳۰	د پښتو ژبې پنځه (ی ، ي ، ې ، ۍ ، ئ) ګاني	۳۵
۳۱	پښتو (ي) ګاني په تفصیل سره	۴۱
۳۲	نرمه (ی)	۴۶
۳۳	لنډه (ي)	۵۲
۳۴	اوږده (ې)	۵۴
۳۵	درنه (ۍ ، ئ)	۶۲
۳۶	(هـ ، ه ، ـه) په پښتو کې	۷۲
۳۷	ملفوظه (هـ ، ه)	۷۳
۳۸	غیر ملفوظه (ه ، ـه) ، خج	۷۳
۳۹	غیر ملفوظه او ملفوظه (هـ ، ه ، ـه) په پښتو کې	۷۶
۴۰	د پښتو ژبې یو شمېر ځانګړتیاوې (خج)	۸۸
۴۱	کلمه word	۹۶
۴۲	اسم یا نوم	۹۶
۴۳	عام او خاص اسم	۹۶
۴۴	مفرد او جمع	۹۷
۴۵	اسم د جنس له مخه	۹۷
۴۶	مذکر اسم	۹۸
۴۷	مونث اسم	۱۰۸
۴۸	اسم د حالت له مخې	۱۱۷
۴۹	د اسم فاعلي حالت	۱۱۸
۵۰	د اسم مفعولي حالت	۱۱۸

۵۱	د اسم اضافي حالت	۱۱۹
۵۲	د اسم ندائي حالت	۱۱۹
۵۳	د ندا د کلمو تاثیر پر اسمو	۱۲۰
۵۴	ضمیر	۱۲۳
۵۵	شخصي ضمیرونه	۱۲۳
۵۶	منفصل ضمیرونه	۱۲۶
۵۷	متصل ضمیرونه	۱۳۱
۵۸	استفهامي ضمیرونه	۱۳۶
۵۹	مبهم ضمیرونه	۱۳۸
۶۰	مشترک ضمیرونه	۱۳۹
۶۱	صفت	۱۴۰
۶۲	د صفت ډولونه	۱۴۱
۶۳	اصلي صفت	۱۴۱
۶۴	عددي صفت	۱۴۴
۶۵	استفهامي صفت	۱۴۵
۶۶	مبهم صفت	۱۴۶
۶۷	اشاري صفت	۱۴۸
۶۸	نسبتي صفت	۱۴۸
۶۹	فعل	۱۵۰
۷۰	مصدر	۱۵۰
۷۱	د فعل ډولونه	۱۵۱
۷۲	متعدي فعل	۱۵۱
۷۳	لازمي فعل	۱۵۱
۷۴	معروف فعل	۱۵۲
۷۵	مجهول فعل	۱۵۲

۷۶	مثبت فعل	۱۵۳
۷۷	منفي فعل	۱۵۳
۷۸	با قاعده فعل	۱۵۴
۷۹	بې قاعدې فعل	۱۵۵
۸۰	کومکي فعل	۱۵۵
۸۱	فعل د زمانې له مخې	۱۵۹
۸۲	حال زمانه	۱۵۹
۸۳	د حال ډولونه	۱۶۰
۸۴	مطلق حال	۱۶۱
۸۵	اقتداري حال	۱۶۳
۸۶	احتمالي حال	۱۶۵
۸۷	شرطي حال	۱۶۶
۸۸	تمنايي حال	۱۶۷
۸۹	استمراري حال	۱۶۷
۹۰	التزامي حال	۱۶۷
۹۱	ماضي	۱۶۹
۹۲	مطلقه ماضي	۱۷۰
۹۳	قريبه ماضي	۱۷۴
۹۴	بعيده ماضي	۱۷۷
۹۵	استمراري ماضي	۱۸۳
۹۶	اقتداري ماضي	۱۸۵
۹۷	شرطيه ماضي	۱۸۷
۹۸	تمنايي ماضي	۱۸۹
۹۹	احتمالي ماضي	۱۹۱
۱۰۰	توبيخي ماضي	۱۹۳

۱۹۵	مستقبل (را تلونکې زمانه)	۱۰۱
۱۹۶	مطلق مستقبل	۱۰۲
۱۹۷	استمراري مستقبل	۱۰۳
۱۹۹	اقتداري مستقبل	۱۰۴
۲۰۰	امر	۱۰۵
۲۰۱	حاضر امر	۱۰۶
۲۰۳	د متکلم او غایب امر	۱۰۷
۲۰۴	د متکلم استمراري امر	۱۰۸
۲۰۴	د غایب استمراري امر	۱۰۹
۲۰۴	دعائیه امر	۱۱۰
۲۰۵	قید	۱۱۱
۲۰۶	د قید ډولونه	۱۱۲
۲۰۶	د وضعیت یا فعل قید	۱۱۳
۲۰۶	د زمان یا وخت قید	۱۱۴
۲۰۷	د مکان یا ځای قید	۱۱۵
۲۰۷	د مقدار قید	۱۱۶
۲۰۸	د عطف (وصل) کلمې	۱۱۷
۲۰۹	مساوي د وصل کلمې	۱۱۸
۲۱۰	تابع د وصل کلمې	۱۱۹
۲۱۰	مستقله جمله	۱۲۰
۲۱۰	تابع جمله	۱۲۱
۲۱۰	د ربط کلمې	۱۲۲
۲۱۵	جمله	۱۲۳
۲۱۷	لیک نښې	۱۲۴

بسم الله الرحمن الرحيم

له پيل څخه مخکي خبري

د پښتو ژبي د ښې زدکړي لپاره څکه د دغسي کتابو ليکل ضروري دي چي لوستونکي او خبري کونکي د خپلي ژبي هغه مهم اجزا نه يوائي و پيژني بلکي د هغو د استعمال ځای هم زده کړي. دا په دې معنا لکه: يو ترکاڼ چي خپل د کسب او کار سامانونه پيژني او د هغو کارول هم ور معلوم وي. يو بزګر ته د کښت او کرهڼي ټول سامانونه او د هغو د استعمال ځای ور معلوم دئ. نه يوائي ترکاڼ او بزګر بلکي ټول د کسب او کار څښتنان سربېره پر دې چي د خپل کار سامانونه ور معلوم دي، بلکي د هغو کارول ئې هم زده وي او د نور ښه کولو په لټه کي ئې هم وي. همدا ډول هغه کسانو ته چي غواړي سم و رغيږي، سم و لولي او سم و ليکي بايد د دغه کار سامان او افزار ور معلوم وي. دغه سامان د ژبي توري (رغونه)، کلمې، جملې او په جملو کي د کلمو سم اوډل او کارول (ګرامر) دئ چي بايد په ښه توګه ور معلوم وي. يو له هغو لارو څخه چي دغو کسانو ته توري (د رغونو سمبولونه)، کلمې، ليک نښي، جملې او د هغو د استعمال ځای ور وښيي د ژبي ګرامر دئ.

د دغه کار لپاره زه عبدالعلي رسول زاده کوښښ کوم چي د ژبي د

هغې زدکړې لپاره چې ما ئې اړتیا احساس کړېده دلته څه و لیکم.

هغه لیکنه به یو مرستندوی ګرامر وي. دغه ګرامر به زیاتره د یو شمېر ښوونکو سره هم مرسته وکي چې د تدریس په وخت کې ئې د زدکوونکو سره د لوست او لیک په وخت کې و کاروي.

په دغه لیکنه کې د پښتو ژبې مختلفو لهجو ته اشاره سوې ده، خو دا به د دې معنا و نه لري چې ګواکې خدای دي نه کړي د کومې سیمې ژبې یا لهجې ته په سپکه کتل دي. نه! دا خاص د دغه لپاره دي چې سړی د یو او بل په لهجه څه نا څه و پوهېږي.

بله خبره دا ده چې زیاتره موږ د معیاري پښتو خبرې اورو. معیار په یواځې سر نه سي را منځ ته کېدلای. د معیار لپاره باید یو باصلاحیته ارګان د پښتنو د ډېرو سیمو څخه د پښتو صلاحیت لرونکې کسان سره را ټول کې او غونډې جوړې کې. په دغو غونډو کې به هر څوک په دموکراتیکه فضا کې پر اړوندو ټکو خپل نظر ښکاره کې. د نظر تر ښکاره کېدو وروسته به په ګډه تصمیم و نیول سي.

دا باید دا سي نه وي چې یو یا دوه کسان په خپله تصمیم و نیسي او پر نورو ئې و مني او یا په پښتو کې داسي یو تغییر را منځ ته کړي چې ه **هغه کې له ګرامري قاعدو ترتیب له منځه تللی وي**. پدغه وخت کې نو بیا ځیني دا سي ټکي منځته را ځي چې په یوه لهجه کې یوه

معنا او په بله لهجه یا سیمه کي بله معنا و لري. د مثال په توګه دغه لاندي څو کلمې:

ګوابن: دغه کلمه چي د خطر یا مشکل په معنا نن کارول کیږي دغه څو کاله کیږي چي په دغه معنا را منځته سوې ده. په لوېدیځه لهجه کي دغه کلمه له اوږدو کلونو را هیسي د سولي او د جنګي خواوو د یو او بله د لیري کولو په معنا کارول سوې ده.

ننګونه: مصدر ئې ننګول دئ. په لوېدیځه لهجه کي د پیر یا کوم بزرګ سړي له قبر څخه د مرستي غوښتلو په وخت کي ویل کیږي او غوښتونکی وایي پیره را و رسېږه. اما اوس ئې په رسنیو او خبرو کي د مشکل یا خنډ په معنا کاروي.

ګوندي: په لوېدیځه لهجه کي د امیدوارۍ په معنا را ځي، لکه عبدالباري جهاني چي د موږک شعر په یوه نیم بیتي کي وایي:
ګوندي ستا غوښي د زړه سوده را و کي

دغه کلمه اوس د ګواکي پر ځای کارول کیږي.

بله خبره دا چي ډیري داسي اوازې او ګنګوسې اوربدل کیږي چي دا خبره داسي فیصله سوې ده. کله چي پسې و ګورې هغه فیصله شتون و نه لري. د دې خبري یو مثال د (د) کارول دي، چي وایي (د) ډېر مه کاروئ. پر دغه خبره نه کومه فیصله سته او نه نوره شرحه. اوس

نو دا خبره هغه چا ته په لاس ور غلې ده چي (د) منع دئ نو ئې يو ځاى ليکلي دي:

(حضرت ابوبکر صديق مسجد جامع). په دغه کرښه کي اسمونه او صفتونه سره را غلي دي. که دلته د اضافت مهم (د) ور و لوېږي د جملې ګرامر به سم سي لکه. (د حضرت ابو بکر مسجد جامع). دا سي به نوري ډيري خبري د دغي ليکني په هره برخه کي پر خپل ځاى را سي.

د اضافت پر هغه (د) بنديز لګول سوى دئ چي ځيني خلک داسي وايي: (د خپل د پلار کتاب مي و لوستى). دلته د پلار له نامه مخکي چي کوم (د) را غلى دئ هغه بېځايه دئ.

ښکاره ده چي دغه کتاب ډيري پاڼي لري. سړى کولاى سي چي يو ځل ئې و لولي، خو دا د دې معنا نه لري چي هر وخت بايد دغه ټول څه د سړي پياد وي. کېداى سي چي دغه ليکنه يو څه سړى زده کړي او نور ئې د ماخذ په توګه سړى و لري.

عبدالعلي رسولزاده

تليفون: 0046709384755

alirasulzada@hotmail,com

www.pashto.se

د پښتو ژبي ګرامر

د ګرامر کلمه د یونانی ژبي له ګراماتیکي (γραμματική) grammatike څخه را منځته سوې ده چي معنا ئې د ژبي د قاعدو د هغه سیستم څخه عبارت ده کوم چي لومړی کلمې او د هغو اجزاوي جوړي کړي او وروسته له هغو څخه معنا لرونکي جملې جوړي کړي.

ګرامر له چا سره دغه مرسته کوي څو د نورو په لیکل سوو او شفاهي اطلاعاتو و پوهیږي او نورو ته لیکلي او شفاهي اطلاعات ورکړای سي او هغه په و پوهولای سي.

شفاهي سم اطلاعات د ږغ له لاري کنترولیږي، خو لیکل سوي اطلاعات د اړونده ژبي د تورو (د ږغونو د سمبولونو) او نښنو له لاري اخیستل او ور کول کیږي. په دغو دواړو حالاتو کي د اطلاعاتو اخیستونکی او ور کوونکی باید د اړونده ژبي د ږغونو سمبولونه او نښني نه یواځي سم و پیژني بلکي پر ځای ئې سم و کارولای هم سي. دلته باید و وایم: په پښتو کي چي کوم خاص ږغونه (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) سته د هغو سم تلفظ ډېر مهم دئ. که یو په بل واوړي د لیکلو او خبرو کولو په وخت کي به لویه کمبودي را منځته سي.

د مخه تر دې چي د ږغونو په سمبولونو (د الفبې تورو) او لیک نښنو پیل و کړو ښه به دا وي چي د ژبي په اړه څو لنډي خبري و کړو:

ژبــــه :

ژبه د انسانانو تر منځ د مخابرې او مکالمې وسیله ده. د ژبي له لاري سړی خپل پیغام نورو ته رسوي او د نورو پیغام ځانته را اخلي. کله چي انسان فکر کوي، نو باید یوه ژبه و لري چي فکر په و کړي. هره ژبه ځانته یو شمېر ږغونه لري چي د هغو ږغونو له یو ځای کولو څخه کلمې او له کلمو څخه جملې یا خبري جوړي سوي وي. د مځکي پر مخ لومړنۍ ژبه د ادم (ع) ژبه وه، چي خدای پاک په قران شریف کي په یوه ایت کي یاده کړې ده.

د پوهانو له نظره نن ورځ په نړۍ کي ۶۰۰۰ ژبي سته. دا چي د ادم (ع) له هغې یوې ژبي څخه څرنګه دغه ټولي ژبي را منځته سوې هیڅ څوک نه پوهیږي.

د هغو ۶۰۰۰ ژبو له جملې څخه یوه هم پښتو ده. پښتو له اریک ژبي څخه را پیل سوې ده. اریک د اریایانو ژبه ده. اریایان له نن څخه نژدې ۵۰۰۰ کاله پخوا د سپین پوستو خلکو یو جمعیت وو چي د آمو رود له شمالي خوا څخه د اوسني افغانستان بخدي یا اوسني بلخ ته را و کوچېدل. دوی خپله ژبه اریک بلله.

په افغانستان کي خلک په ډېرو ژبو خبري کوي، خو پښتو اودري ژبي ئې دوې رسمي ژبي دي.

دري ژبه چي په افغانستان کي تر ۱۳۴۳ هـ ل مخکي د فارسي په نامه یادېده ، په دغه کال کي د یوې فیصلې له مخي ئې نوم په دري واوښت.

مورنۍ (په کورنۍ کي ژوندۍ) ژبه:

مورنۍ ژبه هغه ژبه ده چي د ماشوم مور خبري په کوي. پوهان په دې نظر دي چي ماشوم د مور په ګېډه کي لا هغه ژبه زده کوي کوم چي مور ئې خبري په کوي. ماشوم تر زېږېدو وروسته د مور په غېږ کي د مور د میني او ګرانښت خبري اوري. د مور دغه ژبه نه یواځي ماشوم د یوه هویت خښتن کوي بلکي مینه او ګرانښت هم ور زده کوي. له همدې امله کولای سو و وایو چي مورنۍ ژبه د هر ماشوم انساني حق دئ.

یونسکو په ۱۹۹۹ م کال کي د فیبروري میاشتي ۲۱ مه د مورنۍ ژبي د نړۍ والي ورځي په نامه و نوموله. دغه ورځ تر هغه وروسته په نړۍ کي هر کال په نوموړې نېټه لمانځل کیږي.

د پورتنیو خبرو له مخي به دا ښه وي چي کوچنیانو ته د هیواد په دننه کي د هیواد د رسمي ژبي تر څنګ په مورنۍ ژبه هم د زدکړو امکان برابر سي.

د کوچنیانو په ژبه خبري کول:

پښتنې میندي، پلرونه او کورنۍ کوچنیانو ته د خبرو د زده کولو په وخت کي په یوه خاصه ژبه خبري کوي. شاید میندي او کورنۍ به دا کار یا د ډیري میني له امله کوي او یا دا چي دوی به فکر کوي کوچنیانو ته د ځینو ږغونو تلفظ او د کلمو زدکړه اسانه نه ده. حال دا چي د کوچنیانو پر ژبه باندي چي یو تحقیق سوی دئ هغه ښکاره کوي چي کوچنیان د ورځي یو زیات شمېر کلمې زده کولای سي. د کوچنیانو دغه خاصه ژبه یوائې په پښتنو کي ډېر رواج لري، خو نور قومونه دغه کار په دغه کچه نه کوي. که ئې و کړي هم به د ګوتو په شمار یو څو کلمې وي. په پښتو کي د کوچنیانو د ژبي یو څو کلمې لکه:

پاپۍ پښه
چګه سترګه
لاس چکو
نانا ډوډۍ ....

په ډېر کوچنیوالي کي کوچنیان دغه یو شمېر ږغونه یو په بل اړوي لکه:

(ر) پـه (ل)
(س) په (ش)
(ږ) په (ژ)

(ښ) په (ش) او داسي نور . د مثال په توګه په لومړي سر کي:
د (را سه!) پر ځای (لا شه!)
د (ښه) پر ځای (شه)
(موږ) په (موژ)
(څ) په (س)
(ځ) په (ز) اړوي.

بیا کله چي کوچنی لوییږي کرار کرار دغه د کوچنیوالي د ژبي تلفظونه او کلمې د خپلي لهجې اصلي ږغو او کلمو ته اړوي. خو ښه به دا وي چي کورنۍ په لومړي پیل کي لا د کوچنیانو سره د پورتنیو ږغونو سم تلفظ ته پاملرنه و کړي. که نه دغه د کوچنیوالي نا سم تلفظونه به یا تر ډېره وخته او یا حتا د ژوند تر پایه ور سره پاته وي. که کورنۍ دغه کار ته توجه و نه کي بیا دغه کار ښوونځي ته پاته کیږي. هغه دا چي ښوونکي باید له لومړي ټولګي څخه متوجه وي چي د زدکوونکو سره مرسته و کړي څو د دغو ږغونو تلفظ سم زده کړي. البته په دغه وخت کي دي ښوونکی پام و کي چي دغه زدکوونکي نه پخپله د ښوونکي له خوا او نه د نورو زدکوونکو له خوا تحقیر سي.

په هیواد کي دننه د کوچنیوالي ژبه:

د کوچنیانو دغه د کوچنیوالي ژبه په خپل هیواد کي کوم چي ماشوم له هري خوا له خپلي مورنۍ ژبي سره اړیکي لري ډېر ژر دغه د

کوچنیانو ژبه د لویانو په ژبه اوړي. دلته بیا هم د دغي اړوني په وخت کي د مور او پلار پاملرني ته اړتیا ده. لویان باید کوچنی په ډېر احتیاط د کلمو سمو اړولو ته متوجه کړي، نه دا چي په قهر او تحقیر امیزه لهجه له کوچني سره چلند وکي. که چیري کوچنیان له قهر او تحقیر سره مخامخ سي امکان لري چي کوچنی بیخي تر خبرو کولو تېر سي. په دغه حالت کي د کوچني ژبه له پر مختګه لوېږي او په نتیجه کي به کوچنی یا انزوا(له نورو څخه جلا والی) غوره کړي او یا دا چي څه ئې په زړه کي وي د هغه د ښکاره کولو په وخت کي د کلماتو د کمښت په سبب عصباني سي او لاس خوشونت یا حملې ته وا چوي. کله کله کېدای سي چي د کوچنیوالي د ژبي ځیني کلمې تر ډېر وخت پوري له کوچني سره پاته سي. په دغه حالت کي په ښوونځي کي د ښوونکي دنده ده چي د کوچني دغه کمښت په ډېر احتیاط ور اصلاح کي. حتا تر دې ځایه چي کوچنی له نورو زدکوونکو څخه را جلا کي او یواځي ور سره خبري و کي. دغه یواځي خبري به ډېر مؤثریت و لري تر دې چي د نورو په مخ کي کوچني ته د هغه کمښت ور په ګوته سي.

په دې کي شک نه سته چي زموږ یو شمېر زدکوونکي د بېسوادو کورنیو څخه ښوونځي ته را ځي. دغه زدکوونکي به په ژبه کي یو شمېر کموالي و لري. دغه کموالي به یا د ژبي د ګرامر نا سم استعمال یا د کلمو نا سم تلفظ او یا د نا مناسبو کلمو کارول وي. دلته د

ښوونځي يعني د ښوونکي دنده ده چي د دغو زدکوونکو ژبي ته له لومړي ټولګي څخه لا پاملرنه و کي.

په ټولنه کي چي کومه ژبه کارول کيږي دوه ډوله ده. يوه ئې ورځنۍ يا عاميانه ژبه ده او بله د ښوونځي يا ادبي او يا د زدکړي يا علمي ژبه ده. په ورځنۍ ژبه کي يو شمېر کلمې ګډي وډي ويل کيږي. د دغو عاميانه کلمو يو څو مثالونه لکه:

تلل	كلل
اهميت	امنيت
ځني	جيندي

د دغه ډول تېر وتنو مثالونه خورا ډېر دي.

د کوچنيوالي ژبه په مهاجرت کي:

مهاجرت په زياتو هيوادو کي د کوچنيانو او ځوانانو د مورنۍ ژبي په مخ کي يوه ستونزه ده. حتا تر دې ځايه چي په ځينو هيوادو کي يو شمېر مهاجر کوچنيان يواځي د کوربه هيواد په ژبه او يوه يا دو نورو پرديو ژبو خبري کولای سي، خو د مورنۍ ژبي څخه بې برخي پاته وي. سربېره پر دې ځيني مهاجري کورنۍ په مهاجرت کي له خپلو کوچنيانو سره د کوربه هيواد په ژبه خبري کوي. هغوی داسي فکر کوي چي هم به (مور او پلار) او هم به ئې کوچنيان هغه ژبه ښه زده

کړي. حال دا چي نه ئې دوی زده کړي او نه ئې کوچنیان. بلکي کوچنیانو ئې د کوربه هیواد د ژبې له زدکړي سره هم ستونزي لري. دا په دې چي کوچنیانو ئې مورنۍ ژبه نه ده لرلې، نو د کوربه هیواد ژبه ئې هم نه وي زده کړې. په دغه صورت کي ښوونکي د ماشومانو د ژبې د دغي ستونزي د حل په لار نه پوهیږي. ښوونکي نه وي خبر چي له لویه سره کوچنیان هیڅ ژبه نه لري. د یوې ژبې د زده کولو په وخت کي باید کوچنی مورنۍ ژبه و لري.

مهاجرت د کوچني د ژبې په وړاندي یوه بله ستونزه وي. کله چي په مهاجرت کي کوچنی پیدا سي تر یوه کال پوري د مور په غېږ کي د مور د میني او ګرانښت ژبه زده کوي. ښکاره ده چي د مور دغه د ګرانښت ژبه هغه د کوچنیانو ژبه ده. د دغه یوه کال په موده کي ئې ځو کلمې زده کړي دي او د ځو نورو زدکړو ته ئې تیاري نیولې ده.

اوس نو وخت د دې را رسېدلی دئ چي کرار کرار دغه د کوچنیانو ژبه د لویانو په ژبه واړوي. دلته د کوچني په ژوند کي یوه نوې پاڼه خلاصیږي هغه د کوربه هیواد په ژبه د وړکتون پیل کول دي. کوچنی د لویانو ژبې ته د کوچنیوالي د ژبې د اړولو پر ځای د کوربه هیواد د ژبې په زده کولو پیل کوي. په دغه وخت کي کوچنی د یوې ستونزي سره مخامخ کیږي او دغه کار د لویانو ژبې ته د کوچنیانو د ژبې اړول زیانمن کوي. دا به ښه وي چي په مهاجرت کي مور، پلار او کورنۍ

کوچني ته یا دغه د کوچنیوالي ژبه هیڅ ور زده نه کړي او یا په دغه وخت کي ډېر زیات کار ور سره و کي. که نه نو بیا دغه د کوچنیوالي د ژبي تاثیر د ژوند تر پایه ور سره پاته کیږي او په لویوالي کي به هم لږ یا ډېر د کوچنیانو د ژبي کلمې کاروي.

هغه شمېر زدکوونکي چي د با سوادو کورنیو څخه ښوونځي ته شاملیږي، هغوی به شاید دومره ډیري پاملرني ته اړتیا و نه لري.

دا به ښه وي چي د ژبي ښوونکي په ارامي سره د دواړو کورنیو زدکوونکو ژبه هم د ورځنۍ ژبي څخه د ښوونځي نسبتاً معیاري ژبي ته ور وا ړوي او هم نور پر مختګ ور کي.

معیاري ژبه څنګه منځته را ځي؟

د یوه هیواد د مختلفو سیمو او لهجو ژبپوهان او باصلاحیته کسان یو ځای سره کښېني او یوه معینه او ټولو ته د منلو وړ د لیکلو ژبه را منځته کوي. دغه ژبه به په ښوونځیو او رسمي ادارو کي کارول کیږي او د ورځنۍ منطقوي ژبي څخه به توپیر لري. دغي ژبي ته معیاري ژبه ویل کیږي.

د دغي معیاري ژبي له لاري باید په ښوونځي کي هغه ګډ و وډ تلفظونه او غلط ګرامر اصلاح سي.

د دې وروستیو ۴۰ کلنو د نا ارامیو په نتیجه کې په ژبه کې یو شمېر ګډوډۍ را منځته سوي دي. کېدای سي چي دلایل ئې یا د ښوونځیو نه شتون، یا د کورنیو نا پامي، یا نور څه وي.

اوس باید کوښښ و سي چي دغه اوښتني اصلاح سي. د ژبي د سمون لپاره د ښوونځي او ښوونکو زیاتي پاملرني ته ډېره اړتیا ده.

انسانان او لیکنۍ ژبه:

انسانانو د خبرو د ژبي تر څنګه یوې لیکنۍ ژبي ته هم اړتیا پیدا کړه. دوی د دې لپاره چي انسانان خپله ژبه و لیکلای سي لومړی د هر ږغ یا کلمې لپاره یوې نښي یا یوه سمبول ته اړتیا وه.

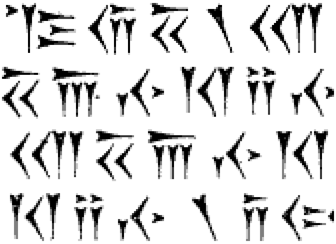

مخکي تر دې چي دغه اوسني د لیکلو توري جوړ سي په اوسني عراق کي د بین النهرین خلکو ۳۲۰۰ کاله د مخه تر میلاد دغه میخي لیک جوړ او په کار وا چاوه.

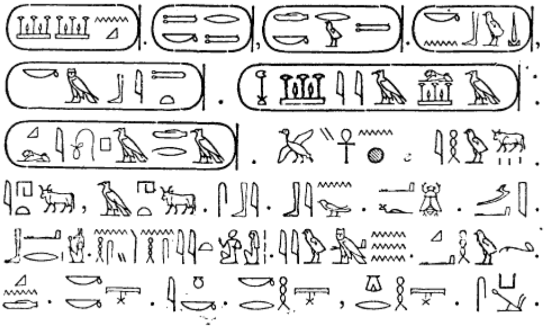

د مصر خلکو بیا دغه شکلونه د خپلو خبرو د لیکلو لپاره په کار وا چاول.

د دغو شکلونو شمېر د ۸۰۰ په شا و خوا کې وو. دغه لیک د هیروغلیف په نامه یادېدی.

د عربي ژبې الفبې:

تر هیرو غلیف او میخي لیک ډېر وروسته د عربي ژبې الفبې منځته را غله. کله چې د اسلام سپېڅلی دین افغانستان ته را غی اسلامي زدکړې په مسجدو کې په عربي ژبه پیل سولې. په عربي ژبه د اسلامي زدکړو د لوست او لیک لپاره د عربي ژبې الفبې را منځته سوه. څه موده وروسته پښتنو د عربي ژبې له الفبې څخه په مرسته اخیستو سره پښتو ژبې ته د الفبې په جوړولو پیل و کړ.

داسې ویل کیږي چې د مخه تر دې چې پښتو په دغه اوسنۍ الفبې و لیکل سي وختي لا هغه پخوانۍ الفبې چې پښتو په لیکل کېده له منځه تللې وه. په دغه وقفه کې ټول پښتو معلومات او ادبیات د خلکو تر منځ د نظمونو په توګه پاته ول. ګومان کېدای سي چې دلته به نو د پښتو ډېر څه له منځه تللي وي.

عربو د عربي ژبې د ږغونو لپاره دغه لاندې توري (سمبولونه) جوړ کړي ول:

ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ
ع غ ف ق ک ل م ن و هـ ه ء ي

په عربي ژبه کي يو بل توری، همزه (ء) دئ چي په عربي ژبه کي په خاصه توګه کارول کيږي.

د پښتو ژبي اوسنۍ الفبې:

په افغانستان کي د عربي ژبي تر منځته را تلو وروسته پښتنو اړينه و بلله چي د خپلي ژبي (پښتو) لپاره د عربي ژبي د الفبې له تورو څخه کار واخلي او پښتو ژبي ته يوه الفبې جوړه کړي. لومړی ئې د پښتو لپاره د عربي ژبي هغه توري را واخيستل کوم چي ږغونه ئې په عربي کي ول. هغه توري چي د پښتو او عربي تر منځ ګډ ول:

(ا ب ت ج خ د ر ز س ش غ ک ل م ن و ه ه ـه ي)

د دغو ږغونو لپاره له عربې الفبې څخه توري په اساني سره را وا خيستل سول. د نورو هغو ږغونو لپاره چي په پښتو کي ول او په عربي کي نه ول د تورو (سمبولونو) جوړول پښتنو ته ور پاته سول لکه:

هغه ږغونه (پ ټ چ څ ځ ډ ړ ږ ژ ښ ګ ڼ ی ې ۍ ئ) ول.

دغه توري بيا پښتنو وروسته له عربي الفبې څخه د ګټه اخيستو له لاري جوړ کړل. د پښتو ژبي د اوسنۍ الفبې توري په لاندي ډول دي:

ا ب پ ت ټ ث ج چ ح خ ځ څ د ډ ذ ر ړ ز ږ
ژ س ش ښ ص ض ط ظ ع غ ف ق ک ګ ل م
ن ڼ و هـ ه ـه ی ي ې ۍ ئ.

د الفبې د تورو شرح په لاندي ډول ده:

۱ـ د پښتو ژبي خاص توري: دغه اته توري (ټ څ ځ ډ ړ ږ ښ ڼ) چي ږغونه ئې په پارسي او عربي کي نه سته ځکه ور ته د پښتو خاص توري ویل کیږي.

په هره کلمه کي چي یو یا څو د دغو ږغونو را غلي وي هغه پښتو کلمه ده لکه:

- ټغر، ټټر، ټول، ټاکل ...
- څپلۍ، څوک، څنګ ...
- ورځ، ځم، ځوړند ...
- ډوډۍ، ډېر، ډار ....
- ړوند، ربړ (زحمت)، پروړ ...
- ږیره، ږوږ، کوږ ...
- ښار، ښځه، ښکنځل ...
- رڼا، مڼه، کوڼ ...

(ڼ) د کلمې په سر کي نه را ځي. یو شمېر پښتانه ئې په (ړ) تلفظ کوي، خو (ڼ) خپل ځانته ځانگړی ږغ لري.

په هغو کلمو کي چي یو یا څو د پورتنیو ۸ پښتو تورو څخه را غلي وي، هغه پښتو کلمه ده او یا له کومي بلي ژبي څخه را پور سوې کلمه وي لکه موټر....

د هري ژبي خاص توري د هغې ژبي د اصیلیت ښکارندوی دي. لکه: د عربي ژبي توري چي د عربي ژبي اصلیت ښکاره کوي.

دغه ډول د پښتو ژبي اته توري (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ او ڼ) د پښتو ژبي اصلیت ښکاره کوي. دا ډېره مهمه ده چي د پښتو ژبي دغو اتو تورو ته هم په خبرو او هم په لیکلو کي ټینگه توجه و سي.

په دې وروستیو جنگي کلنو کي مو په ژبه کي هم منفي تاثیر لیدل کیږي. د ډیرو کوچنیانو حتا ځوانانو په خبرو کي د پښتو د اتو خاصو ږغونو له جملې څخه د (څ او ځ) تلفظ په خاصه توگه په لوېدیځه لهجه کي چي پخوا ډېر ښکاره اورېدل کېدی نن کمزوری سوی دئ. دا چي که دغه بې غوري نوره هم ادامه و مومي دا کار به په دغه سیمه کي د پښتو ژبي اصلیت ته تاوان و رسوي. په دې اړه د گرانو والدینو او ښوونکو توجه اړینه ده.

۲ـ د عربي خاص توري: په پښتو الفبې کي دغه لس توري (ث ح ذ ص ض ط ظ ع ف ق) د عربي ژبي خاص توري (ږغونه) دي. د دې معنا دا ده چي په هغو کلمو کي چي يو يا څو د دغو تورو (ږغونو) را غلي وي هغه کلمې عربي وي. دغه تورو ځکه په پښتو الفبې کي ځاى نيولى دئ چي پښتو ته يو شمېر عربي کلمې د اسلامي زدکړو په وخت کي را اخيستل سوي دي. د دې لپاره چي هغه کلمې سمي تلفظ او و ليکل سي ځکه نو دغو لسو تورو ته په پښتو الفبې کي ځاى ور کول سوى دئ. د هغو کلمو يو څو مثالونه لکه:

- ثواب
- احتياج
- مذکر
- صادق
- ضرب
- طياره
- ظالم
- علم
- فرض
- قوه ....

په کومو کلمو کي چي یو یا څو له دغو لسو تور څخه را غلي وي هغه کلمه پښتو کلمه نه ده بلکي عربي کلمه ده. هغه کلمې چي دغه د عربي ژبي خاص توري پکښي را غلي وي پښتو ته له عربي څخه را پور سوي دي.

دلته به د عربي ژبي د دغو خاصو تورو د تلفظ په اړه څو ټکي را وړل سي.

(ث، ص)

دغه توري هر یو ځانته خاص تلفظ لري، دا چي د پښتو ژبي خبري کوونکي ئې سم نه سي تلفظ کولای، نو دواړه په (س) تلفظ کوي.

(ط) په (ت) تلفظ کوي.

(ذ، ض او ظ)

پورتني درې سره توري په (ز) تلفظ کوي. په دغو کي د (ض) تلفظ ډېر سخت دئ.

(ح، ع، ف او ق)

دغه څلور توري هم هر یو ځانته خپل تلفظ لري، خو که د پښتو ژبي خبري کوونکي لږ کوښښ وکړي و به کولای سي چي د دغو څلورو تورو تلفظ سم وکولای سي. که نه نو (ح) به په (هـ یا الف) او (ع) به په (الف) تلفظ کړي.

﴿ف﴾ په ﴿پ﴾ او ﴿ق﴾ په ﴿ک﴾ تلفظ کوي ، خو په ځينو حالاتو کي د ﴿ف او ق﴾ د سم تلفظ د زده کولو په وخت کي خطر سته چي په هغو کلمو کي چي ﴿پ﴾ را غلې وي په ﴿ف﴾ او ﴿ک﴾ په ﴿ق﴾ تلفظ کړه سي. دا په دې معنا چي ﴿پلار﴾ په ﴿فلار﴾ یا ﴿کار﴾ په ﴿قار﴾ تلفظ کړه سي. ماهر خبري کوونکي کولای سي چي په خپلو خبرو کي پام وکي چي په را تلونکې کلمه کي ﴿ف﴾ را غلې ده او که ﴿پ﴾، یا ﴿ق﴾ را غلی دئ که ﴿ک﴾. دا داسي معنا لري چي ګواکي مخ ته سړی یوه تخته تصور کوي او اړونده کلمې پر لیکي او هغسي ئې تلفظ کوي. د دغو کلمو سم تلفظ به د خبري کوونکي وینا ډېره خوندوره ښکاره کي. په زیاته بیا په لیکنه کي د دغو تورو مراعتول ډېر اړین دي.

د ﴿ع﴾ تلفظ هم باید په دغه ډول مراعت سي.

د قران شریف د سم لوستلو لپاره به ښه دا وي چي د عربي ژبي د خاصو تورو تلفظ کوچنیانو ته په ډېر کوچنیوالي کي لا سم ور زده کړه سي تر څو لومړی د قران شریف او بیا په پښتو کي د عربي کلمو تلفظ هم غلط نه کړي.

۳ ـ دغه څلور توري ﴿ پ چ ژ ګ ﴾ د پښتو او پارسي تر منځ ګډ یا شریک توري ﴿ږغونه﴾ دي.

واول یا ږغ لرونکي توري:

د پښتو ژبي د الفبې په تورو کي [(ا)، (و)، و ، (ي) او ې] واول یا ږغ لرونکي توري دي. نور پاته توري ئې کونسونانت یا بې ږغه توري دي لکه:

(ا) ب پ ت ټ ث ج چ ح خ څ ځ د ډ ذ ر ړ ز ږ ژ س
ش ښ ص ض ط ظ ع غ ف ق ک ګ ل م ن ڼ (و) ۈ هـ
ه ـه ی (ي) (ې) ۍ ئ

د واولو له جملې څخه مو [(ا)، (و)، (ي)] په کوچنیو قوسو کي نیولي او تر (و) وروسته مو یو بل (ۈ) هم لیکلی دئ. دا ځکه چي [(ا)، (و)، (ي)] په ځینو ځایو کي واول او په ځینو کي کونسونانت دي. تر (و) وروسته دوهم (ۈ) اوږد یا مجهول (و) دئ چي تل واول دئ او هیڅ وخت کونسونانت نه وي.

سر بېره پر دغو واول تورو [(ا)، (و)، و ، (ي) او ې] چي څو کرښي لوړ و ښودل سول زور (َ) ، زېر (ِ) ، پېښ (ُ) او زورکی او د (آ) پر سر مد هم واول دي. د زورکي لپاره کومه نښه نه سته.

د واول تعریف او دنده :

واول هغه توري یا نښې دي چې په کلمو کې هیجاوي (څپې) یا سېلابونه جوړوي ، یا کولای سو چې و وایو : واول یو بل بې ږغه یا کونسونانت توري ته یا حرکت ور کوي او یا ئې له یو بل بې ږغه توري سره نښلوي ، یو څو مثالونه ئې :

ـ د کونسونانت د حرکت مثالونه ئې :

را : دلته (ر) کونسونانت او (الف) اوږد واول دئ .

تا : دلته (ت) کونسونانت او (الف) اوږد واول دئ .

نو : دلته (ن) کونسونانت او (و) اوږد واول دئ .

دي : دلته (د) کونسونانت او (ي) اوږد واول ده .

دې : دلته (د) کونسونانت او (ې) اوږد واول ده .

د : دلته (د) کونسونانت او (زور کی) لنډ واول دئ .

رِ : دلته (ر) کونسونانت او (زېر) لنډ واول دئ .

مُ : دلته (م) کونسونانت او (پېښ) لنډ واول دئ .

ـ د دوو کونسونانتو د نښلولو مثالونه :

بَس : دلته زورواول دئ او (ب او س) ئې سره نښلولي دي .

تار : دلته واول (ا) (ت او ر) سره نښلولي دي .

نور : دلته واول (و) (ن او ر) سره نښلولي دي .

تیر : دلته واول (ي) (ت او ر) سره نښلولي دي .

ډېر: دلته (ې) (ډ او ر) سره نښلولي دي. (ـې) واول ده.

تَل: دلته (زور) (ت او ل) سره نښلولي دي. زور(َ) واول دئ.

تل: دلته(زورکي) (تـ او ـل) سره نښلولي دي. زورکی نښه نه لري.

مِل: دلته (زېر) (م او ل) سره نښلولي دي. زېر(ِ) واول دئ.

پُل: دلته (پېښ) (پ او ل) سره نښلولي دي. (ُ) واول دئ.

دا چي په پښتو کي زورکی سته اما نښه ئې نه سته ځکه ئې مثالونه نه دي را غلي.

هېجا يا سېلاب څه ته وايي؟

هغه يو يا څو توري دي چي په ادا کولو ئې خوله يو ځل حرکت کوي او يا ويلای سو چي پر هر سېلاب خوله يو ځل درېږي لکه:

(هغه): دوه سېلابه دي. يو سېلاب (هَ) او بل سېلاب (غه) دئ. سېلاب کله کله يو توری وي خو اکثره وختونه سېلابونه له يوه، دوو يا څو تورو څخه جوړ سوي وي.

دلته ځکه پر سېلاب خبري کوو چي په سېلاب کي واول ښکاره رول لري. يعني د سېلاب له مخي واول ښکاره کوو. سېلاب نه يوائي په نظم (شعر) کي سته بلکي کېدای سي چي په هره هره کلمه کي يو، دوه، درې يا څلور سېلابه وي چي دغه هر هر سېلاب يوه واول جوړ کړی دئ. د دې معنا دا ده چي په يوه کلمه کي چي هر څو سېلابونه وي هغومره واول پکښي دي.

هغه سېلابونه چې د دوو تورو څخه جوړ وي لکه:
وَر، لَر، بَر، بو، لَوْ، با، ما، تا، مې، خو او داسې نور.

(وَر، لَر، بَر، بو، لَوْ) له (با، ما، تا، مې، خو) که څه هم دوه دوه توري دي، خو دواړې کټګورۍ یو یو سېلاب دي. (وَر، لَر، بَر، بو، لَو) سېلابونه له دوو دوو تورو او یوه (زور یا زبر یا پېښ) څخه جوړ سوي دي. (با، ما، تا، مې، خو) که څه هم دوه دوه توري دي، خو وروستی توری ئې پخپله یو واول توری دئ.

هغه سېلابونه چې له درو تورو څخه جوړ سوي وي لکه:
مور، خور، شور، پور، شال، کار، تېر، وېر او نور.

هغه یو یو سېلابونه چې له څلورو تورو څخه جوړ سوي وي لکه:
ترُور ـ یو سېلابه کلمه ده. لومړی (ت) ئې ساکن[1] او کونسونانت توری ده او (و) ئې واول دئ چې سېلاب ئې جوړ کړی دئ.

پْلار ـ یو سېلابه کلمه ده. (پ) ئې کونسونانت او ساکن توری ده او تر کونسونانت (ل) وروسته (ا) ئې واول دئ چې سېلاب ئې جوړ کړی دئ.

---

[1] ساکن توری هغه توری دئ چې نه ئې تر وروسته کوم اوږد واول (ا، ي، ې، و) او نه لنډ واول (زور، زبر، پېښ، زورکی) را غلی وي. کونسونانت هغه توری دئ چې د واول په ډول کار نسي ور کولای. بلکي د واول په مرسته حرکت کوي.

هغه کلمې چې له دوو سېلابو څخه جوړې سوي وي لکه:
سېلاب (سې ـ لاب)، **لَوَنګ** (لَ ـ وَنګ)، **باتور** (با ـ تور)، **اَختر** (اَخ ـ تر) او **نور**.

هغه کلمې چې د درېيو سېلابو څخه جوړې سوي وي لکه:
پرزېدل (پر ـ زې ـ دل)، **خوځېدل** (خو ـ ځې ـ دل) ،**آخرت** (آ ـ خِ ـ رَت)، **پروانه** (پَر ـ وا ـ نَه) ، **ښوونځی** (ښو ـ وَن ـ ځی) او **داسي** **نور**.

(زورکی): زورکی د زور او پېښ تر منځ يو لنډ واول دئ لکه:
تل (هر وخت ، همېشه): د (ت) پر سر زورکی را غلی دئ. دا چې د زورکي لپاره کومه نښه نه سته ، ځکه ئې موږ نه سو ليکلای ، خو پر کونسونانت (ت) ئې تاثير معلومېږي.

خدای بخښلي مولوي صالح محمد چې کله د حبيبيې لېسې لپاره لومړی تدريسي کتاب ليکلی دئ ، په هغه کي ئې زورکی تر زور لږ افقي کرښه ليکلې ده.

پل (بخښه): هغه چې خلک سفر ته د روانېدو په وخت کي وايي: (حق را پل کئ!). پدغه (**پل**) کي د (پ) پر سر زورکی را غلی دئ.

مخکي له دې چې د هر واول په اړه څه و وايو يو ځل بيا بايد و وايو چې [ا، لنډ (و)، (ي)] هر يو په ځينو ځايو کي واول دي او په ځينو

ځایو کي کونسونانت دي، خو مجهوله یا اوږده (ې) او اوږد (و) لکه: په بیزو کي ، واول دي اما د بې ږغه یا کونسونانت توري په شان هیڅ وخت نه را ځي.

په پښتو کي واول دوه ډوله دي. یو ئې اوږده او بل ئې لنډ واول دي.

اوږده واول:

[الف ، لنډ (و)، اوږد (و) ، لنډه (ي) ، اوږده (ې)] اوږده واول دي. اوږد واول چي د یوې کلمې په هر سېلاب کي راسي دغه واول اوږد ویل یا تلفظ کیږي لکه:
تیــر ، پــال ، غــار، چـور ، جـوړ، ډېــر ....

لنډ واول:

(زور ، زېر ، پېښ ، زورکی) لنډ واول دي. که د یوې کلمې په یوه سېلاب کي یو له دغو واولو څخه را سي دغه واول تل لنډ تلفظ کیږي لکه: تِر ، پَل ، غَر ، چُر....

مخکي مو و ویل چي [(الف) ، لنډ (و) او لنډه (ي)] کله واول او کله کونسونانت را ځي. دلته لاندي به و ښیو چي [(الف)، لنډ (و) او لنډه (ي)] چیري واول او چیري کونسونانت وي.

لومړی (الف):

۱ـ (الف) د واول په ډول:

(الف) که د کلمې په منځ یا پای کي را سي په کلمه کي هیجا یا سېلاب جوړوي، واول وي لکه:

بابا، ښوروا، بیدیا، دا، واده، سکاره، خواړه، پراته، کاته، درانه، لار، لارې او نور. په دغو ټولو کلمو کي (الف) یا د کلمې په منځ او یا پای کي را غلی دئ، سېلابونه ئې جوړ کړي دي او واول دئ.

۲ـ (الف) د کونسونانت په ډول:

(الف) که د کلمې په سر کي را سي واول نه بلکي بې ږغه توری یا (کونسونانت) توری دئ، ځکه په هغه وخت کي بیا یو بل واول توري (ا، و، ي، ې یا مد) یا واول نښي (زور، زېر، پېښ یا زورکي) ته اړتیا ده چي دغه (الف) ته حرکت ورکړي او یا ئې له کوم بل کونسونانت سره و نښلوي. دا باید و وایو چي (ا) په بل واول (ا) په حرکت نه را ځي ځکه ئې ور ته د واول (الف) پر ځای (مد آ) غوره کړی دئ. یو څو مثالونه به ئې دلته لاندي را وړو:

اَنګور: د انګور په کلمه کي (الف) واول نه دئ ځکه چي د زور له لاري ئې حرکت کړی دئ او یا د بل توري سره نښتی دئ. وینو چي د انګور کلمه د دوو سېلابو څخه جوړه سوې ده چي یو (اَن) او بل ئې (ګور) دئ.

ابمل: دلته (الف) کونسونانت، (ب) واول او (مَل) دوهم سېلاب دئ چي د (مـ) پر سر زورکي جوړ کړی دئ.

ایله: دلته تر (ا) وروسته (یـ) واول ده. (ایله) د دوو سېلابو څخه جوړه کلمه ده چي یو ئې (ایـ) او بل ئې (له) دئ.

اِراده: دغه کلمه د درو سېلابو څخه جوړه ده چي یو (اِ) بل ئې (را) او دریم ئې (ده) ده.

آس: د (آس) په کلمه کي باید (الف) په بل (الف) ولاړ سوی وای چي سېلاب ئې جوړ کړی وای. دا چي (الف) او (الف) څنګ تر څنګ څه بې موازنې ښکاري ځکه ئې د دوهم (الف) پر ځای د لومړي (الف) پر سر (مد) غوره کړی دئ. یعني (ب) په (الف) سره (با)، (ت) په (الف) سره (تا)، خو د (الف) په (الف) لپاره (آ) منل سوی دئ.

دوهم (و):

په پښتو کي (و) دوه ډوله دئ چي یو ئې معروف (و) او بل ئې مجهول (و) دئ. معروف ئې ځکه بولي چي د عربي الفبې څخه د پښتو الفبې د جوړېدو په وخت کي عربو ته معروف (معلوم) وو یعني په عربي کي وو او هغه بل مجهول (و) چي په عربي کي نه وو نو مجهول و بلل سو. بیا دغو دواړو ته پښتو نومونه غوره سوي دي:

معروف څرګند (و) ته لنډ او مجهول (و) ته اوږد نوم غوره سوی دئ

مثالونه ئې لکه:

الف-

معروف څرګند یا لنډ (و) لکه:

کډو، باړخو، جارو، ناجو، کارتوس، ټپوس، ناموس....

لنډ (و) هم د واول په شان کار ور کوي او هم د کونسونانت په شان کارول کیږي.

دلته لاندي به د کونسونانت او واول په شان شرحه سي. مثالونه ئې لکه:

۱- معروف (و) د کونسونانت په ډول لکه:

ورور: په (ورور) کي لومړی (و) کونسونانت او ساکن دئ او دوهم (و) واول دئ. کلمه له څلورو تورو څخه جوړه ده او یو سېلاب ده. دوهم (و) چي اوږد (و) دئ، سېلاب ئې جوړ کړی دئ.

واده: (واده) دوه سېلابه کلمه ده (وا) او (ده). لومړی سېلاب تر (و) وروسته (ا) او دوهم سېلاب د (د) پر سر زورکي جوړ کړی دئ. دا چي زورکی په لیکنه کي نښه نه لري ځکه ئې (ه) ور ته لیکلې ده او (ه) واول نه ده.

لېوَر: لېور دوه سېلابه کلمه ده (لې) او (وَر). لومړی سېلاب (ـې)

او دوهم سېلاب د (و) پر سر زور جوړ کړی دئ.

وَلوَر: (وَلـ ـ وَر) دوه سېلابه دي. دواړه سېلابونه د کونسونانت (و) پر سر (زور) جوړ کړي دي. په دواړو سېلابو کي (و) کونسونانت توری دئ ځکه چي د زور له لاري د (ل او ر) سره نښتی دئ.

واوره: دغه کلمه له دوو سېلابو څخه جوړه سوې ده. لومړی سېلاب (واو) او دوهم سېلاب (ره) دئ. لومړی (و) بې ږغه یا کونسونانت دئ ځکه چي د (الف) په مرسته ئې سېلاب جوړ کړی دئ او له دوهم کونسونانت (و) سره نښتی دئ. دوهم سېلاب د (ر) پر سر زورکي جوړ کړی دئ. دا چي زورکی نه لیکل کیږي ځکه (ه) را غلې ده.

– کونسونانت یا بې ږغه توري: هغه توري یا ږغونه دي چي هیجاوي (سېلاب) نه سي جوړولای لکه (ب، پ، ج، د ...).

(الف، و، ي) سربېره پر دې چي واول دي، خو کله کله کونسونانت وي چي یوه بل واول توري یا نښې (زور، زېر، پېښ یا زورکي) یا په حرکت را وستلی وي او یا ئې له یوه بل کونسونانت سره نښلولی وي.

– ساکن توري: هغه کونسونانت (بې ږغه) توري یا ږغونه دي چي تر وروسته ئې کوم واول نه وي را غلی یعني پر سر وړغندی (غړوندی)

و لري. د دې خبري معنا دا ده چي ساکن توري هغه توري دي چي پر سر وړغندی لري مثالونه ئې لکه:

لمر ـ په لمر کي (ل) ساکن دئ، ځکه چي پر سر ئې وړغندی (غړوندی) را غلی دئ. که وړغندی پر و لیکو داسي (لْمَر) به سي. تر (ل) وروسته (م) په (زورَ) سره حرکت کړی دئ او (ر) ساکنه ده.

ورور ـ په (وْرور) کي لومړی (و) هم کونسونات او هم ساکن توری دئ.

۲ ـ معروف (و) د واول په شان لکه:

اوړه: اوړه دوه سېلابه (او) او (ړه) کلمه ده. په (او) کي (الف) کونسونانت (بې ږغه) او وروسته را غلی معروف یا لنډ (و) ئې واول دئ، ځکه چي لومړی سېلاب (او) ئې جوړ کړی دئ او دوهم سېلاب (ړه) دئ، چي د (ړ) پر سر زورکي جوړ کړي دئ.

کَډو: د (کډو) کلمه دوه سېلابه (کَ) او (ډو) ده. په (ډو) سېلاب کي تر (ډ) وروسته لنډ (و) واول دئ.

کوزه: تر (ک) وروسته (و) واول دئ ځکه چي د (کو) سېلاب ئې جوړ کړی دئ.

بوره: تر (ب) وروسته (و) واول دئ ځکه چي د (بو) سېلاب ئې جوړ کړی دئ.

(ب)-

مجهول یا اوږد (و) لکه:

ښارو، پشو، کاکو، هو، نازو، خور، تور، کور، نور (څه لا نور)، لور (داس)، پور او نور. اوږد (و) چې په هر ځای کې را غلی وي واول دئ او د کونسونانت په ډول نه را ځي.

مثالونه ئې لکه:

خور: یو سېلاب دئ، چې اوږد (و) جوړ کړی دئ.

ورور: لومړی (و) ساکن (پر سر ئې وړغندی دئ)، دوهم (و) اوږد (و) واول توری دئ چې د (رور) سېلاب ئې جوړ کړی دئ.

مور: تر (م) وروسته (و) اوږد (و) دئ او سېلاب ئې جوړ کړی دئ.

کَربوړی: (کَر)، (بو) او (ړی) درې سېلابه دي. په (بو) کې (و) اوږد یا مجهول (و) دئ.

خَروړَی: دلته (خَ) یو سېلاب، (رو) چې (و) ئې اوږد (و) او واول دئ او دوهم سېلاب ئې جوړ کړی دئ او (ړَی) درېیم سېلاب دئ، چې د (ړ) پر سر زور جوړ کړی دئ او وروستۍ (ی) کونسونانت او ساکنه ده ځکه چې تر مخه توری (ړ) زور لري.

په پښتو کې پنځه ډوله (ی، ي، ې، ۍ، ئ) لیکلي سوي دي. د

دغو پنځو څخه ئې (ی ، ۍ ، ئ) بې ږغه یا کونسونانت توري دي.
لنډه (ي) په ځینو ځایو کي واول او په ځینو کي کونسونانت ده، خو اوږده (ې) هر وخت واول ده او هیڅ کله کونسونانت نه ده. په دې اړه به دلته لاندي و لولو:

درییم واول (ي ، ې):

که څه هم په پښتو کي (ی ، ي ، ې ، ۍ ، ئ) ګاني پنځه دي، خو په دوی کي (ي او ې) واول او (ی ، ۍ ، ئ) کونسونانت توري دي.

لومړی به د (ي ، ې) په اړه چي واول دي خبري و کړو او بیا به د کونسونانتو (ی ، ۍ ، ئ) په اړه معلومات را وړل سي.

لومړی:

معروفه یا لنډه (ي):

مثالونه ئې: پشي ، مامي ، کیږي ، راوړي ، خواري ، ډیري اوبه ، یو ، کیږي ، یوم ، او نور.

لنډه (ي) هم لکه (الف او لنډ و) په ځینو ځایو کي واول او په ځینو ځایو کي کونسونانت توری ده.

لنډه (ي) د واول په توګه:

- اینښودل: په اینښودل کي (ایـ) تر (الف) وروسته (یـ) واول ده ځکه

چي لومړی هیجا ئې جوړه کړې ده.

ـ (تیر): په تیر کي تر (ت) وروسته لنډه (یـ) واول ده.

ـ (خیره): دغه کلمه دوه سپلابه ده. لومړی سپلاب ئې (خیـ) دئ چي (یـ) ئې واول ده او دوهم سپلاب ئې (ره) دئ.

ـ (ړیره): (ړیره) دوه سپلابه ده، (ړیـ) او (ره).

ـ کړي: په کړي کي (کْ) ساکن، (ړ) کونسونانته او (ي) واول ده.

ـ لَري: (لري) دوې هیجایي کلمه ده. یوه هیجا (لَـ) او بله (ري) چي (ي) ئې واول ده.

ـ کیږي: په (کیږي) کي یوه (یـ) تر (کـ) وروسته او بله (ي) تر (ږ) وروسته واول دي.

ـ مینه: په مینه کي تر (م) وروسته (یـ) واول ده.

ـ (دي): لکه دواړه ملګري را غلي دي. د (دي) کلمه یو سپلابه کلمه ده او سپلاب ئې واول (ي) جوړ کړی دئ.

ـ (کالي): د کالي کلمه دوه سپلابه ده، چي یو ئې (کا) او بل ئې (لي) دئ.

لنډه (ي) د کونسونانت توري په توګه لکه:

- (يو): يو قلم. دلته (يـ) کونسونات ده او د (زورکي) له لاري د کونسونانت (و) سره نښتې ده.

دا چي (ي) او (و) دواړه هم واول او هم کونسونانت دي، خو په (يو) کي دواړه کونسونانت دي او يوه زورکي سره نښلولي دي او هغه يو سېلاب ئې جوړ کړی دئ.

- (يو): موږ را غلي يو. دلته (يـ) کونسونانت ده. تر (يـ) وروسته لنډ (و) واول را غلی دئ او هيجا (سېلاب) ئې جوړه کړې ده.

- (مَيَن): دوې هيجاوي دي چي يوه هيجا ئې د (مَـ) پر سر زور جوړه کړې ده او بله ئې د (يَـ) پر سر زور جوړه کړې ده. د (مين) په کلمه کي (ي) واول نه بلکي کونسونانت ده او دواړه زورونه لنډ واول دي.

- (بيا): په بيا کي (بـ) ساکنه او (يـ) کونسونانت ده. د بيا کلمه يوه هيجا ده او دغه هيجا (الف) جوړه کړې ده نه (ي).

- (يار): دلته (يـ) کونسونانت ده. تر (يـ) وروسته (الف) واول او (ر) کونسونانت ده.

- ځايي: ځايي د (ځا) او (يي) دوو هيجاوو څخه جوړه کلمه ده.

دغه کلمه اصلاً د ځای (اسم) څخه د صفت د جوړېدو په وخت کي په ځايي اووښتې ده. دا چي د (ځای) په پای کي نرمه (ی) را غلې ده او د صفت د جوړېدو په وخت کي باید د نرمي (ی) سره یوه لنډه (ي) و نښلي، ځکه هغه نرمه (ی) په یوه بله کونسونانت لنډه (ي) اووښتې ده، دا ځکه چي تر مخ ئې واول (الف) را غلی دئ.

دوهم:

مجهوله یا اوږده (ې):

مثالونه ئې لکه: ادې، پایڅې، خوږې، ډېر، تېر وخت، لرې، کږې، را وړې، سږمې او نور.

اوږده (ې) واول ده، خو هیڅ د کونسونانت او ساکن توري په ډول نه را ځي. بل دا چي د کلمې یا سېلاب په سر کي نه را ځي.

د کلمې په منځ کي لکه:

- (تېر): تېر سوی وخت بیا نه را ګرځي. تېر یوه هیجا ده.
- (ډېر): ډېر خلک کابل ته تللي دي. ډېر یوه هیجا ده.
- (لېږل): لېږل دوه سېلابه کلمه ده لکه: (لېـ) او (ږل).
- (څېړل): څېړل دوه سېلابه کلمه ده لکه: (څېـ) او (ړل).
- (پرېښودل): پرېښودل درې سېلابه کلمه ده لکه: (پرېـ)، (ښو) او (دل).

د کلمې په پای کې لکه:

(اَدې): ادې دوه سېلابه کلمه ده، چې (اَ) یو سېلاب او (دې) بل سېلاب دئ. دلته یو سېلاب د (الف) پر سر زور او بل سېلاب تر (د) وروسته (ې) جوړ کړی دئ.

(سږمې): دوه سېلابه کلمه ده، چې (سَږ) یو سېلاب او (مې) بل سېلاب دئ.

په ځینوکلمو کې د اوږدې (ې) او لنډې (ي) په کارولوکې د ختیځې او لوېدیځې لهجې تر منځ یو څه توپیر سته. ځیني کلمې په ختیځه لهجه کې په اوږده (ې) او په لوېدیځه لهجه کې هغه کلمې په لنډه (ي) تلفظ او لیکل کیږي لکه:

لوېدځه لهجه	ختیځه لهجه
د ښځي کتاب	د ښځې کتاب
ډیري ژبي	ډېري ژبې
زه چي راغلم	زه چې راغلم
کالي مي را وړل	کالي مې را وړل
په کابل کي	په کابل کې
په کتاب کي	په کتاب کې

تر دې ځایه مو د لنډې (ي) او اوږدې (ې) په اړه معلومات په لاس را وړل. اوس به نه یوائې د ملیني یا نرمي (ی)، ثقیلي یا درنې

ښځینه (ۍ) او ثقیلي یا درنې فعلي (ئ) په اړه معلومات را وړل سي بلکي د پنځو (ی، ي، ې، ۍ، ئ) ګانو په اړه به یو څه معلومات را وړل سي.

(ی، ي، ې، ۍ، ئ) په پښتو کي:

په پښتو کي (ی) دغه لاندي ډولونه لري. که څه هم لنډه (ي) او اوږده (ې) مخکي د واول او کونسونانت په برخه کي را وړلي سوې، خو بده به نه وي چي دلته ئې یو شمېر نوري ځانګړتیاوي هم را وړلي سي:

۱ ـ ملینه یا نرمه (ی)

۲ ـ معروفه یا لنډه (ي)

۳ ـ مجهوله یا اوږده (ې)

۴ ـ ثقیله تانیثي یا درنه ښځینه (ۍ)

۵ ـ ثقیله فعلي یا درنه فعلي (ئ)

که څه هم دلته پورته د (ی) ګانو ډولونه پنځه را وړل سوي دي، خو درنه یا ثقیله (ۍ، ئ) اصلاً د تلفظ له مخي یوه ده. دا چي په کارولو کي سره جلا دي ځکه دوې را غلي دي.

(ی، ۍ او ئ) د الفبې د نورو کونسونانتو تورو لکه: (ت، خ، ر، س

...) په شان کارول کيږي. ږغ د (ي) ورکوي، مګر د واول په ډول نه را ځي، خو يوه بله ځانګړتيا ئې دا ده چي: د تر مخ توري د زور يا زورکي تعيينوونکي هم دي.

څوک چي غواړي په لنډ ډول د پښتو ژبي (ى) ګاني زده کړي دلته لاندي د مثالو سره را غلي دي لکه:

١ـ ملينه يا نرمه (ى) لکه: نرمه (ى) هغه کونسونانت يا بې ږغه توری دئ چي تر مخ توری ئې يا زور و لري يا (الف) او يا لنډ (و) وي لکه:

د زور مثال: سړَى، غمَى، لرګَى، منګَى، سپَى، دَى....

د (الف) مثال: ځاى، چاى، پاى، لاى....

د لنډ (و) مثال: زوى، خوى، لوى، بوى او نور.

ملينه يا نرمه (ى) دغه لاندي خواص لري:

- ❖ په کلمه کي د نرمي (ى) تر مخ توری يا زور لري، يا (الف) او يا معروف يا لنډ (و) وي.
- ❖ دغه (ى) د کلمې په سر کي نه را ځي او که د کلمې په منځ کي را سي دوه ټکي اخلي.
- ❖ ملينه (ى) که د اسمونو په پاى کي را غلې وي هغه اسمونه مذکر

(نرینه) مفرد اسمونه وي‌او یا د هغو نسبتي حالت وي لکه: کابلی، کندهاری، مزاری او نور.

مثالونه ئې:
سړی پر خپله لار ځي.
په (سړی) کي تر (ی) له مخه توری (ړ) زور لري.
د ملالۍ د امېل غمی بریښي.
په (غمی) کي تر (ی) له مخه توری (م) زور لري.
احمد لرګی اره کړ.
په (لرګی) کي تر (ی) له مخه توری (ګ) زور لري.
لېونی سپی ډېر خطر ناک وي. په (لېونی) او (سپی) کي تر (ی) له مخه توري (ن او پ) زور لري.
د دغه ځای ټول خلک په پښتو پوهیږي.

په (ځای) کي تر (ی) له مخه توری واول (الف) دئ. که (الف) واول نه وای نو معلومداره کونسونانت وای او پر سر به ئې زور لرلای لکه:
په (اَی) کي. هغه چي وایي: اَی! څنګه دي خپل هیواد ټُک ټُک کړ؟
دَی د ملالۍ ورور دئ.
په (دی) کي تر (ی) له مخه توری (د) زور لري.
احمد ډېر بد خوی لري.
په (خوی) کي تر (ی) له مخه توری لنډ (و) دئ.

ملالۍ په هغه لوی کور کي ژوند کوي.
په (لوی) کي تر (ی) له مخه توری لنډ (و) دئ.

۲ـ معروفه یا لنډه (ي): لکه پشي، نالي، کالي، دي، پاکي، لري او نور. معروفه (ي) دغه لاندي خواص لري:

- ❖ د کلمې په سر، منځ او پای کي را ځي.
- ❖ معروفه (ي) د کلمې یا هېجا (سېلاب) په پای کي تر واول (الف) او واول مجهول او معروف (و) وروسته نه را ځي، ځکه دوه واوله یو ځای نه سره را ځي.

مثالونه ئې:
پشي موږک ته غلې ده.
ملالۍ پر نالي ناسته ده.
سدو خپل کالي پاک ساتي.
د بدن پاکي انسان ته ګټه لري.
د دغه کلي خلک غښتلي دي.
دوی په خپل کور کي یوه پشي لري.

کله چي معروفه یا لنډه (ي) د کلمې یا سېلاب په سر کي راسي کونسونات ده او په خپله یوه بل واول ته اړتیا لري چي دې ته حرکت ور کي لکه:

په (یو) یعني (۱) کي (یَـ) زورکی لري او تر وروسته چي ئې (و) راغلی دئ ساکن او کونسونانت دئ.
په (بیا) کي (بـ) ساکنه ده او (یـ) کونسونانت ده، (الف) واول دئ.

معروفه (ي) هم واول او هم کونسونانت را ځي.

۳ـ مجهوله یا اوږده (ې): لکه ادې، شیدې، مستې، ډېر، مېز، کاسې او نور. مجهوله (ې) دغه لاندي خواص لري:

مجهوله یا اوږده (ې) د کلمې په سر کي نه را ځي، خو د کلمې په منځ او پای کي را ځي.

مثالونه ئې:
د احمد ادې ډېره سپین سرې ده.
د غوا شیدې پروتین لري.
مستې له شیدو څخه جوړیږي.
مور ډېر کتابونه لرو.
ستا کتابچې پر مېز پرتې دي.
د ده د پتلون پایڅې اوږدې دي.

۴ـ ثقیله یا درنه ښځینه (ۍ): د مونثو یا ښځینه نومونو او هم د هغو مونثو اسمو د ځینو صفتو لپاره راځي لکه: ملالۍ، ګاډۍ،

لنګۍ ، غالۍ ، لکۍ ، بېړنۍ ، لېونۍ او نور . د هغو مونثو اسمو جمعي په جوړېږي چي د مفرد په پاى کي ئې (ي) وي لکه :

کِلي   کلۍ
سيزني   سيزنۍ ....

دغه (ۍ) دغه لاندي خواص لري لکه :

- ❖ هغه کونسونانت (ۍ) ده چي تر مخ تورى ئې (زورکى) لري .
- ❖ دغه (ۍ) د کلمې په سر کي نه را ځي .
- ❖ ثقيله (ۍ) هم د کلمې په پاى کي تر (الف) وروسته نه را ځي .

د ښځينه اسمو او صفتو لپاره را ځي .

مثالونه ئې :

ملالۍ په پوهنتون کي ده .
پاچا امان الله خان غوښتل چي هيواد ته رېل ګاډۍ را ولي .
ميرويس خان د افغاني غيرت لنګۍ تړلې وه .
افغاني غالۍ نړۍ وال شهرت لري .
هغه کوچني هلک پشي تر لکۍ کش کړه .
د ارغنداو د اولسوالۍ مځکي ښه حاصل ور کوي .

۵ ـ ثقيله يا درنه فعلي (ئ) : (ئ) د فعلونو لپاره راځي لکه :

مه کوئ!، و خورئ!، را وړئ! ، خورئ او نور. ثقیله فعلي (ئ) دغه لاندي خواص لري:

- ❖ هغه کونسونانت (ئ) ده چي تر مخ توری ئې زورکی لري.
- ❖ ثقیله فعلي (ئ) د کلمې په پای کي تر (الف) وروسته نه را ځي.
- ❖ ثقیله فعلي (ئ) د کلمې په سر او منځ کي نه را ځي.
- ❖ د فعل د جمع په ډول زیاتره د امر او نهي لپاره د جملو په پای کي را ځي.

مثالونه ئې:

کوچنیانو، بد کارونه مه کوئ!

ژر را سئ! ډوډۍ و خورئ!

خپل کتابونه مو کور ته را وړئ!

کوم خواړه چي تاسي خورئ ښه ګټه نه لري.

ځیني خلک دغه (ئ) امریه (ئ) بولي. په هر صورت دغه (ئ) د مونث اسمونو لپاره نه را ځي بلکي یواځي د فعلونو لپاره را ځي.

یو شمېر خلک په خپلو لیکنو کي درنه ښځینه (ۍ) د فعلي (ئ) پر ځای کاروي. دوی لیکي چي: خپل کتابونه مو را وړۍ. دا سم نه دئ.

د پښتو ژبي (ی) ګاني په تفصیل سره:

له عربي الفبې څخه پښتو ژبي ته د الفبې د هغو تورو را اخیستل کوم چي ږغونه ئې په دواړو ژبو کي یو شان ول کومه ستونزه نه وه.

دلته ستونزه د هغو تورو جوړول وه کوم چي ږغونه ئې په عربي کي نه ول. د هغو له جملې څخه یو د پښتو ژبي هغه (ی، ې ، ۍ ، ئ) وې کوم چي په عربي کي ئې ږغونه نه ول. که څه هم (ی) په عربي کي وه، خو هلته د مقصوره (الف) په نامه کارول کېده لکه: موسی (موسا) ، یحیی (یحیا) ، ادنی (ادنا) او نور. خو دغه (ی) په پښتو کي ځانګړی خصلت لري.

دا چي دغو (ی ، ې ، ۍ ، ئ) ګانو ته سمبولونه څه وخت او د چا له خوا جوړ سوي دي پوره نه پوهیږو. په پخوانیو لیکنو کي به و ګورو چي د دغو(ی ، ې ،ۍ ، ئ) ګانو سمبولونه له کومه وخته را پیل سوي دي.

په پخوانیو لیکنو کي لکه: تذکرة الاولیا[1] د (ی) ګانو د مختلفو ډولونو څرک نه لیدل کیږي. ټولي (ی) ګاني چي د کلمو په پای کي راغلي دي په (ی) یعني ملینه یا نرمه (ی) لیکلي سوي دي. حتا په ځینو ځایو کي چي (ی) باید د کلمې په پای کي را سي، نه ده را غلې بلکي تر (ی) له مخه توري ببله (ی) لیکل سوي دي او هغو تورو ته نه زور او نه زېر او نه زورکی لیکل سوی دئ.

---

[1] تذکرة الاولیا د سلیمان ماکو د یوه کتاب نوم دئ چي نژدې اته سوه کاله پخوا لیکل سوی دئ. د دغه کتاب یواځي اته مخونه موندل سوي دي.

يو مثال ئې د تذکرة الاولیا په یوه جمله کي ګورو:
"نا ثاپه شیخ ملکیار راغی او پر دښمن یرغل و کاوه او ډیر زښت و وژل".

که ئې (ی) ګاني سمي و لیکو نو به دغه لیکنه دا ډول وي:
"نا ثاپه شیخ ملکیار راغی او پر دښمن [دښمنې یعني (دښمن يې)] یرغل و کاوه او ډیر (ډېر) زښت (زښتې یعني زښت يې) و وژل".

تر تذکرة الاولیا وروسته نو بیا د خوشحال خان په لیکدود کي د (ی) ګانو په برخه کي دوست محمد دوست په (د افغانستان ژبي او توکمونه) نومي کتاب کي لیکي چي:

"د پښتو ټولني په کتابخانه کي د خوشحال خان د اشعارو درې قلمي نسخې موجودي دي. هلته خوشحال خان ثقیله یا درنه (ئ) کله په (ئ) او کله په (هـ+ی) لیکلې ده".

خدای بخښلی ګل پاچا الفت په (لیکوالي) نومي کتاب کي لیکي چي:
"وروسته تر تذکرة الاولیا د پیر روښان خیرالبیان د پښتو زوړ کتاب دی. ناروېژی مستشرق (مارګین سټرن) په یوه مقاله کي لیکي چي په دغه کتاب کي د حرکاتو (زور، زېر، پېښ) د اظهار لپاره (ه، ی، و) نه دي لیکل شوي. (نشته، اسپی، باسی) په (نشت، اسپ، باس) لیکل شوي دي".

خدای بخښلي ګل پاچا الفت د نورو کتابو نومونه هم اخیستي دي چي (ی) چنداني نه پکښي ښکاري.

خدای بخښلي مولوي صاحب صالح محمد چي کله د پښتو لومړی تدریسي کتاب و لیکی او په ۱۳۱۶ هـ ل کال کي د پښتو ټولني له خوا چاپ سو، په هغه کي ئې د (ی) ګانو مختلف ډولونه په لاندي ډول را وړي دي:

سړَی (سړی): د ملیني یا نرمي (ی) لپاره ئې تر (ی) له مخه توري پر سر زور لیکلی دئ.

بنګړِی (بنګړي): د معروفي یا لنډي (ي) لپاره ئې تر (ي) له مخه توري لاندي زېر لیکلی دئ.

شیدے (شیدې): د مجهولي یا اوږدې (ې) لپاره ئې (ے) په کار وړې ده.

مشوانۍ: د مونثو اسمونو لپاره ئې (ۍ) په کار وړې ده.

راغلی (راغلی): د ثقیلي فعلي (ئ) لپاره ئې د ملیني (ی) له مخه توري پر سر زورکی لیکلی دئ. زورکی ئې د زور په شان لږ افقي خط لیکلی دی.

په ۱۳۱۶ ل کال کي کله چي پښتو ادبي انجمن په پښتو ټولنه وا وښت،

څه موده وروسته ئې د پښتو ژبې د (ی) ګانو په اړه نوي فیصلې و کړلې او دغه اوسني (ی ، ي ، ې ، ئ ، ۍ) سمبولونه ئې ور ته غوره کړل. په هغو فیصلو کي هغه د مولوي صاحب د کتاب (ی) ګاني په لږ تغییر منلي سوي دي.

د هغو له جملې څخه ملینه (ی) ببله دې چي د (ی) له مخه توري پر سر زور و لیکل سي منل سوې ده.

معروفه یا لنډه (ي) ئې داسي منلې ده چي تر ملیني (ی) لاندي دوه ځنګ تر ځنګ ټکي و لیکل سي نه دا چي د ملیني (ی) له مخه توری دي زېر و لري.

د اوږدې (ې) هغه شکل چي مولوي صاحب غوره کړی وو (ے) له منځه ولاړ او پر ځای ئې تر ملیني (ی) لاندي دوه سر پر سر ټکې (ې) منلي دي.

د مونثو اسمونو ثقیله (ۍ) ئې په هغه شکل منلې ده کوم چي د مولوي صاحب په کتاب کي هم دغسي لیکل سوې وه (ۍ).

د ثقیلي فعلي (ئ) لپاره ئې د (ی) پر سر همزه (ئ) قبول کړی دئ.

اوس چي موږ د دغو پنځو (ی ، ي ، ې ، ۍ ، ئ) لپاره د سمبولونو د جوړولو خبره روښانه کړه ، را ځو دې خبري ته چي ولي موږ د دغو

(ی ، ي، ې ، ی، ، ئ) ګانو څخه په خپلو لیکنو کي کار نه اخلو ؟ ایا د هغو د کارولو زدکړه ډېره سخته ده او که څرنګه ؟

په نورو ژبو کي هم دغسي ږغ لرونکي (واول) توري سته او هغوی ئې په ټینګه کاروي. دا چي په پښتو کي د (ی ، ي، ې ، ی، ، ئ) ګانو د ږغونو لپاره سمبولونه جوړ سوي دي نو ډېر به ښه وي چي موږ ئې هم مراعت کړو.

که په لیکنه کي د یوې (ی) پر ځای بله (ي) و کاروو نو د کلمې معنا به له هغي څخه چي موږ ئې غواړو بلي ته واوړي.

یو مثال ئې دغه لاندي دوې کلمې دي لکه:
مینه (ګرانښت ، محبت).
مېنه (کور ، د اوسېدو ځای).

دلته لاندي به لومړی هره هره (ی) معرفي کړو بیا به د هري هري (ی) د استعمال ځیني ځایونه او د هغو تلفظونه و ګورو:

لومړی ـ ملینه یا نرمه (ی):

دغه (ی) د نورو کونسونانتو تورو په شان کارول کیږي ، خو یوخاصیت ئې دا دئ چي تر مخ توری ئې تل یا زورلري، یا الف او یا لنډ (و) وي.

مثالونه ئې لکه: سړی ، غمَی ، لړگَی ، سپَی ، ځای ، خوی ، لـوی ، بوی ، دَی ، غټَی ، مریَی ، غویَی او نور.

ملینه (ی) زیاتره د مذکر (نرینه) اسمونو او د هغو د صفتونو د مفرد په پای کي راځي.

ملینه (ی) د کلمې په سر کي نه را ځي ، ځکه د دغي (ی) له مخه توری باید زور و لري. دا ځکه چي دغه (ی) سرببره پر دې چي کونسونانت ده تر دې له مخه توری باید یا (الف) یا لنډ (و) او یا زور لرونکی توری وي ، د کلمې په سر کي ځکه نه سي را تلای چي له مخه توری نه سي لرلای.

د ملیني (ی) ځیني خواص:

۱ ـ خاصیت:

کله چي د کلمې په پای کي را غلې وي او په هغې کلمې پوري کوم بل توری یا څو توري و نښلي ، په دغو لاندي ډولو تغییر کوي لکه:

سپی سپیتانه

سړی سړیتوب

غړی غړیتوب

لېونی لېونتوب

د (لَیلا یا لَیلی) کلمه له دوو هیجاوو څخه جوړه ده لکه (لَیـ) او (لا یا

لی). دا چي دغه دوې هيجاوي جلا نه سره ليکل کيږي ځکه په (لـيلا يا ليلی) کي تر لومړي (ل) وروستـه د نرمي (ی) شکل په (ي) اوښتی دئ ، خو خپل تلفظ ئې د (ل) په زور سره ساتلی دئ. د لومړي (ل) زور بيا هم پر خپل ځای پاته دئ او نرمه (ی) ئې که څه هم په لنډه (ي) ليکل سوې ده ، خو خپل د نرمي (ی) خصلت ئې ساتلي دئ او په (لَی) تلفظ کيږي. دلته که (ی) د کلمې په پای کي نه ده را غلې خو د يوې هيجا يا سېلاب په پای کي را غلې ده.

د نوري شرحي لپاره بايد و وايو چي نرمه (ی) د نورو کونسونانتو تورو لکه: (خ ، ر ، ت ، ز ...) په ډول کار ور کوي ، خو يوائنۍ دنده ئې دغه ده چي:

- د تر مخه توري زور ساتي.
- تر واول (الف) وروسته را ځي.
- تر واول لنډ (و) وروسته را ځي.
- که تر کونسونانت (الف) او کونسونانت (و) وروسته را سي دواړه (الف) او (و) به زور و لري لکه:

په (اَی اَی ، دا دي څه و کړه) کي. دواړه الفان زور لري يعني دواړه الفان کونسونانت دي.

په (وَی وَی ، پښه مي ډېره خوږېږي) کي هم دواړه (و) زور لري.

تر واول (الف) او واول لنډ (و) وروسته خپل کونسونانت حالت ساتي

لکه: په (ځای) او (لوی) کي.
دا ځکه چي په ځای او زوی دواړو کي دواړه (الف) او لنډ (و) واول را غلي دي.

۲ـ **خاصیت**: ملینه یا نرمه (ی) د یو شمېر نرینه (مذکر) اسمونو او صفتونو د مفرد حالت په پای کي راځي مهم خاصیت ئې دا دئ چي تر مخه توری ئې (زور) لري لکه:

سړی

سپی

غمی

لړکی ....

۳ـ **خاصیت**: کوم اسمونه چي په پای کي ئې ملینه (ی) را غلې وي جمعي ئې په معروفه (ي) جوړېږي لکه:

مفرد	جمع
سپی	سپي
سړی	سړي
لړکی	لړکي
زمری	زمري
ټوخی	ټوخي

۴ـ **خاصیت**: ملینه (ی) د کلمې په سر کي نه را ځي، دا ځکه چي د دغي (ی) خصلت دا دئ چي تر مخ توری ئې زور لري، دا چي تر دې له مخه توری نه سته، ځکه د کلمې په سر کي نه سي را تلای.

۵ـ **خاصیت**: د ملیني (ی) بل خاصیت دا دئ چي کله د اضافت (د) ور سره را سي د مفرد په حالت کي په معروفه (ي) اوړي لکه:
د سړي شمله.
د سپي لکۍ.
د لرګي کونده.
د زمري پښه.

په پورتنیو جملو کي چي د (سړي، سپي، لرګي او زمري) کلمې را غلي دي ټولي کلمې مفرد اسمونه دي، نه جمع.

۶ـ **خاصیت**: د ملیني (ی) بل خاصیت دا دئ چي: هغه اسمونه چي دغه (ی) ئې په پای کي را غلې وي په ځینو متعدي ماضي زمانو کي ئې دغه نرمه (ی) په معروفه یا لنډه (ي) اوړي لکه:

حال	متعدي ماضي
سپی هډوکی خوري	سپي هډوکی و خوړ
سړی خر وهي	سړي خر و واهه
زمری غوښي خوري	زمري غوښي و خوړلې

په پورتنیو جملو کي (سپي ، سړي او زمري) جمع اسمونه نه دي ، خو دا چي (سپی ، سړی ، او زمری) په متعدي مطلقه ماضي کي را غلي دي د (سپي ، سړي او زمري) په مفرد حالت اوښتي دي .

یادښت : متعدي او لازمي فعل :
ـ متعدي فعل هغه فعل دئ چي فاعل او مفعول دواړه و لري لکه : سړي احمد ته و ویل . دلته (سړي) فاعل او (احمد) مفعول دئ او و ویل متعدي فعل دئ .

ـ لازمي فعل هغه فعل دئ چي مفعول ئې په جمله کي نه وي را غلی او یواځي فاعل و لري لکه : سړی کندهار ته ولاړ . دلته سړی فاعل دئ او (ولاړ) ئې لازمي فعل دئ او مفعول نه لري .

۷ـ **خاصیت** : د ملیني (ی) یو بل خاصیت دا دئ چي د ندا په حالت کي په معروفه (ي) اوړي لکه :

سړی	سړیه !
زړګی	زړګیه !
سپی	سپیه !
غمی	غمیه !

د ندا په حالت کي پورتنۍ کلمي یو شمېر خلک له (ي) څخه د له مخه توري په (زبر) تلفظ کوي . یعني دغه کار چي د (سَړیه) د (ړ)

زور په زير اړوي او(سَ ، ږِ ، يه) ور څخه جوړوي، چي دا کار د پورتنيو کلمو اصليت ته تغيير ور کوي.

دوهم ـ معروفه يا څرګنده يا لنډه (ي) :

لکه پشي، نالي، کالي، پاکي، دي، خوري او داسي نور. معروفه (ي) د کلمې په سر، منځ او پای کي را ځي. په پښتو کلمو کي معروفه (ي) د کلمې په پای کي تر (الف) وروسته نه را ځي.

د معروفي يا لنډي (ي) تر مخه توری زور يا زورکی (لنډ واول) نه سي لرلای، دا ځکه چي د کلمې يا هيجا(سيلاب) په پای کي لنډه (ي) واول وي. د دې معنا دا ده چي تر مخه توری ئې کونسونانت وي لکه په لاندي کلمو کي:

د (پشي) په کلمه کي (ش) کونسونانت او (ي) واول ده.

د (نالي) په کلمه کي (ل) کونسونانت او (ي) واول ده.

د (کالي) په کلمه کي (ل) کونسونانت او (ي) واول ده.

د (پاکي) په کلمه کي (ک) کونسونانت او (ي) واول ده.

کله چي معروفه يا لنډه (ي) د کلمې په سر کي را سي د کانسونانت په شان کار ور کوي. دا په دې معنا چي دغه (ي) پخپله يوه بل واول ته اړتيا لري چي دې ته حرکت ورکي. دا خبره تر مخه د واول په برخه کي را غلې ده.

د معروفي یا لنډي (ي) ځیني خواص:

۱ـ خاصیت: کوم نرینه اسمونه چي ملینه یا نرمه (ی) ئې په پای کي را غلې وي جمعي ئې په معروفه (ي) جوړیږي لکه:

جمع	مفرد
سپي	سپی
سړي	سړی
کالي	کالی
لرګي	لرګی

۲ـ خاصیت: لکه د ملیني (ی) په برخه کي چي و ویل سوه د هغو اسمونو په پای کي چي ملینه (ی) راغلې وي په اضافي حالت کي [له اسم سره چي (د) را غلی وي] ملینه (ی) په نرمه (ي) اوړي، که څه هم اسم جمع نه وي لکه:

د سړي ډوډۍ ئې راوړه.

د سپي لکۍ ئې ور لنډه کړه.

۳ـ خاصیت: لکه د ملیني (ی) په برخه کي چي و ویل سوه د هغو مفردو مذکرو اسمونو په پای کي چي ملینه (ی) راغلې وي د متعدي ماضي په ځینو جملو کي په داسي حال کي چي اسم جمع نه وي ملینه (ی) په معروفه (ي) اوړي لکه:

سړي موږ ته و ویل.
سپي خلکو ته وغپل.

د لازمي فعل د ماضي په صورت کي ملینه (ی) په معروفه (ي) نه اوړي لکه:
سړی کابل ته ولاړ.
سپی و تښتېد.

۴ ـ **خاصیت**: د معروفي (ي) یو بل خاصیت دا دئ چي: د کومي کلمې په پای کي چي د ښځینه اسمونو ثقیله (ۍ) را غلې وي او و غواړو چي د یو بل نوم یا کلمې سره ئې یو ځای کړو دا چي ثقیله ښځینه (ۍ) د کلمې په منځ کي د بلي کلمې سره نه نښلي، ځکه د لنډي (ي) په شان لیکل کیږي لکه:
ګاډۍ ګاډیوان
هګۍ د هګیو. هګۍ مفرد او جمع اسم دئ.
د هګۍ په اضافي حالت کي په (د هګیو) کي تر (ي) له مخه توری د خپل زورکی تلفظ ساتي او په لنډه یا معروفه (ي) نه تلفظ کیږي.

دریيم ـ مجهوله یا اوږده (ې) لکه:

ادې، شیدې، مستې، ډېر، مېز او نور.

د مجهولي يا اوږدې (ې) ځيني خواص:

۱ـ خاصيت: مجهوله (ې) د کلمې په سر کي نه را ځي، خو د کلمې په منځ او پای کي را ځي. دا ځکه چي د کلمې يا سېلاب په سر کي واول نه را ځي.

۲ـ خاصيت: دغه (ې) هم د پښتو کلمو په پای کي تر واول (الف)، واول (و) او واول (ي) وروسته نه را ځي. دا ځکه چي دغه (ې) تل واول ده او دوه واوله يو ځای نه سره را ځي، خو تر کونسونانت (الف)، کونسونانت (و) او کونسونات (ي) وروسته را تلای سي لکه په (اې، وروره!)، (وې ويل) او (ته کتاب وا يې) کي. ټولي هغه پښتو کلمې اوسېلابونه چي په پای يا منځ کي ئې مجهوله (ې) را غلې وي تر مجهولي (ې) له مخه توری کونسونانت وي لکه: په لاندي کليمو کي:

د (ادې) په کلمه کي (د) کونسونانت دئ.
د (شيدې) په کلمه کي (د) کونسونانت دئ.
د (مستې) په کلمه کي (ت) کونسونانت ده.
په (يې) کي لومړې (ي) کونسونانت معروفه يا لنډه (ي) ده.
د (ډېر) په کلمه کي (ډ) کونسونانت دئ.

د (ډېر) کلمه سرببره پر دې چي تر (ډ) وروسته د اوږدې (ې) رږغ

اوربدل کیږي بیا ئې هم زیاتره لیکونکي په معروفه (ي) (ډیر) لیکي.

۳ـ خاصیت: مجهوله یا اوږده (ې): د یو شمېر مونثو یا ښځینوو اسمونو د جمع په حالت کي د اسمونو په پای کي را ځي لکه:

۱ـ خاصیت: د هغو ښځینوو اسمونو جمعي په اوږده (ې) جوړېږي کوم چي:

- په پای کي ئې (ه، ـه) را غلې وي.
- تر (ه، ـه) د مخه توري ئې زور و لري.
- د کلمې پر وروستۍ برخه ئې خج را غلی وي.

دغه اسمونه ښځینه اسمونه دي او جمعي ئې په مجهوله یا اوږده (ې) جوړېږي لکه:

مفرد	جمع
ګډوه	ګډوې
سږمه	سږمې
پایڅه	پایڅې
کاسه	کاسې
کوزه	کوزې
کنډواله	کنډوالې
جنازه	جنازې

خلورم ـ ثقیله یا درنه (ۍ ، ئ) :

ثقیله یا درنه (ۍ ، ئ) هغه کونسونانت (ۍ ، ئ) ده چي پخپله د (ي) ږغ ورکوي او تر مخه توری ئې زورکی لري. دا چي ولي ئې ور ته دوه سمبولونه (ۍ ، ئ) غوره کړي دي دلیل ئې دا دئ چي:
ـ (ۍ) د ښځینه نومونو او د هغو د ځینو صفتو په پای کي را ځي او ښځینه درنه (ۍ) ئې بولي.
ـ (ئ) د فعلونو په پای کي را ځي او د درنې فعلي (ئ) په نامه ئې بولي.

دلته لاندي به هره یوه په جلا توګه را وړو:

الف ـ

درنه ښځینه (ۍ): چي د مونثو یا ښځینه نومونو لپاره راځي لکه: ملالۍ، ګاډۍ، لنګۍ، غالۍ، هګۍ، پېړۍ او نور.

د ښځینه اسمو درنې (ۍ) ځیني خواص:

۱ ـ **خاصیت**: په کلمه کي د (ۍ) مخکي توری تل زورکی لري لکه په لاندي کلمو کي:
ـ د (ملالۍ) په کلمه کي (ل) چي تر (ۍ) له مخه را غلی دئ زورکی لري.
ـ د (ګاډۍ) په کلمه کي (ډ) زورکی لري.

ـ د (لنګۍ) په کلمه کي (ګ) زورکی لري.
ـ د (غالۍ) په کلمه کي (ل) زورکی لري.
ـ د (هګۍ) په کلمه کي (ګ) زورکی لري.
ـ د (پېړۍ) په کلمه کي (ړ) زورکی لري.

د دې معنا دا ده چي دغه (ۍ) تل کونسونانت یا بې ږغه توری ده، ځکه چي تر مخ توری ئې زورکي لري او تر زورکي وروسته بل واول نه راځي. دا چي له نورو (ی، ي، ې، ئ) ګانو څخه ئې توپیر وسي، ځکه ئې یوه لکۍ پوري نښلولې ده یعني (ۍ).

۲ ـ **خاصیت**: هغه اسمونه چي په پای کي ئې (ۍ) را غلې وي مونث یا ښځینه نومونه دي. د دغو لاندي ښځینوو اسمونو جمعي او مفرد دواړه په (ۍ) را ځي لکه:

مفرد	جمع
یوه هګۍ	څلور هګۍ
یوه ګاډۍ	پنځه ګاډۍ
یوه افغانۍ	شپږ افغانۍ
یوه کرۍ	لس کرۍ
یوه ډوډۍ	درې ډوډۍ
یوه تنۍ	اته تنۍ

هېر ئې باید نه کړو چې په ژبه کې ځیني استثناوي سته لکه: د نجلۍ جمع نجلۍ نه ده بلکې نجوني دي لکه:
نجلۍ نجوني

۳ـ **خاصیت**: کله چې د ښځینه اسم په ثقیله (ۍ) پوري کومه بله کلمه یا توری (الحاقیه) و نښلي، ثقیله (ۍ) **خپل** شکل بدلوي او په معروفه یا لنډه (ي) لیکل کیږي، مګر له (ۍ) ځخه مخکې توری بیا هم خپل د زورکي ږغ ساتي او (ۍ) ئې په لنډه کونسونانت (ي) اوړي او د یوه بل واول له لاري په حرکت را ځي لکه:
ټول خلک په ګاډیو کې ولاړل.

په پورتنۍ جمله کې چې کله له (ګاډۍ) سره (و) و نښت، (ۍ) ئې په (ي) واوښته او کلمه په (ګاډیو) وا وښته. په ګاډۍ کې (ۍ) چې کله له (و) سره و نښلېده په (ي) واوُښته، خو خپل د کونسونانت (ۍ) ږغ ئې و ساتی. دا ځکه چې تر مخ توري ئې زورکی وو. لامل ئې دا دئ چې د (ګاډیو) کلمه درې سېلابه ده لکه: (ګا، ډ، یو). دلته په ګاډۍ کې پر (ډ) زورکی را غلی وو او په (ګاډیو) کې چې (ۍ) له (و) سره و نښته، (ډ) له زورکي سره سېلاب جوړ کړ او (ۍ) په کونسونانت (ي) وا وُښته او له (و) سره ئې (یو) سېلاب جوړ کړ.

په دغه ډول په لونګیو، غالیو، هګیو او پېړیو کې د پورتنۍ قاعدې

په شان کارول کیږي لکه:

- ربړي د ټولو لنګیو پیسې ور کړلې.
- د دغو هګیو پوستکي ډېر کلک دي.
- په دې وروستیو پېړیو کي د تخنیک په برخه کي ډېر پر مختګونه سوي دي.
- ټول نړیوال د ځینو ناروغیو څخه ډار لري.

دلته ځیني کلمې سته چي په پای کي ئې (ۍ) را غلې وي، که وال یا وان پوري و نښلوو بیا ئې ځیني خلک په معروفه (ي) تلفظ کوي او ځیني ئې د ښځینه اسم په ثقیله (ۍ) تلفظ کوي. د مثال په توګه:

- د نړۍ څخه نړیوال
- د ګاډۍ څخه ګاډیوان
- د ربړۍ څخه ربړیوان
- د هټۍ څخه هټیوان
- د بټۍ څخه بټیوان

که (هګۍ) په (هګیو) واوړي د (ګ) زورکی تغییر نه کوي او (ۍ) ئې ځکه په لنډه کونسونانت (ي) اوړي چي وروسته ئې واول لنډ (و) را ځي. دغه قاعده په پېړیو، ګاډیو، کېږدیو، لنګیو کي هم دغسي ده. په پېړیو، ګاډیو، کېږدیو، لنګیو، هګیو... کي تر (ۍ) له مخه توري د زورکي اړول په زوَر وېره نه لیدله کیږي. اوس که له نړۍ سره وال،

له ګاډۍ سره وان ، له رېړۍ سره وان ، له هټۍ سره وال ، له بټۍ سره وال الحاقيې و نښلي بيا وېره سته چي لوستونکي تر درنې (ۍ) د تر مخه توري زورکی ليري کړي او (ۍ) چي په (ي) اوښتې وي په زېر وا ړوي او کلمې په لنډه (ي) سره تلفظ کي. ښه به دا وي چي د (وان) او (وال) توري د اصلي کلمو څخه جلا و ليکل سي لکه: نړۍ وال ، ګاډۍ وان ، رېړۍ وان....

۴ـ **خاصيت**: هغه اسمونه چي ثقيله تانيثي (ۍ) ئې په پای کي را غلې وي په مفرد حالت کي د اضافت يا ملکيت په حالت کي په خپل حالت را ځي لکه:

ـ د هګۍ پوسکی ډېر کلک دئ.

ـ د تنۍ غوټه دي خلاصه سوه.

ـ د ګاډۍ آس سپين دئ.

۵ ـ **خاصيت**: کله چي دغه اسمونه د اضافت په حالت کي په جمع اوړي ثقيله (ۍ) ئې په معروفه (ي) اوړي او په پای کي ئې (و) را ځي. دغه کار نه يواځي (ۍ) اړوي بلکي کلمه د دوو سېلابو څخه په درېيو سېلابو يا هيجاوو اوړي او معروفه (ي) ئې په کانسونانت (ي) اوړي لکه:

د هګيو پوستکي کلک دي. (هګيو) درې سېلابه دي لکه (هَ) ، (ګـ)

او (یو). د (ګ) پر سر زورکی او (یـ) کانسونانت (بې رږغه) ده او (و) واول دئ.

ـ د تڼیو غوټي دي خلاصي سولې. (تـَ، نـَ، یو)
ـ د ګاډیو آسونه سپین دي.

په (تڼیو او ګاډیو) کي هم د له مخني مثال په شان کیږي. یو څه چي پر خپل حال پاته کیږي هغه د ثقیلي (ۍ) د له مخه توري زورکی دئ چي تر پایه له منځه نه ځي.

په یاد ئې باید ولرو چي دلته ځیني استثنایي حالتونه سته لکه:
د نُجلۍ جمع په نجوني او د جمع د اضافت په وخت کي معروفه (ي) په لنډه (و) اوړي لکه: نجوني د اضافت په حالت کي په نجونو اوړي لکه: د نُجونو ښوونځی.

د (نُجوني) د جمع په اضافي حالت کي لنډه (ي) له منځه ولاړه او پر ځای ئې واول لنډه (و) را غی.

دلته لاندي به د هغو صفتونو یو څو مثالونه را وړو چي د دغو مفرد نومونو سره را ځي کوم چي په پای کي ئې (ۍ) را غلې وي:
ورسته هګۍ
زړه افغانۍ
ژیړه کړۍ

پخه ډوډۍ
خلاصه تنۍ
سره ګاډۍ

که چیري پورتني اسمونه د جمع په حالت کي را سي اړونده صفتونه ئې ځیني په مجهوله (ې) او ځیني ئې په معروفه (ي) را ځي لکه:
زَړه هګۍ   جمع ئې (زَړې هګۍ). (زړه) په پای کي خج لري.
ژیړه ګاډۍ   جمع ئې (ژیړي ګاډۍ). (ژیړه) خج نه لري.

یو اسم چي زموږ زیاتره پښتانه وروڼه او خویندي ئې غلط تلفظ کوي هغه (ښوونځی) دئ چي په (ښوونځۍ) ئې تلفظ کوي.

دغه کلمه په اصل کي ښوونځای دئ چي په محاوره کي ښونځی ور څخه جوړ سوی دئ. ښوونځی مذکر یا نرینه اسم دئ. سړی نه پوهیږي چي دا ولي په ښځینه اسم (ښوونځۍ) اوښتی دئ.

کوښښ باید و سي چي دغه په (ښوونځی) تلفظ سي او د جمع او اضافت په حالت کي په (ښوونځي) تلفظ سي.

ب ـ
درنه فعلي (ئ): هغه کونسونانت (ئ) ده چي د فعلونو لپاره را ځي لکه:

مه کوئ! ، و خورئ! ، را ورېئ! ، خورئ او نور .

دغه ډول د (کوئ!، و خورئ!، را ورېئ! ، خورئ) په کلمو کي له ثقيلي (ئ) څخه مخکي توری زورکی لري. دغه دواړي (ی ، ئ) ګاني د کلمې په سر کي او تر (الف) وروسته نه را ځي.

د پښتو ي ګانو يوه لنډه معرفي:

يواځي واول	هم واول هم کونسونانت	يواځي کونسونانت
ې	ي	ی ی ئ

په پښتو کي (ﻫ ، ه ، ـﻬ ، ـه):

د پښتو ژبي په الفبې کي يو بل توری (ﻫ ، ه ، ـﻬ ، ـه) ده چي دلته به خبري پر و کړو: دغه توری په عربي او پارسي کي هم سته چي په دغو شکلو ليکله کيږي (ﻫ ، ه ، ـﻬ ، ـه). دغه (ﻫ ، ه ، ـﻬ ، ـه) په ځينو ځايو کي ملفوظي [چي په (ﻫ) تلفظ کيږي] او په ځينو ځايو کي غير ملفوظي [چي په (ﻫ) نه تلفظ کيږي) وي.

د پښتو ژبي د ګرامر په ځينو کتابو کي د کلمې په پای کي واول بلل سوې ده او په ځينو کي بيا د کلمې په پای کي د مونث او مذکر اسمو

تعیینوونکي بلل سوي ده.

په پښتو کي (هـ) په دغو ډولو لیکل کیږي (هـ، ـهـ، ه، ـه). د دغو له جملې څخه کومه چي د کلمې په سر کي را سي (هـ) لیکل کیږي او که د کلمې په منځ کي را سي (ـهـ) لیکل کیږي. (ه، ـه) دوه شکلونه ئې د کلمې په پای کي لیکل کیږي. لومړی شکل (ه) ئې تر (ا، د، ډ، ذ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، و) وروسته را ځي. (ـه) شکل ئې دکلمې په پای کي بېله (ا، د، ډ، ذ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، و) څخه د الفبې له نورو تورو سره نښتې را ځي. (هـ، ه) دوه ډوله ده:
یوه ملفوظي (هـ، ـهـ، ه) او بله غیر ملفوظي (ـه، ه) ده.

١ـ ملفوظي (هـ):

(هـ) چي په هر ځای کي د (هـ) ږغ ور کي ملفوظي ده لکه:
په هیلۍ، هګۍ، هوسۍ، هوږه، هر، بهر، ګهیځ، پوه، تره (ډار یا وېره) او داسي نورو کلمو کي. د کلمې په پای کي په پښتو کي بېله د [پوه (هـ) او تره (ترهـ)] او په یو شمېر لږو نورو کلمو کي بل ځای دومره ډېره نه تر سترګو کیږي. او د (پوه) په کلمه کي په دوه سترګې (هـ) نه لیکل کیږي او په ګردۍ (ه) اوړي. دا به ښه وای چي په (هـ) لیکل کېدای. (ه، ـه) چي کله د پښتو کلمو په پای کي را غلې وي په هر ځای کي د (هـ) ږغ نه ور کوي. ځکه په هغو ځایو کي ور ته غیر ملفوظي (ه) وایي.

۲ـ غیر ملفوظي (ه ، ـه):

هغه (ه ، ـه) ته وایي چې د پښتو کلمې په پای کې را ځي او هیڅکله د (هـ) ږغ نه ور کوي لکه: ښځه ، اوږه ، خوله ، ګډوه ....

ملفوظي او غیر ملفوظي (ه ، ـه) په عربي کي:

ـ ملفوظي (ه ، ـه):

د یو شمېر عربي کلمو په پای کي چي (ه یا ـه) را غلې وي د (هـ) ږغ ور کوي او که کوم بل توری یا کلمه ور سره و نښلي (ه) خپل تلفظ د (هـ) په شان ساتي لکه: په (المدرسةِ انا) کي. دلته د المدرسه (ـه) په (ـة) وا وښته.

ـ غیر ملفوظي (ه ، ـه):

کله چي (ه یا ـه) د کومي عربي کلمې په پای کي راسي د (هـ) په شان ږغ نه ورکوي بلکي د (ت) ږغ ور کوي لکه: په (في المدرسةِ انا) کي ، ځکه ئې غیر ملفوظي (ـه) بولي.

ملفوظي او غیر ملفوظي (ه ، ـه) په پارسي کي لکه:

ـ ملفوظي (ه ، ـه):

(ه ، ـه) چي کله په کلمه کي د دوه سترګي (هـ ، ـهـ) په شکل را سي هر وخت (هـ) تلفظ کیږي یعني ملفوظي وي. کله چي د کلمې په پای کي د (ه یا ـه) په شکل را سي بیا نو په ځینو کلمو کي ملفوظي

(تلفظېدونکې) او په ځینو کلمو کې غیر ملفوظي (نه تلفظېدونکې) وي لکه: په دغو لاندي پارسي کلمو کې ملفوظي ده:
د (اګاه) یعني با خبر صفت په پای کې چې کومه (ه) را غلې ده په (هـ) تلفظ کیږي. کله چې د اګاه صفت په اسم اوړي په پای کې ئې (ی) ورلویږي او (اګاهی) ورڅخه جوړیږي. په دغه نوې کلمه کې د (هـ) ور سره ملګرې وي او تلفظ هم ور سره ملګری وي.

د (چاه) څا څخه د وحدت د (ی) د یو ځای کېدو په وخت کې (چاهی) جوړیږي.
(راه) لار (راهی) یوه لار.
(ماه) میاشت (ماهانه).
د (ګناه) څخه ګناهکار (ګنهګار).

په پورتنیو کلمو کې د کلمې په پای کې چې کومه (ه، ـه) را غلې ده لومړی هلته خپل ږغ ساتي او بیا د نښلېدو (الحاق) په وخت کې هم خپل ځای او هم ږغ ساتي. ځکه ور ته ملفوظي وایي.

- غیر ملفوظي (ه، ـه):
د پارسي کلمو په پای کې چې (ه، ـه) راسي هغه وخت غیر ملفوظي (ه، ـه) ور ته ویل کیږي چې د کلمې په پای کې خپل ږغ و نه ساتي او حتا د بل توري یا کلمې سره د نښتلو (الحاق) په صورت

کي يخي خپل ځای پرېږدي او له منځه ولاړه سي لکه په لاندي مثالو کي:

(بچه)

(شده)

(خانه)

(تشنه) او نوري کلمې.

د پورتنيو کلمو په پای کي چي کومه (ه، ـه) را غلې ده هيڅ وخت د (هـ) ږغ نه ورکوي. اصلاً (ه، ـه) دلته د د مخني توري د واول (زور) د ځای د ساتلو په خاطر د يوه قرارداد په شکل را غلې ده.

کله چي د پورتنيو کلمو سره کومه بله کلمه يا توری و نښلي (ه، ـه) ئې ځکه چي غير ملفوظه ده له منځه ځي او پر ځای ئې هغه تر (ه) د له مخه توري زور چي واول دئ د مخکني توري د حرکت په شکل ساتي لکه:

له بچَه څخه بچَ + کی ـ بچکی

له شُدَه څخه شُدَ + نی ـ شُدنی

له خانَه څخه خانَ + کی ـ خانکي

له تشنَه څخه تشنَ+کی ـ تشنکی

ملفوظي او غير ملفوظي (ه) په پښتو کي:

دلته چي موږ د ملفوظي او غير ملفوظي (ه) په اړه څه وايو هغه دا چي (ه) د کلمې په پای کي کله تلفظ کيږي او کله نه تلفظ کيږي. هلته چي تلفظ کيږي (ملفوظي) او چي نه تلفظ کيږي (غير ملفوظي) بلل کيږي. د مثال په توګه د پوه (پوهـ) او تره (ترهـ) يعني وېره، ډار په کلمو کي (ه) د (هـ) ږغ ور کوي ځکه ور ته ملفوظي ويل کيږي. د پسه، وراره، ښځه، تره (اکا) په کلمو کي نه تلفظ کيږي ځکه ور ته غير ملفوظي (ه) وايي.

که څه هم د ملفوظي او غير ملفوظي (ه) په اړه د پښتو ګرامر ځيني کتابونه داسي ليکي:

۱ ـ ملفوظي (ه):

هغي ساکني (ه) ته وايي چي د کلمې په اخر کي را ځي او په تلفظ کښې اواز پوره ادا کيږي او په پښتو کښي عموماً د مذکر نښه ده مثلا پسه، بيده، واښه او نور.

۲ ـ غير ملفوظي (ه):

هغي ساکني (ه) ته وايي چي د کلمې په اخر کي را ځي او په تلفظ کښې ئې اواز پوره نه ادا کيږي بلکي د يو زور په شان ادا کيږي او په پښتو کښي عموماً د تانيث علامه ده مثلا ښځه، پزه، سترګه او نور.

په پورتنیو مثالو کي په یوه کي لا ملفوظي (ه) نه ښکاري چي د (هـ) ږغ دي ور کي. دلته به و ښیو چي د کومو اسمونو په پای کي چي (ه) را غلې وي مونث او مذکر ئې تر (ه) له مخه د توري په زور یا زورکي او خج پوري اړه لري.

په پښتو ژبه کي زور، زېر، پېښ او زورکی سته او لیکل کیږي نه. که د کومي کلمې د پای پر توري زور یا زورکی راغلی وي دا چي زور یا زورکی نه لیکل کیږي پر ځای ئې د کلمې په پای کي (ه یا ـه) لیکل کیږي لکه:
د (وراره) د کلمې تر (ه) له مخه پر (ر) زورکی راغلی دئ، دا چي زورکی نه لیکل کیږي ځکه ئې په لیکنه کي د زورکي پر ځای په پای کي (ه) لیکلې ده او (وراره) ئې ور څخه جوړ کړی دئ. که موږ زورکی لیکلای نو، پسه او وېښته ته به مو (ـه) نه لیکلای او د (س او ت) پر سر به مو زورکی لیکلای لکه:
پس په پسه
وېښت په وېښته

وړاندي مو و ویل چي د ګرامر د کتابو ځینو لیکونکو د مونث یا ښځینه او مذکر یا نرینه اسمونو مشخص کول له ملفوظي او غیر ملفوظي (ه) سره تړلي دي. دلته (ه، ـه) نه ده بلکي تر (ه، ـه) د له مخه توري پر سر چي کوم زور یا زورکی را غلی دی هغه د هغې کلمې

مونث یا مذکر تعیینوي. هېر ئي باید نه کړو چې د کلمو د مذکر او مونث په ښودلو کي نه یوازي زور یا زورکی رول لري بلکې یوه بله خبره چې مهمه ده هغه (خج) یا accent دئ.

(**خج**): د یوې کلمې پر یوه هیجا یا سېلاب باندي د ږغ یا اواز زور یا فشار دی چې لاندي به ئې یو څو مثالونه راوړو.

بڼه (د مرغه ښکه). په دغه کلمه کي پر (ڼ) باندي یوازي زورکی راغلی دی.

بڼه (څېره یا چهره). په دغه کلمه کي پر(ڼ) باندي لومړی زور او بیا د کلمې یو څه کش سوی دئ. یا په بل عبارت کلمه په پای کي کش سوې ده، چې دغه کش ته خج ویل کېږي.

پـټه: که د دغي کلمې پر هغه توري چې تر (ه) له مخه را غلی دئ زورکی وي او پر پای ئې خج نه وي راغلی دغه کلمه صفت دئ د مونث اسم لپاره لکه:
پـټه سترګه
پـټه خبره
پـټه خونه
پـټه: که په دغه کلمه کي تر (ه) د مخه توری (ټ) زور و لري او د

کلمې پر پای خج را غلی وي دغه کلمه ښځینه اسم دئ لکه:
د ځینې پتهه.

یو شمېر نوري هغه کلمې چي په پای کي ئې (ي) را غلي وي:

ب	الف
زاري	زاري
خواري	خواري
بېکاري	بېکاري
چټلي	چټلي
مغروري	مغروري
نا حقي	نا حقي

(الف) سِتون خجونه لري او (ب) سِتون خجونه نه لري. د (الف) ستون کلمې چي خجونه لري اسمونه دي او د (ب) ستون کلمې چي خجونه نه لري صفتونه دي.

- د خج لرونکو اسمو یو څو مثالونه:

احمد په خواري پسې تللی دي.

اوس دلته بېکاري ډېره ده.

مغروري ښه کار نه دئ.

دلته ډېره چټلي ده.

ـ د بې خجه کلمو(صفتو) يو څو مثالونه:

خواري زاري مرغۍ چيري ژوند کوې؟

په دغه ډنډ کي چتلي اوبه دريږي.

ملالۍ له يوې بېکاري ښځي سره مرسته و کړه.

اوس به د کلمې په پای کي د (ه، ـه)، زور، زورکي او خج اغېز د مونثو او مذکرو اسمو په جوړولو کي و ګورو:

په پښتو کي مونث او مذکر اسمونه ډېر ډولونه لري لکه:

مونث اسمونه:

ادې، انا، ښځه، خور، چوکۍ، لور او نور.

مذکر اسمونه:

بابا، پسه، ورور، مرغه، وراره، سړی، سپی او نور.

دا چي دلته خبري يواځي د کلمې په پای کي (ه، ـه) په اړه دي، ځکه موږ يواځي پر هغو ښځينوو او نرينوو اسمونو او د هغو پر صفتو خبري کوو کوم چي په پای کي ئې(ه، ـه) را غلې وي.

دلته به د مذکر او مونث اسمونو يو څو مثالونه راوړو چي په پای کي ئې(ه، ـه) را غلې وي او و به ګورو چي په کلمه کي زور، زورکی او خج څومره اغېزه لري:

۱ـ (پسه) : دغه اسم
- په پای کي (ه) لري
- تر (ـه) له مخه (س) زورکی لري
- د کلمې پر پای خج را غلی دئ

دغه اسم مذکر دئ ، ځکه په پای کي (ه)، زورکی او خج لري.

۲ـ (ښځه) : دغه اسم
- په پای کي (ه) لري
- (ځ) زورکی لري
- د کلمې پر پای خج نه دئ را غلی

دغه اسم مونث اسم دئ.

پدې ځای کي د کلمې د پای خج ځومره اغېزمن دی. یعني دا چي په دواړو اسمو کي په پای کي (ه) را غلې ده او تر (ه) لـه مـخه تـوری زورکی لري ، خو یواځنی توپیر ئې د کلمې د پای خج دئ چي اسم ئې له مذکر په مونث اړولی دئ.

بل مثال:

(مرغه) : دغه اسم
- په پای کي (ه) لري
- (غـ) زورکی لري
- د کلمې پر پای ئې خج را غلی دئ

دغه اسم مرغه (پرنده) مذکر اسم دئ.

بل مثال:

(مرغه) يعني واښه: دغه اسم

- په پای کي (ه) لري په ليکلو کي
- پر (غـ) زور لري
- د کلمې پر پای ئې خج را غلی دئ

دغه اسم مونث دئ.

که څه هم دغه دواړه اسمونه يو ډول ليکل کيږي، خو دلته د (غ) زور او زورکی د مونث او مذکر ښکارندوی دي.

دلته بايد و وايو چي دغه درې پټ حرکتونه (زور، زورکی او خج) د پښتو ژبي د يو شمېر کلمو د لوستلو په وخت کي ستونزه را منځ ته کوي. که څه هم د جملې د نورو را تلونکو کلمو له لاري دغه ستونزه حليږي. هغه څوک چي کتابونه لولي هغوی چي هري کلمې ته را و رسيږي د لوستلو له ډېر تمرينه را تلونکي دوې درې را تلونکي کلمې لولي. د هغو کلمو له مخي د دغو ستونزمنو کلمو سم تلفظ غوره کوي. دغه ستونزه نه يوائې په پښتو کي سته بلکي په ډيرو ژبو کي ستهـ.

ځيني کلمې چي پخوا په حرکاتو ليکلي کېدلې اوس په حروفو لکه:
د زبر پر ځای په (ي) او د پېښ پر ځای په (و) ليکلي کيږي لکه:

لِري په ليري ، لُمړی په لومړی ، بِرته په بيرته ... اووښتي دي .

يو بل مثال :

(وزه) : دغه اسم

- په پای کي (ه) لري
- (ز) زور لري
- د کلمې پر پای خج لري

مونث اسم دئ .

يادښت :

هېر ئې نه کړو چي په (زه ، ته ، مه ، که ، ښه ، به ، له ، نه) او داسي نورو کلمو کي تر (ه) له مخه توری زورکی لري او د کلمې پر پای ئې (خج) راغلی دئ اسمونه يا صفتونه نه دي .

د يادولو وړ ده چي نه يواځي اسمونه تر دغو قاعدو لاندي راځي بلکي صفتونه هم تر دغو قاعدو لاندي راځي . دلته لاندي به ئې مثالونه را وړل سي :

د مونثو (ښځينوو) اسمونو او صفتونو لپاره يوه قاعده :

۱ـ کوم اسمونه يا صفتونه چي دغه لاندي ټکي پکښي وي مونث اسمونه يا د مونثو اسمو لپاره صفتونه دي . دلته لاندي به د دغي قاعدې دواړه اسمونه او صفتونه و لولئ :

❖ د کلمې په پای کي ئې (ه ، ـه) وي .

- ❖ تر (ه ، ـه) له مخه توری ئې زورکی و لري.
- ❖ پر پای ئې خج نه وي را غلی.

مثالونه ئې:

لومړی ـ اسمونه:

ښځینه نوم

مفرد	جمع
څوکه	څوکي
ښځه	ښځي
ورځه	ورځي
پچه	پچي

و مو لیدل چي د پورتنۍ قاعدې د اسمونو جمعي په معروفه (ي) جوړیږي.

دوهم ـ صفتونه:

هغه صفتونه چي تر پورتنۍ قاعدې لاندي وي لکه:

د مفرد اسم لپاره صفت	د اسم د جمع لپاره صفت
پخه	پخي څوکي
ورکه	ورکي ښځي
توره	توري ورځي
وچه	وچي مځکي

کونډه   کونډي ښځي

په دغو دواړو اسمو او هغه صفتو کي چي تر پورتنۍ قاعدې لاندي راځي د اسم د جمع ، اضافت ، ندا او متعدي ماضي جملو په وخت کي ئې (ه) په معروفه یا لنډه (ي) اوړي. دغه جمعي او د هغو صفتونه په ختیځه لهجه کي د معروفي (ي) پر ځای په مجهوله (ې) جوړي لکه:

پڅې څوکې

ورکې ښځې

تورې ورځې

وچې ځمکې

کونډې ښځې

دلته به و ګورو چي د اسم د جمع ، اضافت ، ندا او ځینو ماضي جملو په وخت کي لومړی پخپله اسم او بیا ئې صفت څرنګه له یوه حالت څخه بل حالت ته اوړي:

➢ د اسم د جمع په وخت کي:

مفرد اسمونه	د مفرد اسم صفتونه	د اسم جمع	د جمع صفت
ښځه	وچه ښځه	ښځي	وچي ښځي
ورځه	توره ورځه	ورځي	توري ورځي
پچه	وچه پچه	پچي	وچي پچي
مچه	پټه مچه	مچي	پټي مچي

➢ د اسم د اضافت [چي (د) ور سره راسي] په وخت کي:

مفرد اسم	د مفرد اسم اضافت	د مفرد اسم صفت	د جمع صفت
څوکه	د څوکي	پخه څوکه	د پخو څوکو
ښځه	د ښځي	ورکه ښځه	د ورکو ښځو
ورځه (ابرو)	د ورځي	توره ورځه	د تورو ورځو
پچه	د پچي	وچه پچه	د وچو پچو

➢ په حال او ماضي حالتو کي:

مفرد اسم په حال کي	مفرد په ماضي کي	جمع په حال کي	جمع په ماضي کي
ښځه وايي	ښځي و ويل	ښځي وايي	ښځو و ويل
ښځه ځي	ښځه ولاړه	ښځي ځي	ښځي ولاړلې
ګیدړه ځغلي	ګیدړي و ځغستل	ګیدړي ځغلي	ګیدړو و ځغستل
ګیدړه ځي	ګیدړه ولاړه	ګیدړي ځي	ګیدړي ولاړې

➢ د ندا په وخت کي:

مفرد اسم	د مفرد اسم ندا	د جمع اسم ندا
ښځه	ښځي، را سه!	ښځو، را سئ!
مالداره	مالداري، و ځغله!	مالدارو، و ځغلئ!
کرښه	کرښي، مه کږېږه!	کرښو، مه کږېږئ!
چرګه	چرګي، هګۍ وا چوه!	چرګو، هګۍ وا چوئ!

۲ـ کوم اسمونه يا صفتونه چي دغه لاندي ټکي پکښي وي مونث اسمونه يا د مونثو اسمو لپاره صفتونه دي:

❖ په پای کي ئې (ه ، ـه) وي

❖ تر (ه ، ـه) له مخه توری ئې زور و لري

❖ د کلمې پر پای ئې خج را غلی وي

لکه:

اسمونه	جمع
مېوه	مېوې
ناره	نارې
ګډوه	ګډوې
ناوه	ناوې
پايڅه	پايڅې
سرمه	سرمې
کاسه	کاسې
کتابچه	کتابچې
لاره	لارې
ټوټه	ټوټې

دلته دغه دوه لاندي مذکر اسمونه که څه هم د مونثو اسمو تر دغې قاعدې لاندي را ځي ، مګر مونث نه دي بلکي مذکر دي. هغه اسمونه دغه دي:

مېلمه

کوربه

د دغو دوو اسمو جمعي مېلمانه او کوربانه دي.

هغه صفتونه چي تر پورتنۍ قاعدې لاندي وي لکه:

د مفرد اسم لپاره صفت	د اسم د جمع لپاره صفت
کږه	**کږې**
سپېره	سپېرې
ړنده	ړندې
پخه	پخې
کڼه	کڼې
بېکاره	بېکارې
درنه	درنې
وړه	وړې
زړه	زړې

پورتني صفتونه د ښځينوو اسمونو لپاره را ځي.

دغه دواړه اسمونه او صفتونه چي تر پورتنۍ قاعدې لاندي راځي د اسم د جمع، اضافت او ځينو ماضي جملو په وخت کي ئې (ه) په مجهوله يا اوږده (ې) اوړي.

دلته به و ګورو چي د اسم د جمع، اضافت، ندا او ځينو ماضي جملو په وخت کي لومړی پخپله اسم او بيا ئې صفت څرنګه له يوه حالت څخه بل حالت ته اوړي:

➢ د اسم د جمع په وخت کي:

مفرد اسمونه	د مفرد اسم صفتونه	د اسم جمع	د جمع صفت
ښاخله	اوږده ښاخله	ښاخلې	اوږدې ښاخلې
ګډوه	زړه ګډوه	ګډوې	زړې ګډوې
ناوه	کږه ناوه	ناوې	کږې ناوې
کاسه	سپېره کاسه	کاسې	سپېرې کاسې

➢ د اسم د اضافت په وخت کي:

مفرد اسم	د مفرد اسم اضافت	د مفرد اسم صفت	د جمع لپاره صفت
ښاخله	د ښاخلې	کږه ښاخله	د کږو ښاخلو
ګډوه	د ګډوې	زړه ګډوه	د زړو ګډوو
ناره	د نارې	تېره ناره	د تېرو نارو
ټوټه	د ټوټې	پخه ټوټه	د پخو ټوټو

➢ په حال او ځينو ماضي حالتو کي:

د مفرد اسم حال	د مفرد اسم ماضي	د جمع په حال کي	جمع په ماضي کي
سرمه بنديږي	سرمه بنده سوه	سرمې بنديږي	سرمې بندي سولې
وربره وايي	وربرې و ويل	وربرې وايي	وربرو و ويل
کږه[1] ځغلي	کږې و ځغستل	کږې ځغلي	کږو و ځغستل
مېوه پخيږي	مېوه پخه سوه	مېوې پخيږي	مېوې پخې سولې

(1) کږه د کاږه (چي تر لېوه لوی يو حيوان دی او اصلي نوم ئې کوږ دئ) ښځه ده.

➢ د اسم د ندا په وخت کي:

جمع اسم د ندا په حالت کي	مفرد اسم د ندا په حالت کي
ناوو ،و ښځېږئ!	ناوې ، و ښځېږه!
ویالو ، و بهېږئ!	ویالې ، و بهېږه!
وزو ، و ځغلئ!	وزې ، و ځغله!

تر دې ځایه مو د هغو مو نثو اسمو نو او صفتونو په اړه د دوو قاعدو یادونه و کړه. اوس باید و وایو، کېدای سي چي د یوې قاعدې صفتونه د هغې بلې قاعدې له اسمونو سره را سي. د مثال په توګه: (زړه ښځه) د جمع په وخت کي (زړې ښځي) وي او یا (پڅه چاړه) د جمع په وخت کي په (پڅي چړې) اوړي.

په (ښې ښځي) کي، (ښې) د دوهمي قاعدې صفت دئ اما (ښځي) د لومړۍ قاعدې اسم دئ.

مذکر (نرینه) اسمونه:

مذکر اسمونه ډېر ډولونه لري، خو دلته د هغو مذکرو اسمونو یو څو مثالونه را وړو چي دا لاندي ټکي پکښي وي:

❖ په پای کي ئې (ه، ـه) راغلې وي.

❖ تر (ه، ـه) له مخه توري ئې زورکی و لري.

❖ د کلمې د پای پر برخه ئې خج را غلی وي.

اسمونه

وراره

کارګه (کارغه)

پسه

لېوه

نیکه

تره

مېږه

وېښته

یادښت: یو اسم چې (لېمه) یعني (سترګې) دئ، موږ ئې د (م) په زورکي تلفظ کوو. مفرد ئې د (م) په زور دئ (لېمَه)، ځکه مو د نجلۍ لپاره د مفرد ښځینه نوم په ډول غوره کړی دئ. دغه (لېمَه) خلاف د قاعدې د (م) په زورکي جمع کېږي. که ئې مفرد په زورکي تلفظ کړو، دغه اسم به د پورتنیو قاعدو له مخې مذکر اسم وي لکه:

هغه اسم مذکر اسم دئ چې:

- په پای کي ئې (ه، ـه) را غلې وي
- تر (ه، ـه) له مخه توری ئې زورکی و لري
- د پای پر هیجا ئې خج را غلی وي

که (لېمَه) د (م) په زور تلفظ کړو بیا د لاندي قاعدې په حساب مونث

اسم ور ځخه جوړيږي لکه:

هغه اسم مونث اسم دئ چي:

- په پای کي ئې (ه، ـه) را غلې وي
- تر (ه، ـه) له مخه توری ئې زور و لري
- د پای پر هیجا ئې خج را غلی وي

که چیري دغه نوم په زورکي تلفظ کړو، مذکر نوم ور ځخه جوړيږي چي د ندا په وخت کي بیا موږ نه سو ور ږغ کولای چي: (لېمې) لکه نجیبه ته چي ور ږغ کړو نجیبې، ځکه دغه کار د قاعدې خلاف دئ.

که (لېمَه) د (م) په زور تلفظ کړو نو به مفرد ښځینه نوم ور ځخه جوړ سي او بیا به د ندا په وخت کي ور ږغ کولای سو (لېمې).

د دغـي کتګورۍ یو شمېر نرینه اسمونه مفرد اسمونـه دي چـي دلته پورته راوړل سوه او یو شمېر ئې جمع اسمونه دي لکه دغه لاندي:

کاته

خاته

باڼه

رانجه

وانجه

وانبه

د پورتنیو اسمونو جمعي څه بېقاعدې غوندي ښکاري لکه:

مفرد	جمع
وراره	وربرونه
کارګه (کارغه)	کارګان (کارغان)
پسه	پسونه
لېوه	لېوان
نیکه	نیکګان
تره	ترونه
مېره	مېړونه (مړونه)
وېښته	وېښتان

➢ د اسم د جمع په وخت کي:

مفرد اسمونه	د مفرد اسم صفتونه	د اسم جمع	د جمع صفت
وراره	زوړ وراره	وربرونه	زاړه وربرونه
لېوه	ستړی لېوه	لېوان	ستړي لېوان
کارګه	وږی کارګه	کارګان	وږي کارګان
تره	خواخوږی تره	ترونه	خواخوږي ترونه
مېره	تکړه مېړه	مېړونه	تکړه مېړونه

- د اسم د اضافت په وخت کي:

مفرد اسم	د مفرد اسم اضافت	د مفرد اسم صفت	د جمع لپاره صفت
کارګه (کارغه)	د کارګه (کارغه)	زوړ کارګه (کارغه)	د زړو کارګانو
نیکه	د نیکه	غښتلی نیکه	د غښتلو نیکګانو
وېښته	د وېښته	لنډ وېښته	د لنډو وېښتانو
لېوه	د لېوه	تکړه لېوه	د تکړو لېوانو

- د ندا په وخت کي:

مفرد اسم د ندا په حالت کي	جمع اسم د ندا په حالت کي
کارغه (کارګه)، والوزه!	کارغانو (کارګانو)، والوزئ!
لېوه، مه را ځه!	لېوانو، مه را ځئ!
پسه، ما ته را سه!	پسونو (پسو)، ما ته را سئ!

- د ځینو ماضي زمانو په وخت کي:

د مفرد اسم حال	د مفرد ماضي	جمع په حال کي	جمع په ماضي کي
کارغه الوزي	کارغه والووت	کارغان الوزي	کارغان والوتل
کارغه ځغلي	کارغه و ځغستل	کارغان ځغلي	کارغانو و ځغستل
وراره وايي	وراره و ويل	وربرونه وايي	وربرونو و ويل
وراره بام ته خیژي	وراره بام ته و خوت	وربرونه بام ته خیژي	وربرونه بام ته و ختل
لېوه پسه نیسي	لېوه پسه و نیو	لېوان پسه نیسي	لېوانو پسه و نیو
لېوه را ځي	لېوه را غی	لېوان را ځي	لېوان را غلل

د پښتو ژبې یو شمیر ځانګړتیاوې

دلته به د پښتو ژبې یو شمېر ځانګړتیاوې د پارسي ژبې په پرتله را په ګوته کړو. دا هغه ځانګړتیاوې دي کوم چې په پښتو کې سته، خو په پارسي کې نه سته.

دا به د دې معنا و نه لري چې ګواکې خدای مه کړه دا به پارسي ژبې په کښته سترګه کتل وي، بلکې له دغه څخه به و پوهیږو چې دغه ږغونه او تلفظونه په پښتو کې سته او په پارسي کې نه.

د پښتو ژبې ځانګړتیاوې:

لومړی ـ

د پښتو خاص توري: د پښتو ژبې خاص ږغونه (توري) چې په پارسي کې نه سته لکه:

ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ

د دغو اتو تورو سم کارول پښتنو ته لومړی په تلفظ او بیا په خاصه توګه په لیکنه کې ډېر مهم دئ.

له بده مرغه د یو شمېر عواملو له امله لکه د بېګانوو د تېریو، جنګونو، مهاجرتونو او نورو بد بختیو له امله داسي سوي دي چې د

سیمي پر ژبه ئې منفې اثر کړی دئ .

یو ژوندی مثال ئې دغه اوسنۍ څلوېښت کلنه جګړه او مهاجرتونه دي چي په خاصه توګه ئې په لوېدیځه لهجه کي د زیات شمېر کوچنیانو او ځوانانو پر ژبه ئې ډېر منفي اغېز کړی دئ. هغه دا چي:

د (څ) رږغ په (س)
د (ځ) رږغ په (ز) اوښتي دي. نه یواځي دغه بلکي:
(تې په چې)
(دي په جي)
(دې په جې)

د دغو یادونه مي ځکه و کړه چي دغه لا اوس تازه دي کېدای سي چي د مشرانو او ښوونکو د توجه وړ و کرځي او په ارامه توګه ئې بیرته سمي خوا ته را واړوي.

دوهم -

زورکی: په پښتو ژبه کي زورکی چي په تیرو پاڼو کي مو ئې په اړه خبري و کړلې، پښتو ته یوه خاصه ځانګړتیا ور کړې ده. مثالونه ئې: په دغو کلمو کي: <u>ځ</u>م، کاپل، تل<u>ل</u>، <u>ت</u>ه، <u>ز</u>ه، <u>م</u>ه، <u>ک</u>ه، <u>ل</u>ه....

د پښتو ژبي خبري کوونکي باید د زورکي حرکت په ټینګه مراعت

کړي.

دریم ـ

د پښتو ژبي درنې (ئ او ی) : دا ځکه چي د دغو دواړو (ئ، ی) تر مخ توری زورکی لري او په پارسي کي زورکی نه سته، ځکه د دغو دوو (ی، ئ) ګانو تلفظ د پارسي ژبي خبري کوونکي نه سي کولای.

څلورم ـ

شروع په ساکن توري: ساکن هغه توری دئ چي وروسته ئې هیڅ واول نه وي را غلی. یعني پر سر ئې وړغندی (غړوندی) را غلی وي. دا هغه ځانګړتیا ده چي په فارسي ژبه کي نه سته. مثالونه ئې: زده، نجلۍ، زمور، سپوږمۍ، لمر، ستوری، ښکنځل، زما ....

دغه کلمې چي کله د پارسي (دري) ژبي خبري کوونکي تلفظ کوي یو (اي یا اِ) ئې تر مخ ور اچوي. دا ځکه چي که د لومړي ساکن له مخه یو بل کونسونانت او واول ور و لویږي بیا هغه واول له لومړی کونسونانت له هغه ساکن توری سره نښلوي او تلفظ ئې ممکن کیږي.
مثالونه ئې لکه:
نجلۍ په اِنجلی یا اینجلی
زده په اِزده یا ایزده
لمر په اِلمر

سپوږمۍ په اِسپوږمۍ ....

داسي نوري کلمې له نورو ژبو څخه را غلي دي لکه:
ستهوپ چي په ایستهوپ اوښتی دئ.
ستهوپنۍ چي په ایستهوپنۍ

دغه د ساکن توري اړول د یو شمېر پښتو ژبو په محاوره کي هم را ښکاره کیږي او حتا لیکلو ته ئې هم را انتقال کړي دي. موږ باید کوښښ و کړو چي اینجلۍ (اِنجلۍ)، ایزده (اِزده) او هغه نوري کلمې په (اِ) تلفظ نه کړو.

دلته یو بله خبره چي هم مهمه ده هغه په پښتو ژبه کي مختلفي لهجې دي. لهجې یواځې په پښتو کي نه بلکي په هره ژبه کي سته. بده به نه وي چي په پښتو ژبه کي د یو څو لویو لهجو په اړه ډېر لنډ معلومات را وړو.

لهجه څشی ده؟

لهجه په یوه ژبه کي د یوې سیمي او بلي سیمي تر منځ د یو شمېر ږغونو د تلفظ او کلمو د ګرامري قاعدو مختلف کارول دي. په پښتو ژبه کي زیاتي لهجې سته لکه: لویدیځه لهجه، ختیځه لهجه، منځنۍ لهجه، وزیرۍ لهجه، د ختکو لهجه او نوري.

د دغو له جملې څخه به دغه لاندي لهجې لکه ختيځه ، لويديځه ، وزيرۍ او منځنۍ لهجې دلته را وړو :

۱ـ ختيځه لهجه :

دغه لهجه چي د ننګهارۍ لهجې په نامه هم ياديږي . په ننګرهار ، مومندو ، باجوړ او ځينو نورو سيمو کي خبري په کيږي .

۲ـ لوېديځه لهجه :

چي د کندهارۍ لهجې په نامه هم ياديږي . په دغه لهجه خلک په کندهار ، زابل ، اروزګان ، هلمند ، فراه ، کويټه او د هرات په ځينو برخو کي خلک خبري کوي .

۳ـ وزيرۍ لهجه :

په پکتيا کي خلک خبري په کوي .

۴ـ منځنۍ لهجه :

په لوګر ، غزني او شا و خوا سيمو کي خلک خبري په کيږي .

دا چي په پښتو کي دغه مختلفي لهجې څه وخت را منځته سوي دي کره معلومات نه سته . دومره بايد و وايو چي د هري سيمي په لهجه خبري کول د اړونده سيمي د خلکو مسلم حق دئ . دا ځکه هغه لهجه چي څوک خبري په کوي هغه د چا د مورنۍ ژبي د خبرو لهجه ده . څوک حق نه لري چي څوک هغوی د خپلي لهجې څخه و يوې بلي

لهجې ته مجبور کړي.

معلومه ده چي زموږ په لهجو کي د پښتو ژبي يو شمېر کلمې له خپل اصل څخه د باندي په تېروتنه کارول کېږي. يو څو مثالونه ئې:

سي، سول، سوم....

شي، شول، شوم....

شول ـ دوی له ښوونځي فارغ شول.

سول ـ دوی له ښوونځي فارغ سول.

شل ـ دوی له ښوونځي فارغ شل.

بل مثال ئې د لنډي او اوږدې (ي، ې) د کارولو پر سر اختلاف دئ.

په لوېديځه لهجه کي د (ښځه) جمع (ښځي) دي.

په ختيځه لهجه کي د (ښځه) جمع (ښځې) دي.

بل مثال ئې د (په) او (پر) کارول دي.

په لوېديځه لهجه کي وايي: پر ما دي ظلم و کړ.

په ختيځه لهجه کي وايي: په ما دي ظلم و کړ.

يو بل مثال د يو اسم مختلف مترادف حالتونه کارول دي. مثال ئې:

کرک، مږز.

بل مثال ئې د (ږ په ګ او ښ په خ، ژ په ج) اړول دئ. داسي نور مثالونه هم سته.

بل مثال ئې د اضافت د (د) کارول دي چي ځيني ئې په زورکي او ځيني ئې زېر تلفظ کوي لکه:

د احمد کتاب. د (د) په زورکي.

دِ احمد کتاب. د (دِ) په زېر.

يو بل مثال ئې د (دی او ده) فعلونه دي.

د (دی) فعل چي د مذکر مفرد لپاره را ځي لکه: احمد جوړ دی.

د (ده) فعل چي د مونث مفرد لپاره را ځي لکه: ملالۍ جوړه ده.

خو په ځينو محاورو کي (ده) د مذکر لپاره کاروي لکه: دی جوړ ده.

تر اوسه داسي ويل کيږي چي دغه د لهجو اختلاف دي په خبرو کي پر خپل ځای پاته وي. په ليکنه کي دي هغه اصلي ګرامري او تر اوسه ليکل سوې ليکنۍ ژبه و کارول سي.

د دغو اوښتنو له ستونزو سره زياتره په ښوونځي کي زدکوونکي مخامخ دي. کله چي د هيواد د معارف د ښوونځيو لپاره تدريسي کتابونه، اخبارونه او نوري معلوماتي ليکني کيږي هغه به نو په کومه لهجه و ليکلي سي؟ ښه خبره دا ده چي لومړی بايد د ليکني ژبه معياري سي.

د ژبي د معياري کولو لپاره په ۱۳۱۶ ل کال کي پښتو ټولنه تاسيس سوه. پښتو ټولني په لومړي سر کي يو شمېر پخواني کتابونه چي،

ليکل سوي ول اما چاپ سوي نه ول ، چاپ کړل .

پښتو ټولني په لاندي کلو کي د يو شمېر کلمو د معياري کولو لپاره هلي ځلي و کړلې :
لومړۍ غونډه په ۱۳۲۱ ل کال کي .
دوهمه غونډه په ۱۳۲۷ ل کي .
درېيمه غونډه په ۱۳۳۶ ل کي .
څلورمه غونډه په ۱۳۳۷ ل کي .

تر دغه وروسته ئې څو نوري وړې غونډي هم کړي دي ، خو د هغو څرک اوس نه ستـه .

د پښتو ژبي د معياري کولو لپاره به دا ښه وي چي په اوسنۍ علومو اکاډمي کي د هيواد د مختلفو سيمو د پښتو با صلاحيته کسان غونډي و کړي او په کراره کراره معقولي او د هيواد اکثريت ته د منلو وړ فيصلې و کړي . دغه فيصلې دي د يوه کتاب په بڼه و ليکلې سي او بيا دي د پوهنيځو چارو تر اړونده ادارو پوري د عملي کولو لپاره و ليږلي سي .

د کلام اجزا Word

هره معنا لرونکې خبره چي انسان ئې له خولې را باسي کلمه بلل کیږي لکه زه ، دوی ، مېز ، کتاب ، ته ، دی او نور .

کلمه لاندي ډولونه لري :

اسم (نوم)	**Noun**
ضمیر	**Pronoun**
صفت	**Adjective**
فعل	**Verb**
قید	**Adverb**
د وصل یا یو ځای کولو کلمې	**Conjunktion**
د ارتباط (ربط) کلمې	**Preposition**

اسم یا نوم Noun

اسم هغه کلمه ده چي د یو شي، انسان ، حیوان یا ځای نوم وي لکه : سړی ، کتاب ، ښوونځی ، کور ، موږک ، ښار ، کاغذ ، خوب ، ژړا ، افغانستان ، خندا او نور .

اسم پر دوه ډوله دئ لکه عام اسم او خاص اسم :

(الف) ـ خاص اسم :

هغه اسم ته وا يي چي د يو خاص سړي ، شي يا ځای نوم وي لکه : احمد ، کابل، هرات ، حليمه ، جرمني ، لمر ، مځکه او نور .

(ب) ـ عام اسم :

عام اسم هغه اسم ته وايي چي د هغه جنس د ټولو غړو نوم وي لکه : مېز ، کتاب ، هلک ، ښځه ، ښار ، قلم ، غوا او نور .

اسم د شمېر له مخي يا مفرد (يو) وي او يا جمع (ډېر) .

مفرد يعني (يو) لکه : يو قلم ، يو ښوونځی ، يوه ښځه ....

جمع يعني (ډېر) لکه : دوه قلمان ، درې کاغذونه ، څلور مېزونه ، دوه سړي ، شپږ ښځي، اته نجوني او نور .

اسم د جنس له مخي gender :

اسم د جنس (نرينه يا ښځينه او يا نر او ښځه دواړه) له مخي درې ډوله دئ لکه :

لومړی ـ نر (مذکر) لکه : سپی ، لرګی ، هلک ، سړی ، موټر ، کاغذ او نور .

دوهم ـ ښځه (مونث) لکه : انا ، ښځه ، پشي ، نجلۍ ، ګډوه ، پېښه او نور .

دريیم ـ مستوي جنس : هغه اسم دئ چي نر او ښځه دواړه په نومول کيږي . لکه : مچ ، لړم ، غنې ، غوماشه او نور .

لومړی ـ مذکر اسم:
دلته لاندي به د مذکر اسم مفرد او جمع را وړل سي.
مذکر یا نرینه اسمونه په پښتو کي دغه لاندي نښي لري:
(۱)ـ
ملینه یا نرمه(ی): د هر اسم په پای کي چي نرمه یا ملینه(ی) را غلي وي هغه اسم مذکر دئ او جمع ئې په معروفه(ي) جوړیږي لکه:

مفرد	جمع
سړی	سړي
لړګی	لرګي
موږی	موږي
جونګی	جونګي
بُنزی	بُنزي
منګی	منګي
تندی	**تندي**
کوسی	کوسي
غوایی	غوایي
لمسی	لمسي
واښکی	واښکي
توری	توري

(۲) -

معروفه یا لنډه نسبتي (ي): د هر اسم په پای کې چې معروفه نسبتي (ي) را غلې وي هغه اسم مذکر اسم دئ.

یادښت: معروفه نسبتي (ي) هغي معروفي یا لنډي (ي) ته وايي چې د یو شي، ځای یا کسب نسبت و یوه بل شي یا سړي ته کوي لکه:

مفرد	**جمع**
دوبي	دوبیان
موچي	موچیان
چرسي	چرسیان
توپچي	توپچیان
غازي	غازیان
سپاهي	سپاهیان
ښکاري	ښکاریان
راضي	راضیان

(۳) -

معروف یا لنډ (و):

مفرد	**جمع**
کډو	کډوان
پټو	پټوان

ټټو	ټټوګان
باړخو	باړخوګان
تارو	تاروګان
لاډو	لاډوګان
ناجو	ناجوګان
تالو	تالوګان
يابو	يابوګان

په پورتنيو اسمونو کي د (پټو) او (کډو) جمعي په (ان) جوړيږي.

- (۴) -

هغه اسمونه مذکر اسمونه دي چي:

- په پای کي ئې (ه، ـه) را غلې وي
- تر (ه، ـه) له مخه توری ئې زورکی و لري
- د کلمې پر پای ئې خج را غلی وي

لکه:

مفرد	جمع
پسه	پسونه
زړه	زړونه
تره	ترونه

استثنا: د دغو يو شمېر اسمو په جمعو کي څه استثنا را ځي لکه:

مفرد	جمع
کارګه	کارګان
لېوه	لېوان
وېښته	وېښتان
رانجه	رانجه
واده	ودونه

(واده) او (رانجه) له هغو نورو اسمونه څخه استثنا دي.

(۵) ـ

هر مذکر اسم چي تر دوو تورو زیات وي او په پای کي ئې بې ږغه (کونسونانت) توری را غلی وي جمع ئې دغه لاندي دوه حالتونه لري:

(الف) ـ

که مذکر اسم ساکښ (ژوندی) وي جمع ئې په (ان) جوړیږي:

مفرد	جمع
هلک	هلکان
اوښ	اوښان
موږک	موږکان
نوک	نوکان
سوک	سوکان

مچ	مچان
ښځ	ښځان

(ب) -

که مذکر اسم تر دوو تورو زیات او بې سا (غیرژوندی) وي جمع ئې په (ونه) جوړیږي لکه:

مفرد	جمع
لاس	لاسونه
غاښ	غاښونه
ښار	ښارونه
کار	کارون
اور	اورونه
بار	بارونه
نار	نارونه
تار	تارونه
کور	کورونه
پور	پورونه
غوږ	غوږونه
اور	اورونه
نس	نسونه
پور	پورونه

(۶) ـ

که د مذکر صفتي اسم په پای کي کونسونانت (بې ږغه) توری وي او تر هغه یو یا دوه توري له مخه (و) را غلی وي جمع ئې دا ډول جوړیږي چي:

ـ (و) په (الف) اوړي

ـ د کلمې په پای کي ئې (ه) را ځي.

ـ تر (ه، ـه) له مخه توری زورکی لري لکه:

مفرد	جمع
پښتون	پښتانه
کوڼ	کاڼه
ړوند	ړانده
لوند	لانده
دروند	درانه (درانده)
کوږ	کاږه

(۷) ـ

که د صفتي مذکر اسم په پای کي (ه، ـه) وي جمع ئې دوه ډوله جوړیږي لکه:

(الف) ـ

ـ د (ه) له مخه توری زور و لري

ـ د کلمې پر پای خج را غلی وي

(ه ، ـه) ئې له منځه ځي او د (ه ، ـه) تر مخه توري زور پر ځای پاته کیږي ، جمع ئې په (ګان) جوړیږي لکه:

مفرد	جمع
څړه	څړګان
کوټه (سپی)	کوټګان
لوده	لودګان
شوده	شودګان
لوچه	لوچګا
جره	جرګان

(ب) ـ

ـ که د مذکر اسم په پای کي (ه) راغلې وي

ـ د (ه) له مخه توری زورکی و لري

ـ د اسم پر پای خج را غلی وي

جمع ئې په (ان) جوړیږي لکه:

مفرد	جمع
لېوه	لېوان
مرغه	مرغان
کارګه (کارغه)	کارګان (کارغان)
نیکه	نیکګان

(۸)-

(الف)-

هغه اسمونه چي له دوو تورو څخه جوړ سوي وي او لومړی توری ئې زورکی یا پېښں و لري جمعي ئې په (ان) جوړیږي لکه:

مفرد	جمع
څټ	څټان
بم	بمان
لم	لمان
مچ	مچان
پښں	پښںان
نوک[۱]	نوکان
سوک[۱]	سوکان
موټ[۱]	موټان

[۱] نوک، سوک، موټ... له قاعدې څخه د باندي له دوو تورو څخه نه دي جوړ بلکي له درو تورو څخه جوړ دي. دغه درې اسمونه اصلاً د لومړي توري په لنډ واول (پېښں) تلفظ کیږي، خو اوس په واول لنډ (و) لیکل کیږي، ځکه درې توري سوي دي او تر هغې قاعدې د باندي دي.

(ب) -

که مذکر اسم دوه توري وي او لومړی توری ئې زور و لري جمع ئې په (ونه) جوړيږي لکه :

جمع	مفرد
نَسونه	نَس
هَډونه	هَډ
کَټونه	کَټ
سَرونه	سَر
مَخونه	مَخ
تَلونه	تَل (بیخ)
پْـلونه[1]	پَل
غْـرونه[2]	غر

پَل او غَر که څه هم د مفرد په حالت کي د لومړي توري پر سر زور لري مګر په جمع کي لومړی توری ساکن تلفظ کيږي. پَل د دوو شيانو نوم دئ. پل د پښې پل او بل د ژرندي هغه ګِردی ډبره چي غنم ميده کوي. د پښې د پل جمع په ساکنه (پ)، (پْـلونه) او د ژرندي پل په جمعي په پَلونه ويل کيږي.

(ج)-

هغه مذکر اسمونه چي صفتي او له دوو تورو څخه جوړ وي او لومړی توری ئې زور و لري ، جمع ئې دا ډول جوړيږي چي لومړی توری ئې ساکن کيږي او په پای کي ئې (ه ، ـه) ورلويږي ، تر (ه، ـه) له مخه توری ئې زورکی اخلي لکه:

مفرد	جمع
غَل	غْله
خَر	خْره
کَړ	کْړه
مَل	مْله

په غله کي (ل)، په مله کي (ل)، په خره کي (ر) ، په کړه کي (ړ) زورکی لري او د (غل ، مل ، خر ، کړ) مفرد اسمو جمعي دي. که چيري يادي سوي جمعي (غله، مله، خره) تر (ه) له مخه توری د زورکي پر ځای زور و لري ، په هغه صورت کي د مفرد مونث په صفت اوړي لکه:

غلَه پشي

ملَه نجلۍ

يادښت: صفتي اسم هغه اسم دئ چي د صفت په شان هم را ځي لکه:

غل سړی ، مل يار، خر سړی ....

دواړه د مذکر او مونث اسمو لپاره یو څو اسمونه سته چي جمعي ئې
په یوه خاصه قاعده جوړیږي لکه:

(الف)ـ د مذکر لپاره:

مفرد	جمع
مېلمه	مېلمانه
کوربه	کوربانه
اوښبه	اوښبانه
غوبه	غوبانه د (غویو ساتونکی)

(ب)ـ د مونث لپاره:

مفرد	جمع
مېلمنه	مېلمنې
کوربنه	کوربنې
اوښبنه	اوښبنې
غوبنه	غوبنې
لېربنه	لېربنې

دوهم ـ مونث یا ښځینه اسم:

په پښتو کي د مونث نښي په لاندي ډول دي:

(۱)ـ

د یو شمېر مونثو اسمو په پای کي چي (الف) را غلی وي د هغو

اسمو جمعي په (وي) سره جوړیږي لکه:

مفرد	جمع (۱)	جمع (۲)
غلا	غلاوي	غلاګاني
ښکلا	ښکلاوي	ښکلاګاني
بلا	بلاوي	بلا ګاني
نڅا	نڅاوي	نڅا ګاني
رڼا	رڼاوي	رڼا ګاني
انا	انا ګاني	اناګاني
منا	منا وي	منا ګاني
بریښنا	بریښناوي	بریښناګاني
شا	شاوي	
خندا	خنداوي	خندا ګان
غوا	غواوي	غواګاني
ښوروا	ښورواوي	ښورواګاني

د یو زیات شمېر پورتنیو مونثو اسمو جمعي د لوېدیځي‌او ختیځي لهجې تر منځ لږ توپیر لري. په لوېدیځه لهجه کي لومړی ډول او په ختیځه لهجه کي بیا د (ګاني) جمعي کارول کیږي.

یو شمېر نوري کلمې سته چي (الف) ئې په پای کي را غلی وي اما مونث نه بلکي مذکر اسمونه دي لکه: بابا، ماما، لالا ....

(۲) ـ

د هغو اسمو په پای کي چي(ه ، ـه) را غلې وي: هغه اسمونه په دغو لاندي حالاتو کي مونث وي. دغه مونث اسمونه دوه ډوله دي لکه:

(الف) ـ

هغه اسم مونث اسم دئ چي:

ـ په پای کي ئې(ه ، ـه) را غلې وي

ـ د (ه ، ـه) له مخه توری ئې زورکی و لري

ـ پر پای ئې خج نه وي را غلی

لکه:

مفرد	جمع (۱)	جمع (۲)
ښځه	ښځي	ښځې
ورځه	ورځي	ورځې
ورجه	ورجي	ورجې
مچه	مچي	مچې
څوکه	څوکي	څوکې
ليکه	ليکي	ليکې

په لويديځه لهجه کي لومړی ډول جمعي او په ختيځه لهجه کي دوهم ډول جمعي معمولي دي.

(ب) -

هغه اسم مونث اسم دئ چي:

- په پای کي ئې (ه، ـه) را غلې وي

- تر (ه، ـه) د مخه توری ئې زور و لري

- د کلمې پر پای ئې خج را غلی وي

لکه:

مفرد	جمع
منه	منې
ګډوه	ګډوې
پایڅه	پایڅې
سرمه	سرمې
ناره	نارې
ناوه	ناوې
پیاله	پیالې
تیاره	تیارې

(۳) -

ثقیله یا درنه ښځینه (ۍ):

د هغو اسمو په پای کي چي ثقیله یا درنه یا لکۍ واله تانیثي (ۍ) را غلې وي جمعي ئې په دوه ډوله را ځي لکه:

(الف)-

هغه مونث اسمونه چي ژوندي وي ، د جمعي په وخت کي ئې(ۍ) په (ي) اوړي او تر(ۍ) له مخه توری ئې په ساکن توري اوړي او بيا (اني) ور لويږي لکه:

مفرد	جمع
هوسۍ	هوسياني
هيلۍ	هيلياني
زمرۍ	زمرياني
کبلۍ	کبلياني
کُنګرۍ	کنګرياني
لېونۍ	لېونياني
سپۍ	سپيانۍ

(ب)-

هغه(ۍ) والا مونث اسمونه چي ژوندي نه وي جمعي ئې پخپله په ثقيله تانيثي(ۍ) را ځي لکه:

مفرد	جمع
ګاډۍ	ګاډۍ
خولۍ	خولۍ
بګړۍ	بګړۍ

مړۍ	مړۍ
هګۍ	هګۍ
ډوډۍ	ډوډۍ

(۴) -

معروفه يا لنډه (ي):

د يو شمېر اسمونو په پای کي چي لنډه (ي) را غلې وي هغه مونث اسمونه وي جمعي ئې په (ۍ) جوړيږي لکه:

مفرد	جمع
غچي	غچۍ
بياتي	بياتۍ
ښادي	ښادۍ
چُغلي	چُغلۍ
بدي	بدۍ
سِزني	سِزنۍ
پاكي	پاكۍ
نالي	نالۍ

(۵) -

(ن)، د يو شمېر اسمو په پای كي چي (ن) را غلی وي هغه مونث

اسمونه وي او جمعې ئې په لنډه (ي) جوړېږي لکه:

جمع	مفرد
لمني	لمن
څرمني	څرمن
مېچني	مېچن
مېرمني	مېرمن
بړستني	بړستن
بني	بن

یادښت: د بړستن کلمه که څه هم د (ن) والا اسمو په لړ کي را ځي او د مونث اسم تر قاعدې لاندي را ځي بیا هم یو شمېر خلک په پای کي (ـه) ور سره یو ځای کوي او (بړستنه) ئې بولي چي مونث ښکاره سي چي دا کار خلاف د قاعدې دئ.

بله خبره دا چي ځیني وختونه به په شعر یا نظم کي اسمونه تر خپلي قاعدې د باندي و وینئ، لکه (لمن) په (لمنه). دلته به یوې خبري ته ځیر سو چي شاعر د خپل شعر د سېلاب یا قافیې د برابرولو لپاره تر قاعدې تیرېږي. د مثال په توګه (لمن) په (لمنه) او یا داسي نوري ځیني سر غړوني مجازي بولي لکه په دغه لاندي بیت کي:

پر بېګانې خولګې پښېمانه نه سې
زمـا دي لـمنه لـه خالـو ډکـــه ده

دلته که (لمنه) په (لمن) و لیکله سي، د دوهم نیم بیتي یو سپلاب لږیږي او د شعر وزن خرابیږي یعني یو سپلاب کمیږي.

(۶)-

مجهوله یا اوږده (ې) لکه:

(الف)-

که د صفتي مونث اسم په پای کي (ې) را غلې وي جمع ئې په (ي) جوړیږي لکه:

جمع	مفرد
وږي	وږې
تږي	تږې
سترې	سترې
وړوکي	وړوکې

(ب)-

یو شمېر مونث اسمونه چي په پای کي ئې اوږده (ې) را غلې وي پخپله مفرد او جمع اسمونه دي لکه:

جمع	مفرد
مستې	مستې
شیدې	شیدې

تروې	تروې

یادښت: پورتني اسمونه جمع اسمونه دي. (ادې) چې یو ځانداره اسم دئ جمع په (ادې ګاني) را ځي.

(۷)-

مجهول یا اوږد (و) لکه:

(الف)-

مفرد	جمع
ښارو	ښاروګاني
بیزو	بیزوګاني
ګیدو	ګیدوګاني
ببو	ببوګاني

(ب)-

که اسم بېځان وي جمع ئې په (ي) جوړیږي:

مفرد	جمع
زانګو	زانګوي
پښتو	پښتوي
مرګو	مرګوي
لامبو	لامبووي

- (۸)

(ځ) : يو شمېر اسمونه چي په پاى کي ئې (ځ) را غلې وي مونث اسمونه دي او جمع ئې په (ي) جوړيږي لکه :

مفرد	جمع
ترښځ	ترښځي
ترخځ	ترخځي
اوريځ (وريځ)	اوريځي (وريځي)
ورځ	ورځي
ږمنځ	ږمنځي

يو شمېر مونث اسمونه خلاف د پورتنيو قاعدو را ځي لکه :

مفرد	جمع
مور	مندي (ميندي)
خور	خوندي
ندرور	ندرندي
مږور (نږور)	مږندي (نږندي)

د (يور) جمع خلاف د پورتنۍ قاعدې (يونې) را ځي .

اسم د حالت له مخي دغه حالتونه لري لکه :

۱ ـ د اسم فاعلي حالت nominativ case

۲ـ د اسم مفعولي حالت objectiv case

۳ـ د اسم اضافي حالت possessive case

۴ـ د اسم ندائي حالت vocativ case

۱ـ د اسم فاعلي حالت nominativ case لکه: د اسم دغه حالت ځکه فاعلي حالت بلل کیږي چي اسم فاعل (subject) را غلی وي.

فاعل هغه څوک دئ چي یو کار کوي یعني فعل یا کار د هغه له خوا تر سره کیږي لکه: په لاندي جملو کي کومي کلمې چي خط تر لاندي کش سوی دئ فاعل دي.

احمد ښوونځي ته ولاړ.

ملالۍ کابل ته ځي.

ښوونکی چیري کار کوي.

موسی به را سي.

په پښتو کي فاعل د جملې په سر کي را ځي

۲ـ د اسم مفعولي حالت objectiv case : د اسم مفعولي حالت هغه حالت ته وایي چي د فاعل فعل پر دغه اسم تر سره سوی وي لکه: په لاندي جملو کي هغه کلمې چي خط تر لاندي کش سوی دئ مفعولي حالت لري:

زمرک سدو ته و ويل. په دغه جمله کي سدو مفعول دئ ځکه چي د ويلو فعل پر ده تر سره سوی دئ.
ښوونکي زدکوونکي ته و ويل.
سپي احمد ته و غپل.

۳ـ د اسم اضافي حالت possessive case: د اسم اضافي حالت هغه حالت ته وايي چي يو اسم د يو بل اسم مالک يا خاوند وي لکه:
د احمد کتاب.
د ملالۍ ناوکۍ
د پشي لکۍ
د کتاب پاڼي

په لوړو جملو کي هغه اسمونه چي خط تر لاندي کش سوی دئ اضافي يا ملکي حالت لري. په پښتو کي د اضافت کلمه (د) دئ.

۴ـ د اسم ندائي حالت vocativ case: کله چي څوک يو چا ته ور ږغ کوي دغه حالت ته ندائي حالت ويل کيږي. دغه حالت يا د يو شمير کلمو (آ، او، اې) له لاري کيږي او يا بېله هغو کلمو څخه لکه:
آ هلکه! دلته را سه!
اې سړيه! په هر چا کار مه لره!

او نجلۍ! لوست دي و لوله!

پورتنۍ جملې ببله(آ ، اې ، او) هم په ندائي حالت کي را تلای سي.

په یاد ئې باید و لرو چي په ندائې حالت کي د یو شمېر اسمونو په پای کي تغییر را ځي لکه: په پورته مثالو کي د هلک پر ځای هلکه! دسړی پر ځای سړیه!...را غلي دي. خو د نجلۍ اسم بیا په ورځنیو محاورو کي پر خپل حال را غلی دئ ، اما د قاعدې له مخي باید (نجلیه!).

په پښتو ژبه کي د دري ژبي په خلاف د ندا په وخت کي په زیات شمېر نومو کي دغه تغییر را ځي ، خو په دري ژبه کي دغه تغییر نه را ځي. له بده مرغه یو شمېر پښتانه هم د دري په شان په پښتو کي دغه تغییر ته پاملرنه نه کوي او د ندا په وخت کي وایي:
احمد! دلته را سه.
نجیبه! چیري یې؟ سم ئې: نجیبې! چیري یې؟
امان! درس دي و وایه. سم ئې: امانه! درس دي و لوله!

د ندا د کلمو تاثیر پر اسمو باندي:
(۱)-
- که د مونث اسم په پای کي(ه) را غلې وي
- تر(ه) له مخه توری زورکی و لري

ـ د کلمې پر پای خج نه وي را غلی
د اسم د پای (ه) په (ي) اوړي لکه:
له (ښځه) ځخه (اې ښځي!).
له (غوماشه) ځخه (اې غوماشي!)....

(۲)ـ
ـ که د مونث اسم په پای کي (ه) را غلې وي
ـ تر (ه) له مخه توری زور و لري
ـ د کلمې پر پای خج را غلی وي
د اسم د پای (ه) په (ې) اوړي لکه:
له وربږه ځخه (اې وربږې!)
له غلَه (مونث) ځخه (اې غلې!)....

(۳)ـ
که د مونث اسم په پای کي کونسونانت توری را غلی وي او د هغه کونسونانت له مخه اوږد یا مجهول (و) را غلی وي (و) ئې په معروفه یا لنډه (ي) اوړي لکه:
مور په (اې موري!)
خور په (اې خوري!)
لور په (اې لوري!)....

(۴) ـ مذکر اسمونه:
له هلک څخه (اې هلکه!).
له ځوان څخه (اې ځوانه!

د ندا په صورت کي په (هلک او ځوان) کي چي (ک او ن) ساکن توري دي زورکی اخلي او وروسته ئې (ه) ليکل کيږي.

(۵) ـ
د ندا په وخت کي د سړی جمع (سړي) او د ښځه جمع (ښځي) په
اې سړيو!
اې ښاغليو!
اې ښځو! اوړي.

(۶) ـ
که د اسم په پای کي (الف) وي د ندا په صورت کي ئې (الف) پر خپل حال پاته کيږي لکه:
ماما (اې ماما!)
بابا (اې بابا!)
انا (اې انا!)....

ضمير pronaun

ضمير هغه کلمه ده چي د لنډيز لپاره د اسم پر ځای کارول کيږي لکه: زه ، موږ ، ته ، دی ، تاسي ، دا ، دوی ، ستا ، د دوی ، هغه، دغه ، زموږ او نور.

د ضمير ډولونه:
په پښتو کي ضمير دغه لاندي ډولونه لري:
(لومړی)ـ شخصي ضميرونه
(دوهم) ـ د پوښتني يا استفهام ضميرونه
(دريیم) ـ مبهم ضميرونه
(ځلورم) ـ مشترک ضميرونه

(لومړی) ـ
شخصي ضميرونه Personal pronoun : هغه ضميرونه دي چي د انسانانو ، شيانو حيواناتو او ځايو د نامه پر ځای را ځي لکه: زه ، ما، موږ ، ته ، تاسي ، دی ، ده ، دا ، دې ، دغه ، دوی...

دغه ضميرونه درې حالته لري لکه: متکلم، مخاطب او غايب.
متکلم first person : متکلم هغه څوک دئ چي خبري کوي او ضميرونه ئې لکه:

مفرد متکلم   جمع متکلم

زه ، ما   موږ

پورتني دواړه مفرد او جمع حالتونه هم د مذکر او هم د مونث لپاره راځي. مثالونه ئې:

زه له کابله را غلم.

ما خپل ګاونډي ته سلام وا چاوه.

موږ له خپل هیواد سره مینه لرو.

مخاطب second person : مخاطب هغه څوک دئ چي خبري ور ته کیږي او ضمیرونه ئې لکه:

مفرد مخاطب   جمع مخاطب

ته ، تا   تاسي

مثالونه ئې:

ته څو ځله هرات ته تللی یې؟ د مفرد مذکر لپاره

ته څو ځله هرات ته تللې یې؟ د مفرد مونث لپاره

تا له خپل ورور سره مرسته و کړه. د مفرد مذکر او مونث لپاره

تاسي کورته ځئ. د جمع مذکر او مونث لپاره

غایب third person : هغه څوک یا څه دي چي متکلم د هغو په باره کي خبري کوي او ضمیرونه ئې لکه:

مفرد غایب	جمع غایب
مذکر: دی ، ده	دوی
مونث: دا، دې	دوی

مذکر او مونث: دغه ، هغه.

د مذکر او مونث جمع: دغو ، هغو ، هغوی

مونث: دغي ، هغي (دغې ، هغې).

مذکر او مونث جمع: هغوی ، هغو

۱ـ تا دی لیدلی دئ؟

۲ ـ دوی په کار پسې را غلي ول.

۳ ـ دا نن کار نه کوي.

۴ ـ هغې مورږ ته مېلمستیا کړې وه.

۵ ـ هغوی له خپل کور څخه کډه و کړه.

۶ ـ دغه یا هغه تا نه دئ لیدلی. مذکر

۷ـ دغه یا هغه تا نه ده لیدلې. مونث

په شپږمه جمله کي (دغه) او (هغه) دواړه د مذکر لپاره ضمیرونه دي، ځکه چي د دغو ضمیرونو جنسیت (نر یا ښځه) د جملې په پای کي چي کوم فعل د (لیدلی یا لیدلې) فعل تعیینوي. په اوومه جمله کي که له (دغه) یا (هغه) څخه مقصد مونث مفرد حالت وي نو بیا د (نه

ده ليدلې) فعل ور ته را غلی دئ.
دغه او هغه ضميرونه دواړه يو شی دي، خو (دغه) د نژدې والي او (هغه) د ليري والي لپاره کارول کيږي لکه:
دغه کتاب، يعني دغه نژدې کتاب.
هغه کتاب، يعني هغه ليري کتاب.

په پښتو کي شخصي ضميرونه درې ډوله دي لکه:
(الف) ـ جلا يا منفصل شخصي ضميرونه
(ب) ـ نښتي يا متصل شخصي ضميرونه
(ج) ـ فعلي شخصي ضميرونه

(الف) ـ
جلا يا منفصل شخصي ضميرونه: هغه ضميرونه دي چي له کومي بلي کلمې سره نه وي نښتي لکه: (زه، موږ، ما، ته، تا، تاسي، دی، ده، دا، دې، دغه، دوی ...).

يو څو مثالونه ئې:
زه هلمند ته ولاړم.
ما له ده سره خبري وکړلې.
موږ د احمد کره ځو.
دا خپل کالي ګنډي.

دې لوست زده کړ .

ته ولې مېلمستيا ته نه وې را غلی ؟

تا پسه ته وابنه ور واچول ؟

دی اوس را ځي .

ده مور ته يو څه و ويل .

دغه څرنګه زما په کتابچه کې ليکلي سوي دي ؟

دوی چې را ځي مور ته خبر را کوي .

دا چې دغه ضميرونه د اسم پر ځای راځي ، د اسم په شان څلور حالتونه لري لکه :

(۱) ـ **فاعلي حالت**

(۲) ـ **مفعولي حالت**

(۳) ـ **اضافي حالت**

(۴) ـ **جري حالت**

(۱) ـ

فاعلي حالت Nominative case :

ـ مفرد : (زه ، ته ، دی ، دا ، دغه ، هغه) . مثالونه ئې لکه :

زه کابل ته ځم . د (زه) ضمير فاعلي حالت لري .

ته ډوډۍ خورې . (ته) فاعل دئ .

دا کالي مينځي. (دا) فاعل دئ.
دغه، هغه دلته را غی (مذکر) يا را غله (مونث). (دغه، هغه) فاعلي حالت لري.

- جمع: (موږ، تاسي، دوی، دغو، هغو). مثالونه ئې:

موږ ښوونځي ته ولاړو. (موږ) د متکلم، فاعل جمع ده.
تاسي به کابل ته ولاړ سئ. (تاسي) د مخاطب، فاعل جمع ده.
دوی پرون را غلي ول. (مذکر) فاعل جمع دي.
دوی پرون را غلي وې. (مونث) فاعل جمع دي.

دغو، هغو احمد ته وويل. د غايب جمع په متعدي ماضي کي د فاعل جمع دي.
- (٢) -
مفعولي حالت Objective case:
- مفرد (زه، ته، دی، دا)
احمد زه وليدم. (زه) د متکلم مفرد مفعولي حالت دئ.
دوی ته و وهلې. (ته) د مخاطب مفرد مفعولي حالت دئ.
موږ دی وينو. (دی) د غايب مذکر مفرد مفعولي حالت دئ.
ملالۍ دا را وسته. (دا) د غايب مونث مفرد مفعولي حالت.
- مفرد (ما، تا، دی، دا)

تاسي به ما و وینی.

موږ به تا را ولو.

احمد دی را ولي.

زه به دا خبره کړم.

تر کومو ضمایرو لاندي چي خط کش سوی دئ ټول مفعولي مفرد حالت لري.

ـ جمع (موږ، تاسي، دوی)

احمد موږ مېلمانه کړو.

موږ تاسي خبروو.

غني دوی را وستلي دي.

ـ (۳) ـ

اضافي حالت Possisive case: د ضمیر اضافي حالت هغه حالت ته وایي چي ضمیر د یو شي مالک (څښتن) وي لکه: (زما، زموږ، ستا، ستاسي، د ده، د دې، د دوی، د دغه، د دغي، د دغو، د هغه، د هغې، د هغو) مثالونه ئې:

زما کالي

زموږ کتابونه

د دوی قلمونه

د ده بوټونه

د دې موټر

ځينو خلکو د يو شمېر فاعلي ضميرونو څخه د اضافت د (دِ) په را وړلو سره جوړ کړي دي لکه:

(دِ ما): زما پر ځای

(دِ موږ): زموږ پر ځای

(دِ تا): ستا پر ځای

(دِ تاسي): ستاسي پر ځای

(۴) -

جري حالت Dative case:

دا هغه ضميرونه دي چي د جر يا ربط کلمې ور سره را ځي. د جر يا ربط کلمې لکه: (په، ته، پر، تر، له... سره، له... څخه، و، په... پوري، تر... لاندي، پر... باندي ...). ضميرونه ئې (ما، موږ، تا، تاسي، ده، دې، دوی، دغه، دغي، دغو، هغه، هغې، هغو) دي.

يو څو مثالونه به ئې دلته لاندي و لولئ. په دغو مثالو کي تر ضميرونو لاندي خط کش سوی دئ او وروسته ئې د جر کلمې دي.

ملالۍ ما ته و ويل.

احمد تا ته و کتل.

سدو تاسي ته ډوډۍ را وړله.

ښوونکي ده ته لوست ور و ښود.

پلار دوی پر خره سپاره کړل.

په پورتنیو جملو کي چي چیري ضمیر را غلی دئ تر څنګ ئې د جر یا ربط یوه کلمه لکه (ته) یا کومه بله کلمه را غلې وي، ځکه د نومو ړي ضمیر حالت ته جري حالت وایي.

(ب) -

نښتي یا متـصل شخصي ضمیرونه: هغه ضمیرونه دي چي د متکلم، مخاطب او غایب لپاره را ځي او وروسته تر اسم یا کله د فعل د دوو برخو پـه منځ کي را ځي لکه: (مي، مو، دي، مو، ئې، را، در، ور). (را، در، ور) تـه د خوا یـا لوري یا طرف ضمیرونه وایي. دغه ضمیرونه د جملې په سر کي نه را ځي. دلته لاندي به د متصلو ضمیرونو یو څو مثالونه د معادلو منفصلو ضمیرونه سره را وړو:

منفصل ضمیرونه	متصل ضمیرونه
موږ کالي و ګنډل.	- کالي مو و ګنډل.
تاسي ډوډۍ پخه کړې ده.	- ډوډۍ مو پخه کړې ده.
تا ډوډۍ خوړلې ده.	- ډوډۍ دي خوړلې ده

- ټول کتابونه ئې و لوستل. ده، دې، دوی کتابونه و لوستل.

د (را، در، ور) مثالونه لکه:

قلم ئې را و باخښه. دلته (را) متکلم ځان ښيي.
کتاب مو در وا خيست. دلته (در) مخاطب ښيي.
احمد د محمود کالي ور و مينځل. دلته (ور) غايب ښيي.

يوې خبري ته بايد پاملرنه و کړو چي د (در) او (تر) تر منځ توپير و کړو. موږ په خبرو کي وايو.
در ما به څوک ارام وي؟
له کندهاره در کابله.

په پورتنيو دواړو جملو کي بايد د (در) پر ځاى (تر) را سي. دلته بايد موږ و وايو:
تر ما به څوک ارام وي؟ (در) د مخاطب لپاره د لوري يا خوا ضمير دئ کوم چي دلته ئې د استعمال ځاى نه دئ. خو (تر) د ربط کلمه ده او دلته ئې د استعمال ځاى دئ. يو ځل بيا بايد و وايم چي موږ نه بايد دغه دوې کلمې سره ګډي کړو.

متصل ضميرونه هم درې حالتونه لري لکه: فاعلي، مفعولي او اضافي:

لومړى ـ
فاعلي حالت: (مي، مو، دي، ئې) دغه ضميرونه په ماضي کي د متعدي فعل د فاعل په توګه را ځي او په جمله کي به مفعول هم راغلى وي لکه:

متصل ضمير	منفصل ضمير
ملالۍ مې و لیده.	ما ملالۍ و لیده.
احمد مو خبر کړه.	موږ احمد خبر کړ.
ښوونکی دې و لیدی.	تا ښوونکی و لیدی.
زدکوونکي ئې پوه کړل.	ده، دې، دوی زدکوونکي پوه کړل.

یادښت: پورتنۍ جملې متعدي ماضي دي، یعني فاعل او مفعول دواړه لري. متصل ضمیرونه ئې فاعلي حالت لري.

دوهم -

مفعولي حالت: (مې، مو، دې، ئې) په مفعولي حالت کې په حال او متعدي مستقبل (چې فاعل او مفعول و لري) کې را ځي لکه:

احمد مې (ما) نه پرېږدي. مفرد متکلم په حال کې.

ښوونکی مو (موږ) لوست ته تشویقوي. جمع متکلم په حال کې.

محمود دې (تا) خبروي. مفرد مخاطب په حال کې.

ملالۍ ئې (دا، دی، دوی) را ولي. مفرد او جمع غایب په حال کې.

په لوړو جملو کې (مې، مو، دې او ئې) مفعولي حالت لري. (احمد، ښوونکی، محمود او ملالۍ) فاعلي حالت لري.

درېیم -

اضافي حالت: (مې، مو، دې، ئې) په اضافي حالت کې را ځي، د

اضافت (د) نه ور سره را ځي لکه:

متصل ضمير	منفصل ضمير
ښوونکی مې را غی.	زما
مور مو کابل ته ولاړه.	زموږ يا ستاسي
قلم دي مات سو.	ستا
موټر ئې جوړ سو.	د ده، د دې، د دوی

يو شی چي بايد په ياد ولرو هغه دا چي (مو) دواړه د متکلم د جمع او مخاطب د جمع لپاره را ځي.

-(ج)-

فعلي شخصي ضميرونه: دا هغه ضميرونه دي چي په يواځي توګه نه را ځي بلکي د متکلم، مخاطب او غايب لپاره له يوې بلي کلمې خاصتاً فعل په پای کي د يوه توري په شان ښښتي را غلي وي. دغه ضميرونه د فعلي ضميرونو په نامه هم بلل کيږي او يو يو توری وي. هغه توري چي د دغه ضميرو کار ور کوي تر لاندي ئې خط کش سوی دئ. دغه ضميرونه د فعل حالت هم ښکاره کوي لکه:

ـ په حال زمانه کي: (ځم، ځو، ځې، ځئ، ځي). مثالونه ئې:

زه ښوونځي ته ځم.

موږ ښوونځي ته ځو.

ته ښوونځي ته ځې.

تاسي ښوونځي ته ځئ (ځئ).
دی ، دا ، دوی ښوونځي ته ځي.

- په مطلقه ماضي کي: (ولاړم، ولاړو، ولاړې، ولاړاست، ولاړئ، ولاړه، ولاړل). مثالونه ئې:
زه ننګرهار ته ولاړم.
موږ ننګرهار ته ولاړو.
ته ننګرهار ته ولاړې.
تاسي ننګرهار ته ولاړاست.
دی ننګرهار ته ولاړی (ولاړ).
دا ننګرهار ته ولاړه.
دوی ننګرهار ته ولاړل.

پورتني مثالونه د لازمي فعل (چي مفعول نه لري) ول. دلته لاندي به د متعدي فعل (چي فاعل او مفعول دواړه لري) لپاره مثالونه را سي لکه:
ما دوی و لیدل.
موږ ته و لیدې.
تا موږ و لیدلو.
ده تاسي و لیدلاست.
دې هغه و لیده. هغه (مونث)

دوی هغه و لیدی (و لید). هغه (مذکر)

را تلونکې زمانه:

زه به ولاړ سم.

موږ به ولاړ سو.

ته به ولاړ سې.

ته به ولاړه سې.

تاسي به ولاړ سی (سئ).

تاسي به ولاړي سی (سئ).

دوی به ولاړ سي.

(دوهم) -

د پوښتني یا استفهام ضمیرونه Intrerrogative pronoun:

دا هغه ضمیرونه دي چي د یو چا یا یو شي د تعیینولو لپاره د پوښتني په ډول د اسم پر ځای کارول کیږي لکه: (څوک، څه، چا، څو، څونه، څومره، څومري، کوم، کومي). استفهامي ضمیر باید د خپل اسم سره یو ځای را نه سي مثالونه ئې:

څوک افغانستان ته ځي؟

چا احمد ته و ویل؟

یادښت: د (څوک) او (چا) کارول د ضمیر په فاعلي حالت، مفعولي

حالت ، په جمله کي د فعل په حالت او زمانه پوري اړه لري لکه:

۱ـ ځوک احمد ويني؟

۲ـ احمد ځوک ويني؟

۳ـ چا احمد و ليد؟

۴ـ احمد چا و ليد؟

۵ـ احمد ځوک و ليد؟

۶ـ ځوک احمد و ليد؟

لومړۍ جمله حال زمانه ده ، (ځوک) فاعل احمد مفعول دئ.
دوهمه جمله حال زمانه ده ، (ځوک) مفعول دئ.
دريمه جمله مطلقه ماضي ده. (چا) فاعل او احمد مفعول دئ.
څلورمه جمله مطلقه ماضي ده. احمد مفعول او (چا) فاعل.
پنځمه جمله مطلقه ماضي ده. احمد فاعل او (ځوک) مفعول دئ.
شپږمه جمله مطلقه ماضي ده ، (ځوک) مفعول دئ او احمد فاعل.

صديق ما ته د څه لپاره پيسې را کړلې؟
سدو! څو قلمان دي را وړل؟ څو د شمېر لپاره را ځي.
څونه (څومره) در وړم؟ څونه (څومره) د هغه څه لپاره را ځي چي شمېرل کيږي نه.

دغه ضميرونه ټول په سواليه جملو کي را ځي.

(دربیم) -

مبهم (نا څرګند) ضمیر Indifinite pronoun : هغه ضمیر ته وايي چي یو اسم په نا څرګند حالت کي ښیي. دغه ضمیرونه د پوښتني په ډول نه کارول کیږي، یعني که په پوښتنه جمله کي راسي بیا استفهامي ضمیر وي او که نه نو نا څرګند ضمیر وي لکه:

(چا، څوک، هیڅ، څه، ځیني، څه، بل، یو، نور، ټول، ټوله).

مثالونه ئې:

څوک ښه کوي څوک بد کوي.

چا یو څه ویل چا بل څه ویل.

ټول را غلل.

ځیني ښوونځي ته ځي ځیني مېلې کوي.

کله کله (هر، بل) د ناڅرګندو ضمیرونو له مخه د تخصیص یا تاکید په ډول را ځي لکه: (هر چا، هر څوک، هر یو، بل یو، بل چا، بل څوک ...).

مثالونه:

هر څوک خبري کوي.

هر یو ځان ښکاره کوي.

بل چا په دوی پسې خبري کړي دي.

(څلورم) -

مشترک ضمیر Reflexive pronoun : کولای سو چې مشترک ضمیر انعکاسي ضمیر هم و بولو. کوم فعل چې له فاعل څخه را پیل کیږي مفعول ئې هم دغه فاعل دئ. د متکلم، مخاطب او غایب لپاره په یو شان را ځي لکه:

زه په خپله ولاړم.

احمد خپل کتاب ما ته را کړ.

دی خپل لاس مینځي.

تا په خپله خپل کالي و مینځل.

په (زه په خپله ولاړم) کي د ولاړم فعل له (زه) څخه را وتلی دئ او پر (په خپله) باندي عملي سوی دئ.

په (احمد خپل کتاب ما ته را کړ) کي (خپل) مشترک ملکي ضمیر دئ. که ئې په بل عبارت و وایو (احمد د ځان کتاب ما ته را کړ). یادښت: پاملرنه باید و کړو چي (په خپله) تر خپل اسم وروسته او (خپل) تر خپل اسم مخته را ځي. خپل د مفرد او جمع (مذکر)، خپله د مفرد (مونث) او خپلي د جمع مونث لپاره را ځي. مثالونه ئې:

خپل کار، خپل کارونه

خپله خبره

خپلي خبري

مثالونه ئې:
احمد خپل کار پرېښود.
احمد خپل کارونه نه کوي.
ملالۍ خپله خبره بیرته وا خیسته.
ملالۍ اوس هغه خپلي خبري نه کوي.

صفت Adjective

صفت هغه کلمه ده چي پر اسم اغېز کوي یعني د اسم کیفیت، شمېر یا مقدار ښکاره کوي. یو څو مثالونه ئې:
ملالۍ تکړه ښوونکې ده.
احمد پنځه قلمونه لري.
زمری د کتاب څلورم مخ لولي.

په لومړۍ جمله کي (تکړه) صفت دئ ځکه چي د ښوونکې د اسم کیفیت ئې ښکاره کړی دئ.

په دوهمه جمله کي پنځه عددي صفت دئ ځکه چي د (قلومونه) شمېر ئې ښودلی دئ.

په درېیمه جمله کي څلورم عددي صفت دئ ځکه چي د کتاب د مخونو شمېر ئې ښکاره کړی دئ.

د صفت ډولونه:

په پښتو کي صفت دغه لاندي ډولونه لري:

۱ ـ اصلي صفت

۲ ـ عددي صفت

۳ ـ استفهامي صفت

۴ ـ مبهم صفت

۵ ـ اشاري صفت

۶ ـ نسبتي صفت

۱ـ اصلي صفت:

اصلي صفت هغه صفت ته وايي چي د يو اسم کيفيت ښکاره کوي. په دې معنا چي د اسم ښه والی يا بد والی، رنګ، غټوالی يا کوچني والی يا نور حالات بيانوي لکه:

زموږ کور په دغه لوی ښار کي دئ.

احمد خپل سور موټر خرڅ کړ.

ملالۍ يو زوړ کميس لري.

سدو د پلار وران بڼ له سره جوړ کړ.

په پورتنيو جملو کي (لوی، سور، زوړ او وران) اصلي صفتونه دي چي د (ښار، موټر، کميس او بڼ) د اسمو کيفيت بيانوي.

اصلي صفت پر دوو ډولو دئ :

الف ـ غير مشتق اصلي صفت

ب ـ فعلي اصلي صفت

الف ـ

غير مشتق اصلي صفت : هغه صفت ته وايي چي له بلي کلمې څخه نه وي جوړ سوی لکه : (سور ، تور ، سپين ، غټ ، دروند ، موړ ، کوڼ، روغ ، جوړ ، پڅ ، تريخ ، خوږ ، زيږ او نور .

ب ـ

فعلي اصلي صفت : هغه صفت ته وايي چي د فعل له مصدر سره د يو شمېر تورو له نښلېدو څخه جوړ سوی وي دغه پر دوه ډوله دئ لکه :

ـ د فاعل فعلي صفتونه

ـ د مفعول فعلي صفتونه

ـ د فاعل لپاره فعلي صفتونه : هغه صفتونه دي چي د فعل له مصدر څخه (ل) ليري کيږي او پر ځای ئې يو شمېر نور توري ور سره يو ځای کيږي او له هغه څخه د فاعل لپاره صفت جوړ سي . دغه صفتونه د مفرد مذکر ، مفرد مونث ، جمع مذکر او جمع مونث لپاره وي لکه : له مصدر څخه د مصدر علامه (ل) ليري کول او پر ځای ئې (ونکی)

ور لويږي لكه:
له (تلل) څخه (ل) ليري كيږي چي (تل) پاته سي او (ونكى) ور سره نښلي (تلونكى) ور څخه جوړيږي. (تلونكى) د صفت فاعلي حالت لري لكه: تلونكى مېلمه...

ـ د مفرد مذكر لپاره (تلونكى سړى) را ځي.
ـ د مفرد مونث لپاره (تلونكې نجلۍ) را ځي.
ـ د جمع مذكر او جمع مونث لپاره (تلونكي هلكان يا تلونكي نجوني او يا ګډ هلكان او نجوني) را ځي.

بل مثال: له (پلوورل) څخه پلورونكى (پلور+ ونكى).
ـ د مفرد مذكر لپاره (پلورونكى) را ځي.
ـ د مفرد مونث لپاره (پلورونكې) را ځي.
ـ د جمع مذكر او جمع مونث لپاره (پلورونكي) را ځي.

ـ د مفعول لپاره فعلي صفتونه:
كه له مصدر سره نرمه (ى) و نښلي له هغه څخه د فعلي مصدر مفعولي حالت جوړيږي لكه: له (تلل) څخه (تللى) جوړيږي چي (تللى) د صفت مفعولي حالت دئ لكه: (تللى ملګرى) او دغه درې لاندي حالتونه لري:
ـ د مفرد مذكر لپاره (تللې سړى) را ځي.

ـ د مفرد مونث لپاره (تللې نجلۍ) را ځي.
ـ د جمع مذکر او جمع مونث لپاره (تللي هلکان يا تللي نجوني او يا ګډ هلکان او نجوني) را ځي.

چي دغه (تللی، تللې او تللي) د اسم د صفت مفعولي حالتونه دي.

۲ ـ عددي صفت Numaral adjective: عددي صفت هغه صفت ته ويل کيږي چي د اسم شمېر، درجه او کسري حالت ښيي لکه:
ـ څلور نجوني ښوونځي ته ځي. (څلور) شمېر ښيي.
ـ هر پنځم کتاب ځيري سوی دئ. (پنځم) درجه ښيي.
ـ هره شپږمه ښځه کتاب لوستلای سي. (شپږمه) کسري حالت ښيي.
ـ د ختکي دريمه برخه را وړه. (دريمه) کسر ښيي.
ـ د دوا درې پنځمي برخي پاته دي. درې پنځمي کسري صفت دئ چي که دوا پنځه برخي سي نو له پنځو برخو څخه ئې درې برخي پاته دي.

د عددي صفت يو څو مثالونه (شپږ، اوه، لس، څلورم، دريم، اتمه، نيمی، دوې دريمي، يو په دوه، درې درې).

په صفتونو کي:
(شپږ، اوه، لس...) مطلق صفتونه دي.
(څلورم، دريم...) ترتيبي صفتونه دي.

(نیمی ، دوې درېیمي ...) کسري صفتونه دي.

(یو په دوه ، یو په لس...) د اضعاف یا زیاتوالي صفتونه دي.

صفت او موصوف څه ته وايي؟ په (ښکلی بڼ) کي ، (ښکلی) ته صفت او بڼ ته موصوف ویل کیږي.

په یاد ئې باید و لرو چي په پښتو کي صفت له موصوف څخه له مخه را ځي لکه: (جګ غر ، ناروغ هلک ، توره چپنه...). دلته (جګ ، نا روغ ، توره...) صفتونه دي او (غر ، هلک ، چپنه...) هر یو د خپل صفت د موصوف په نامه یادیږي.

۳ ـ استفهامي (د پوښتني) صفت Interragative adjective :

استفهامي صفت هغه صفت ته ویل کیږي چي د یوه اسم د کیفیت ، ماهیت او مقدار د معلومولو لپاره پوښتنه کوي او تل د خپل موصوف سره یو ځای را ځي لکه:

<u>کوم</u> کور دي را نیوی؟

نن <u>څو</u> هلکان ښوونځي ته نه دي را غلي؟

ته <u>څونه</u> غنم غواړې؟

په پورتنیو جملو کي (کوم ، څو ، څونه) استفهامي (د پوښتني) صفتونه دي. د پورتنیو صفتو موصوفي کلمې هم په جمله کي په داسي حال

کي را غلي دي چي اړيکي ئې د خپل صفت سره دي.

په پښتو کي د استفهام کلمې دغه دي: (کوم، څو، څونه، څوني، څومره، څومري، څه، څنګه، څرنګه).

یادښت: که په جمله کي دغه کلمې له اسمو سره یو ځای نه وي را غلي، په هغه وخت کي دغه کلمې صفت نه بلکي ضمیرونه دي لکه:
ـ تا محمود ته څه و ویل؟
ـ د احمد ورور څه کار کوي؟

په لومړۍ جمله کي (څه) استفهامي ضمیر دئ ځکه چي تاثیر ئې پر کوم اسم نه دئ را غلی.

په دوهمه جمله کي (څه) استفهامي صفت دئ ځکه چي تاثیر ئې پر (کار) اسم را غلی دئ.

۴ ـ مبهم صفت (نا څرګند صفت) Indifinite adjective:
مبهم صفت هغه صفت ته وایي چي د یوه اسم غیر معین مقدار یا تعداد ښکاره کوي او تل تر یوه اسم مخکي را ځي لکه:
سدو ډېر قلمان لري.
لږ ډوډۍ را وړه چي و ئې خورو.

تاسي هیڅ کتابونه نه لرئ؟
زه له تا څخه یو څو کتابچې غواړم.

په پورتنیو جملو کي (ډېر، لږ، هیڅ، څو) مبهم صفتونه دي ځکه چي هر یو ئې د یوه اسم غیر معین شمېر یا مقدار ښکاره کوي.

په پښتو کي یو شمېر مبهم صفتونه (ډېر، لږ، څه، څو، څونه، څومره، څومري، دونه، دومري، دغونه، دغومري، هومره، هومري، هغونه، هغومره، هغومري، ټول، ځیني، واړه، دواړه، دواړي، ګرده، بل، بله، کوم، کومي، هر، یو څو، هر څومره، هر څومري، هر یو) دي.

د لوړو مبهمو صفتو له جملې څخه یو شمېر ئې ضمیرونه دي. دا هغه وخت چي وروسته ئې کوم اسم نه وي را غلی صفتونه دي لکه:
دېرش پولیس دغه کلي ته ولاړل، ټول هلته پاته سول.
دېرش پولیس دغه کلي ته ولاړل، ټول پولیس بیرته را غلل.

په لومړۍ جمله کي (ټول) ضمیر دئ، ځکه چي وروسته ئې اسم نه دئ را غلی.

په دوهمه جمله کي (ټول) مبهم صفت دئ، ځکه چي وروسته ئې اسم (پولیس) را غلی دئ.

(۵) ـ اشاري صفت Demonstrative adjective :

اشاري صفت هغه صفت ته وايي چي يوه اسم ته اشاره کوي لکه (دغه، دغې، دغي ، دغو، هغه، هغې، هغي، هوغه، هغو) . يو څو مثالونه ئې دلته لاندي را غلي دي:

دغه سړی زما ورور دئ.

هغې ښځي ته ډوډۍ ور وړه.

هغه هلک ښه کارونه کوي.

دغه موټر د چا دئ؟

اشاري صفتونه دوه ډوله دي:

(الف) ـ نژدې اشاري صفتونه (دا ، دې ، دغه ، دغي ، دغې ، دغو).

(ب) ـ ليري اشاري صفتونه دوه ډوله دي:

ـ ليري (هغه ، هغې ، هغو).

ـ ليري تره (تر هغه لا ليري) ، (هوغه ، هوغي ، هوغو).

تر دغو اشاري صفتو دستي وروسته بايد يو اسم را غلی وي ، چي د صفت کار ور کي.

(۶) ـ نسبتي صفت :

نسبتي صفت هغه صفت دئ چي نسبت ئې يو اسم ته کيږي. دغه صفت پخپله د يوه اسم يا يو بل صفت څخه د يوې بلي کلمې يا يوه توري

سره د یو ځای کېدو له لاري منځته را غلی وي لکه:
احمد یو توریالی ځوان دئ.
وربښمین ټوکر ډېر ګران وي.
چینجن ختکی مه خوره!
زما ملګری ډېر غمجن سړی دئ.

کله چي د اسم یا صفت په پای کي دغه لاندي کلمې یا توري ور و لوېږي نسبتي ضمیر ور څخه جوړېږي.
(جن، یالی، من، ګر، ن، ین، و، ی، نی، ور، وال، ناک، والا، بخن، لن، خېل، زی، وزمه، وبره).
مثالونه ئې:

توره	توریالی	غم	غمجن
دولت	دولتمن	پم	پمن
وربښم	وربښمین	پرون	پرونی
پخوا	پخوانی	ژبه	ژبور
کډه	کډوال	زیم	زیمناک
آس	آس والا	تور	توربخن
ژاولي	ژاولن	سلیمان	سلیمانخېل
نور	نورزی	سپین	سپین وزمه

فــعل Verb

فعل هغه کلمه ده چې د يو کار کول ښکاره کوي لکه: خوړل، ځي، لرم، لولئ، غورځوې.... فعل په يوه وخت يا زمانه کي د يوه فاعل له خوا تر سره کيږي لکه:

محمود ښوونځي ته ولاړ.

ملالۍ خپل کورنی کار کوي.

زمرک به سبا کابل ته ولاړ سي.

مصدر:

مصدر د فعل نوم ته ويل کيږي. دغه کلمه (مصدر) نه فاعل لري او نه وخت ته اړتيا لري. يو مثال ئې په لاندي جمله کي:

احمد وايي. دلته احمد فاعل دئ او وايي فعل دئ. د دغه (وايي) فعل نوم (ويل) دئ. د فعل دغه نوم (ويل) مصدر بلل کيږي چې نه زمانې ته اړتيا لري او نه فاعل ته اړتيا لري. د مصدر مثالونه لکه:

خوړل، غورځول، پرې کول، شکول، ځغستل، ويښول، ويښېدل، کښېنستل، کښېنول، پرې کېدل، غورځېدل، لوستل او نور.

د فعل ډولونه:

په پښتو کي فعل دغه لاندي ډولونه لري:

متعدي فعل Transitive verb:

په کومه جمله کي چي متعدي فعل را غلی وي هلته فاعل او مفعول دواړه وي. د مثال په توګه:

احمد کالي مينځي.

که په دغه جمله کي د (مينځي) فعل بېله (کالي) څخه را غلی وي معنا نه ور کوي. که و وايو (احمد مينځي) نو اورېدونکی خامخا پوښتنه کوي چي څشی مينځي. په دغه جمله کي د (مينځي) فعل متعدي فعل دئ او جمله بايد فاعل او مفعول دواړه و لري. د متعدي فعل يو څو مثالونه:

- دوی ډوډۍ خوري. مصدر (د فعل نوم) ئې (خوړل) دئ.
- مور کالي اغوندو. مصدر (د فعل نوم) ئې اغوستل دئ.
- زه خپل ورور ښوونځي ته بيايم. مصدر (د فعل نوم) ئې (بېول) دئ.

لازمي فعل Intransitive verb:

لازمي فعل هغه فعل دئ چي په کومه جمله کي را سي يوائې فاعل لري او مفعول پکښي نه وي لکه:

- دی بيديږي (ويديږي). مصدر ئې (بيدېدل، ويدېدل) دئ.
- محمود ځي. مصدر ئې (تلل) دئ.

- رڼا ژاړي. مصدر ئې (ژړل) دئ.
- مسعود کښېني. مصدر ئې (کښېنستل) دئ.
- محمود ښوري. مصدر ئې (ښورېدل) دئ.

په پورتنيو جملو کي (بيديږي ، ځي ، ژاړي ، کښېني او ښوري) داسي فعلونه دي چي مفعول نه غواړي. دغه فعلونه لازمي فعلونه دي. د دغو فعلو متعدي مصدرونه (بيدول ، بېول ، ژړول ، کښېنول او ښورول) دي.

معروف فعل Active voice او **مجهول فعل** Passive voice :

معروف فعل Active voice :

هغه فعل ته وايي چي په جمله کي ئې فاعل ښکاره وي لکه:

- احمد زه وليدم.
- زه کار ته ځم.
- ښوونکی به را سي.

په دغو درو جملو کي (و ليدم او ځم ، به را سي) داسي فعلونه دي چي فاعل ئې په جمله کي معلوم دئ. دغسي فعلونو ته معروف فعلونه وايي.

مجهول فعل Passive voice :

هغه فعل ته وايي چي په جمله کي فاعل په ښکاره ډول نه وي را غلی،

خو مفعول ئې د فاعل ځای نیولی وي لکه:
ـ احمد و وهل سو. په دغه جمله کي د وهلو د فعل فاعل نه دئ معلوم.
ـ ملالۍ خبره سوه. دا چي چا خبره کړه فاعل ئې نه دئ معلوم.

مثبت فعل Affermative form او منفي فعل Negative form:
مثبت فعل Affermative form:
مثبت فعل هغه فعل ته وايي چي د يوه کار کول ور څخه ښکاره کيږي لکه:
ـ احمد کابل ته ولاړ.
ـ ملالۍ ډوډۍ خوري.

دلته (ولاړ) او (خوري) مثبت فعلونه دي.

منفي فعل Negative form:
منفي فعل هغه فعل ته وايي چي د يو کار د کولو نه کول ښکاره کوي لکه:
ـ احمد نه ولاړ.
ـ ملالۍ ډوډۍ نه خوري.

په پښتو کي د نفی علامې (نه او مه) دي چي د فعل له مخه را ځي. (مه) خاص د حاضر امر لپاره را ځي لکه:

ـ شوخي مه کوه !

ـ ډېره بوره مه خوره !

با قاعده فعل Regular verb : **با قاعده فعل** هغه **فعل** ته وايي چي حال **فعل** او د مطلقي ماضي **فعل** ئې په يوه مقرره قاعده جوړيږي .

مقرره قاعده لکه :

د درېدل له مصدر څخه د **فعل** جوړېده :

له درېدل څخه :

مطلقه ماضي	حال
زه و درېدم	زه درېږم
موږ و درېدو	موږ درېږو
ته و درېدې	ته درېږې
تاسي و درېداست	تاسي درېږئ
دی و درېد	دی دريږي
دا و درېده	دا دريږي
دوی و درېدل	دوی دريږي

بې قاعدې فعل Irrigular verb :

هغه **فعل** چي حال **فعل** او مطلقه ماضي ئې پــه يوه مقرره قاعده نه جوړيږي د (تلل) له مصدر څخه :

مطلقه ماضي	حال
زه ولاړم	زه ځم
موږ ولاړو	موږ ځو
ته ولاړې	ته ځې
تاسي ولاړاست	تاسي ځئ
دی ولاړی	دی ځي
دا ولاړه	دا ځي
دوی ولاړل	دوی ځي

کومکي فعل Auxiliary verb:

هغه فعل ته وايي چي د اصلي فعلونو سره د نورو فعلونو په جوړولو کي مرسته کوي. يو څومثالونه به ئې دلته لاندي را وړل سي:

ملالۍ ښوونځي ته تللې وه.

زمری له هراته را غلی دئ.

دی و وهل سو.

په پورتنيو جملو کي (وه، دئ، سو) کومکي فعلونه دي. دغو فعلونو د بعيدي ماضي، قريبي ماضي او مجهول فعل په جوړولو کي د (تللې، را غلې او و وهل) له فعلونو سره ئې مرسته کړې ده، خو په جمله کي په خپله کومه معنا نه لري. ځکه دغو (وه، دئ، سو) فعلو ته کومکي يا مرستندوی فعلونه ويل کيږي.

که چیري دغه (وه ، دئ ، سو) فعلونه په کومه جمله کي را غلي وي او په هغه جمله کي ئې له کوم بل فعل سره مرسته نه وي کړې ، په دغه وخت کي په خپله معنا ور کوي لکه:

زه خبر یم.

زه ښوونکې یمه.

دی نا جوړه سو.

سخي ښوونکی دئ.

دوی زما زدکوونکي دي.

کومکي فعلونه زیاتره د قریبي او بعیدي ماضي زمانو په جوړولو کي مرسته کوي. یو څو مثالونه به ئې دلته لاندي و لولو او یو تکرار به ئې د زمانو په برخه کي بیا را سي.

لومړی ـ کومکي فعلونه له بعیدي ماضي سره:

مذکر: زه افغانستان ته تللی وم.

مونث: زه افغانستان ته تللې ومه.

د مذکر او مونث جمع: موږ افغانستان ته تللي وو.

مذکر: ته افغانستان ته تللی وې.

مونث: ته افغانستان ته تللې وې.

د مذکر او مونث جمع: تاسي افغانستان ته تللي واست.

دی افغانستان ته تللی وو.

دا افغانستان ته تللې وه.

مذكر: دغه، هغه افغانستان ته تللی وو.

مونث: دغه، هغه افغانستان ته تللې وه.

د مذكر او مونث جمع: دوی افغانستان ته تللي ول.

په دغو جملو كي (وم، ومه، وو، وې، واست، وو، وه، ول) داسي كومكي فعلونه دي چي د بعيدي ماضي په جوړېدو كي ئې مرسته كړې ده.

كومكي فعلونه له قريبي ماضي سره:

مذكر: زه افغانستان ته تللی يم.

مونث: زه افغانستان ته تللې يمه.

مذكر او مونث: موږ افغانستان ته تللي يو.

مذكر: ته افغانستان ته تللی يې.

مونث: ته افغانستان ته تللې يې.

د مذكر او مونث جمع: تاسي افغانستان ته تللي ياست.

مذكر: دی افغانستان ته تللی دئ.

مونث: دا افغانستان ته تللې ده.

مذكر: دغه، هغه افغانستان ته تللی دئ.

مونث: دغه، هغه افغانستان ته تللې ده.

د مذكر او مونث جمع: دوی افغانستان ته تللي دي.

په پورتنیو جملو کي (یم ، یمه ، یو ، یې ، یاست ، دئ ، ده ، دي) داسي کومکي فعلونه دي چي د قریبي ماضي په جوړښت کي ئې مرسته کړې ده.

د (یم ، یمه ، یو ، یې ، یاست ، دئ ، ده ، دي) مصدر نه دئ معلوم. کله چي به موږ د انګلیسي د (To be) مصدر په پښتو ترجمه کاوه نو به مو د دري ژبي له (بودن) څخه کار اخیستی. له څو کلنو را هیسي د (ول) د کومکي فعل کارول د (وه) کومکي فعل پر ځای را منځته سو ، سړي فکر کاوه چي کشکي دغه (ول) د (یم ، یمه ، یو، یې ، یاست ، دئ ، ده ، دي) د کومکي فعلونو د مصدر لپاره را منځته سوی وای. دا چي دغه کار د کومي رسمي مرجع له خوا نه وو سوی، ځکه دغه کار و نه سو ، خو بیا هم (ول) د (وه) کومکي فعل پر ځای د کومکي فعل په توګه کارول یوه بله ګډوډي له منځه یوړه. هغه دا چي پخوا به ویل کېده:
ملالۍ تللې وه.
دوی تللي وه.

دلته په دواړو حالتو کي (وه) د کومکي فعل په توګه کارول سوي دي، خو اوس د (دوی را غلي وه) پر ځای په بعیده ماضي کي (دوی را غلي ول) را ځي ، چي توپیر ئې د مونث له (راغلې وه) څخه و سو.

په بل ځای کي د (وه) د کارولو ستونزه د اصلي فعل په توګه هم حل

سوه چي ویل به مو:
دا ښوونکې وه.
دوی ښوونکي وه.
اوس وایو:
دا ښوونکې وه.
دوی ښوونکي ول.

فعل د وخت یا زمان له مخي:

هغه وخت چي یو فعل پکښي پېښيږي او هغه پر درو ډولو ده لکه:

(۱) ـ حال (اوسنۍ زمانه) Present-tense

(۲) ـ ماضي یا (تېره زمانه) Past-tense

(۳) ـ مستقبل (را تلونکې زمانه) Future-tense

(۱) ـ

حال (اوسنۍ زمانه) Present-tense :

حال فعل هغه فعل دئ چي یو کار په اوسني وخت کي کيږي لکه:

زه زابل ته ځم.
موږ زابل ته ځو.
ته زابل ته ځې.
تاسي زابل ته ځئ.

دی زابل ته ځي.
دا زابل ته ځي.
دوی زابل ته ځي.
په پورتنیو جملو کي (ځم، ځو، ځې، ځئ، ځي). حال فعلونه دي.

د حال فعل ډولونه لکه:
(الف) ـ مطلق حال
(ب) ـ اقتداري حال
(ج) ـ احتمالي حال
(د) ـ شرطي حال
(هـ) ـ تمنايي حال
(و) ـ استمراري حال
(ز) ـ التزامي حال فعل

الف ـ مطلق حال:
مطلق حال هغه فعل دئ چي په اوس زمانه کي خبري کوي لکه: موږ دربږو، ته ئې وهې، زه را ځم.

ـ مطلق حال فعل د لازمي (چي مفعول و نه لري) لازمي با قاعده وضعي مصدر څخه داسي جوړيږي چي د مثال په توګه له (دربدل) مصدر څخه (ل) ایسته کوي، (د) ئې په (ږ) اړوي تر (ږ) وروسته فعلي

نښتي (متصل) ضميرونه ور سره نښلوي لکه:

زه درېږم.

موږ درېږو.

ته درېږې.

تاسي درېږئ.

دی، دا، دوی درېږي.

- مطلق حال فعل: د متعدي (چي فاعل او مفعول دواړه و لري) با قاعده وضعي مصدر څخه (ل) ايسته کوي او څه چي پاته سول په پای کي ئې نښتي (متصل) فعلي ضميرونه (م، و، ې، ئ، ي) را وړي لکه له (کوټل) څخه:

زه غنم کوټم.

موږ غنم کوټو.

ته غنم کوټې.

تاسي غنم کوټئ.

دی، دا، دوی غنم کوټي.

- مطلق مجهول (چي فاعل ئې په جمله کي نه وي معلوم او يوائې مفعول و لري) حال فعل د اصل فعل د فعلي صفت څخه جوړېږي. تر فعلي صفت وروسته (کېږ) او د (کېږ) په پای کي (متصل) ضميرونه (م، و، ې، ئ، ي) نښلوي لکه:

زه وهلی کېږم.

مونږ وهلي کيږو.

مفرد مذکر مخاطب: ته وهلی کېږې.

مفرد مونث مخاطب: ته وهلې کېږې.

دی وهلی کيږي.

دا وهلې کيږي.

دوی وهلي کيږي.

په اوسنيو محاورو کي د فعلي صفت (وهلی، وهلي، وهلې) پر ځای (وهل) کاروي، خو قاعده (وهلی، وهلي، وهلې) دي. بيا هم دغه اړونه داسي خاص د پاملرني وړ تغيير نه را ولي. يو مثال ئې:

زه وهل (وهلی کېږم.

(ب) ـ اقتداري حال:

اقتداري حال هغه حال فعل ته وايي چي له هغه څخه د فعل د کېدو امکان ښکاري لکه: دربېدلای سم.

اقتداري لازمي او متعدي فعلونه دواړه د اصل فعل د مفعولي اسم څخه جوړيږي. دا ډول چي د مفعول فعل په پای کي د (سم، سو، سې، سئ، سي) کومکي فعل ور لويږي لکه:

متعدي فعل	لازمي فعل
زه احمد ببولای سم.	زه دربېدلای سم.

موږ درېدلای سو.	موږ احمد بېولای سو.
ته درېدلای سې.	ته احمد بېولای سې.
تاسي درېدلای سئ.	تاسي احمد بېولای سئ.
دی درېدلای سي.	دی احمد بېولای سي.
دا درېدلای سي.	دا احمد بېولای سي.
دوی درېدلای سي.	دوی احمد بېولای سي.

اقتداري مجهول (چي فاعل ئې په جمله کي معلوم نه وي) فعل د معروف (چي فاعل ئې په جمله کي معلوم وي) له اقتداري حال فعل څخه جوړیږي. دا ډول چي د مفعول اسم او کومکي فعل تر منځ (کېدلای) را وړي لکه:

زه وهلی کېدلای سم.

موږ وهلي کېدلای سو.

مذکر مخاطب مفرد: ته وهلی کېدلای سې.

مونث مخاطب مفرد: ته وهلې کېدلای سې.

مذکر او مونث جمع: مخاطب تاسي وهلي کېدلای سئ.

مذکر غایب مفرد: دی وهلی کېدلای سي.

مونث غایب مفرد: دا وهلې کېدلای سي:

مذکر او مونث غایب جمع: دوی وهلي کېدلای سي.

(ج) ـ احتمالي حال:

هغه فعل ته ويل کيږي چي شک يا شبهه ور څخه ښکاره کيږي لکه:

مفرد مذکر متکلم: ګوندي زه ولاړ سم.

جمع مذکر متکلم: ګوندي موږ ولاړ سو.

مفرد مذکر مخاطب: ګوندي ته ولاړ سې.

مفرد مونث مخاطب: ګوندي ته ولاړه سې.

جمع مذکر مخاطب: ګوندي تاسي ولاړ سئ.

جمع مونث مخاطب: ګوندي تاسي ولاړي سئ.

جمع مذکر مخاطب: ګوندي دوی ولاړ سي.

مونث جمع: ګوندي دوی ولاړي سي.

په دې وروستيو وختو کي ځيني خلک دغه ګوندي او ګواکي سره ګډوي. هلته چي بايد ګوندي و ويل سي هلته ګواکي وايي.

دا چي (ګوندي) د (اميدواري) په معنا او (ګواکي) د (يعني) په معنا کارولي کېدل، خو اوس لکه:

د (دا نو يعني ښه کار دئ چي سوله و نه کړو؟) پر ځای وايي (دا نو ګوندي ښه کار دئ چي سوله و نه کړو؟). دلته دغه د (ګوندي) کلمه چي اصلاً د (اميدوارۍ) په معنا ده د (يعني) په ډول کارول سوې ده.

(د) ـ شرطي حال:

هغه حال فعل ته وايي چي په يوه شرط سره منځته را غلی وي مثال ئې له (زه و دربېږم) و مخ ته يو (که) ور لويږي لکه:

ـ لازمي شرطي حال فعل:

که زه و دربېږم.

که موږ و دربېږو.

که ته و دربېږې.

که تاسي و دربېږئ.

که دی، دا، دوی و دربېږي.

ـ متعدي شرطي حال فعل:

که زه ملالۍ خبره کړم.

که موږ احمد خبر کړو.

که ته دا خبره کړې.

که تاسي موږ خبر کړی.

که دی، دا، دوی احمد خبر کړي.

ـ مجهول شرطي حال فعل:

که زه و رسول سم.

که موږ و رسولي سو.

مفرد مذکر مخاطب: که ته و رسول سې.
مفرد مونث مخاطب: که ته و وهلې سې.
که تاسي و رسولي سئ.
که دی و وهلی سي.
که دا و وهلې سي.
که دوی و وهلي سي.

(هـ)ـ تمنايي حال:
هغه فعل دئ چي له هغه څخه غوښتنه او تمنا ښکاره کيږي لکه:
ـ کشکي زه و درېږم. تمنايي لازمي حال فعل دئ.
ـ کشکي زه احمد خبر کړم. تمنايي متعدي حال فعل دئ.
ـ کشکي مورږ دوی بوزو. تمنايي متعدي حال فعل دئ.
ـ کشکي دوی را و غوښتل سي. تمنايي مجهول حال فعل دئ.
ـ کشکي زه ئې خبر کړم. تمنايي متعدي حال فعل دئ.
په پورتنۍ جمله کي (زه) فاعلي ضمير، (ئې) مفعولي ضمير دئ ځکه جمله تمنايي متعدي حال فعل ده.

(و)ـ استمراري (جاري) حال:
هغه حال ته وايي چي د يوه کار دوام ښکاره کوي. دغه فعل په انګليسي کي د جوړېدو يوه خاصه لار لري. هغه دا چي په جمله کي د فعل په پای کي (ing) ور لويږي لکه:

I am going to school.

د جاري حال لپاره په پښتو کي داسي خاصه او عامه طريقه نه ستته چي مطلق حال دي له جاري حال څخه جلاکي. يعني مطلق حال او جاري حال دواړه په يو ډول وي ، خو بيا هم د مطلق حال مختته د (لګيا) يم ، يو ، يې ، ياست ، دئ ، ده ، دي) په ور زياتولو سره جاري حال جوړوي لکه:

زه لګيا يم کار کوم.

موږ لګيا يو ډوډۍ خورو.

ته لګيا يې تدريس کوې.

تاسي لګيا ياست خط ليکئ.

په لوېديځه ورځنۍ لهجه کي د لګيا کلمه دومره عامه نه ده بلکي هغوی وايي (اخته يم کار کوم) ، خو په ښوونيځ چاپېريال کي د لګيا کلمه کارول کيږي.

(ز) ـ التزامي حال فعل:

التزامي حال هغه فعل دئ چي د يوه کار د کولو لپاره د پوښتني په ډول اجازه غوښتل کيږي دواړه پر حال او راتلونکې دلالت کوي لکه:

زه و درېږم.

زه احمد و څغلوم.

د التزامي حال لازمي او متعدي فعل دواړه له مطلق حال فعل څخه

جوړیږي. دا ډول چي د حال فعل له مخه یو (و) را وړل کیږي لکه:

- لازمي فعل:

زه و دریږم.

موږ و دریږو.

ته و دریږې.

- متعدي فعل:

زه احمد و ځغلوم.

موږ احمد و ځغلوو.

ته احمد و ځغلوې.

تاسي احمد و ځغلوئ.

دی احمد و ځغلو ي.

دا احمد و وهي.

دوی احمد و وهي.

مجهول فعل: التزامي مجهول فعل د حال فعل د اصل فعل د مفعول اسم (وهلی) څخه جوړیږي. د مفعول اسم په پای کي (سم، سو، سې، سئ، سي) کومکي فعلونه را وړل کیږي لکه:

زه و وهلی سم.

موږ و وهلي سو.

ته و غوښتلی سې.

ته و غوښتلې سې.

تاسي و غوښتلي سئ.

دی و وهلی سي.

دا و غوښتله سي.

دوی و غوښتلي سي.

(۲) ـ ماضي یا (تېره زمانه) Past-tense:

ماضي هغه زمانه ده چي یو کار په تېره زمانه کي سوی وي. دغه زمانه هم ډېر ډولونه لري.

ماضي زمانه په پښتو کي:

الف ـ مطلقه ماضي Past perfect

ب ـ قریبه ماضي Present perfect tense

ج ـ بعیده ماضي Past perfect tense

د ـ استمراري یا جاري ماضي Past cotinuous tense

هـ ـ اقتداري ماضي Past potential tense

و ـ شرطیه ماضي Past conditional tense

ز ـ تمنایي ماضي

ح ـ احتمالي ماضي

ط ـ توبیخي ماضي

(الف) ـ مطلقه ماضي Past perfect :

مطلقه ماضي هغه زمانه ده چي يو كار په تېره زمانه كي تر سره سوى وي او د زمانې د ليري والي يا نژدې والي سره كوم اړيكي نه لري لكه:

ـ زه كابل ته ولاړم.

ـ موږ كابل ته ولاړو.

ـ ته كابل ته ولاړې.

ـ تاسي كابل ته ولاړاست.

ـ دا كابل ته ولاړه.

ـ دى كابل ته ولاړ.

ـ دوى كابل ته ولاړل.

ـ ما احمد ښوونځي ته واستاوه.

ـ موږ ښوونكى مېلمه كړ.

مطلقه ماضي د متعدي، لازمي او مجهولو مصدرو څخه جوړېږي چي دلته لاندي به را سي.

لومړى ـ له متعدي فعل څخه

دوهم ـ له لازمي فعل څخه

درېيم ـ له مجهول فعل څخه

لومړی ـ د متعدي فعل له مصدر څخه:

متعدي فعل هغه فعل دئ چي په جمله کي فاعل او مفعول دواړه را غلي وي.

کله چي د متعدي فعل څخه مطلقه ماضي جوړوو د فعل له مخه یو (و) او په پای کي ئې متصل فعلي ضمیرونه را وړو لکه:

(ما، موږ، تا، تاسي، ده، دې، دوی) منه و خوړه.

(ما، موږ، تا، تاسي، ده، دې، دوی) منې و خوړلې.

(ما، موږ، تا، تاسي، ده، دې، دوی) خټکی و خوړ.

(ما، موږ، تا، تاسي، ده، دې، دوی) خټکي و خوړل.

(منه) مفرد مونث ده او (منې) جمع مونث دي.

(خټکی) مفرد مذکر دئ او (خټکي) جمع مذکر دي.

په پورتنیو جملو کي د (ما، موږ، تا، تاسي، ده، دې، دوی) ضمیرونه فاعلي حالت لري او وینی چي د (خوړل) متعدي فعل د مفعول له مفرد، جمعي، مذکر او مونث سره تغییر کوي.

یو بل مثال د (وهل متعدي فعل):

ما احمد و واهه. (ما) فاعل دئ.

احمد زه و وهلم. (زه) مفعول دئ.

موږ احمد و واهه. (موږ) فاعل دئ.

احمد موږ و وهلو. (موږ) مفعول دئ.
تا احمد و واهه. (تا) فاعل دئ.
احمد تاسي و وهلاست. (تاسي) مفعول دئ.
احمد دی و واهه. (دی) مفعول دئ.
احمد دا و وهله. (دا) مفعول ده.
احمد دوی و وهلې. (دوی) د مونث جمع او مفعول دئ.
(ده، دې، دوی) احمد و واهه. (ده، دې، دوی) فاعلي ضماير دي.
احمد دوی و وهل. (دوی) جمع مفعول مذکر یا دواړه مذکر او مونث دئ.

دلته په ځینو جملو کي چي باید (و وهه) را غلي وای، خو دا ځکه چي د (و وهه) چي د وهلو د فعل له امریه حالت سره ګډ نه سي (و واهه) ته اووښتی دئ.

دوهم ـ د لازمي فعل له مصدر څخه:
کله چي په جمله کي لازمي فعل راغلی وي په هغه جمله کي یوائې فاعل وي او مفعول پکښي نه وي. د لازمي مصدر څخه د مطلقي ماضي جوړول داسي کیږي چي د مصدر (ل) لیري کوو او د فعل په پای کي متصل فعلي ضمیرونه ور اچوو لکه:
د دریدل له مصدر څخه:
زه و دریدم.

موږ و دربېدو .

ته و دربېدې .

تاسي و دربېداست .

دی و دربېدی .

دا و دربېده .

دوی و دربېدل .

دربیم ـ د مجهول فعل له مصدر څخه:

د ماضي مطلق مجهول فعل د اصل فعل د فعلي صفت یا مصدر څخه جوړېږي. هغه دا ډول چي د فعلي صفت یا مصدر تر مخه (و) را وړل کیږي او په پای کي ئې مجهول فعل(سوم، سوو، سوې، سواست، سو، سوه، سول) را وړل کیږي. د مثال په توګه له (**وهل**) مصدر **څخه:**

زه و وهلی سوم.

موږ و وهلي سوو .

ته و وهلی سوې.

تاسي و وهلي سواست.

دی و وهلی سو .

دا و وهلې سوه .

دوی و وهلي سول.

(ب) ـ قريبه ماضي Present perfect tense :

قريبه يا نژدې تېره زمانه هغه زمانه ده چې يو كار حال ته نژدې په تېره زمانه كې تر سره سوى وي. د (ل) والا لازمي مصدر (تلل) مثال:

مفرد مذكر متكلم: زه هرات ته تللى يم.

جمع مذكر متكلم: موږ هرات ته تللي يو.

مفرد مذكر مخاطب: ته هرات ته تللى يې.

مفرد مونث مخاطب: ته هرات ته تللې يې.

جمع مونث او مذكر مخاطب: تاسي هرات ته تللي ياست.

مفرد مذكر غايب: دى هرات ته تللى دئ.

مفرد مونث غايب: دا هرات ته تللې ده.

جمع مونث او مذكر غايب: دوى هرات ته تللي دي.

د قريبي ماضي پورتنۍ جملې د (تلل) له مصدره د (يم، يو، يې، ياست، دئ، ده، دي) كومكي فعلونو په مرسته جوړي سوي دي.

په ياد ئې بايد و لرو چي قريبه ماضي بېله مرستندويو فعلونو بې معنا يوه زمانه ده، ځكه كومكي فعلونه دي چي د قريبي او بعيدي ماضي توپير په كيږي.

د قريبي ماضي پورتنۍ جملې د لازمي فعل له مصدر څخه (چي مفعول نه لري) جوړي سوي دي.

له متعدي (خوړل) فعل څخه به په لاندي ډول وي:

مفرد مونث او مذکر متکلم: ما ډوډۍ خوړلې ده.
جمع مونث او مذکر متکلم: موږ ډوډۍ خوړلې د ه.
مفرد مونث او مذکر مخاطب: تا ډوډۍ خوړلې ده.
جمع مونث او مذکر مخاطب: تاسي ډوډۍ خوړلې ده.
مفرد مذکر غایب: ده ډوډۍ خوړلې ده.
مفرد مونث غایب: دې ډوډۍ خوړلې ده.
جمع مونث او مذکر غایب: دوی ډوډۍ خوړلې ده.

وینو چي په دغو جملو کي زمانه د وخت له لحاظه هغه قریبه ماضي ده اما د متعدي فعل په صورت کي ئې په ضمیرونو کي دغه لاندي تغییرات را ځي:
ـ د لازمي فعل د مفرد متکلم فاعلي ضمیر (زه) په (ما) اوښتی دئ.
ـ د مفرد مخاطب فاعلي ضمیر (ته) په (تا) اوښتی دئ.
ـ د مفرد غایب مذکر فاعلي ضمیر (دی) په (ده) اوښتی دئ.
ـ د مونث غایب مفرد فاعلي ضمیر (دا) په (دې) اوښتی دئ..

یو مثال د (ویښول) متعدي مصدر څخه:
زه ئې ویښ کړی یم.
موږ ئې ویښ کړي یو.
مفرد مذکر: ته ئې ویښ کړی یې.
مفرد مونث: ته ئې ویښه کړې یې.

تاسي ئې وېښ کړي یاست.

دی ئې وېښ کړی دئ.

دا ئې وېښه کړې ده.

دوی ئې وېښ کړي دي.

په پورتنيو جملو کي (زه، موږ، ته، تاسي، دی، دا، دوی) مفعولي ضميرونه دي او (ئې) د غايب يا جمع يا مفرد فاعلي ضمير دئ.

د قريبي ماضي يو بل مثال د وېښېدل لازمي مصدر:

زه وېښ سوی يم.

موږ وېښ سوي يو.

ته وېښ سوی يې.

ته وېښه سوې يې.

تاسي وېښ سوي یاست.

دی وېښ سوی دئ.

دا وېښه سوې ده.

دوی وېښ سوي دي.

دوی وېښې سوي دي.

په پورتنيو جملو کي مفعول نه سته.

(ج) ـ بعیده ماضي Past perfect tense :

بعیده ماضي هغه ماضي ده چي په ډېره لیري زمانه کي سوې وي. د بعیدي ماضي د جوړولو ترتیب له قریبي ماضي څخه دغه توپیر لري چي بعیدي ماضي ته هغه د قریبي ماضي کومکي فعلونه (یم، یو، یې، یاست، دئ، ده، دي) په (وم، وو، وې، واست، وو، وه، وې، ول) مرستندویو فعلونو اوړي.

د بعیدي ماضي د لیري والي د توضیح لپاره به دغه یو مثال را وړو: (زه چي را غلم ته تللی وې). دلته (زه چي را غلم) مطلقه ماضي ده او (ته تللی وې) بعیده ماضي ده. یعني د مطلقي ماضي تر وقوع له مخه لا ته تللی وې.

یو څو مثالونه ئې:

زه هرات ته تللی وم.

موږ هرات ته تللي وو.

مفرد مذکر: ته هرات ته تللی وې.

مفرد مونث: ته هرات ته تللې وې.

تاسي هرات ته تللي واست.

دی هرات ته تللی وو.

دا هرات ته تللې وه.

دوی هرات ته تللي ول.

د بعيدي ماضي پورتنۍ جملې د (تلل) له لازمي مصدره د (وم، وو، وې، واست، وو، وه، ول) کومکي فعلونو پـه مـرسته جـوړي سوي دي.

په ياد ئې بايد و لرو چي بعيده ماضي بېله مرستندويو فعلونو نا موزونه يوه زمانه ده.

له متعدي (خوړل) فعل څخه به بعيده ماضي په لاندي ډول وي:

ما ډوډۍ خوړلې وه.

موږ ډوډۍ خوړلې وه.

تا ډوډۍ خوړلې وه.

تاسي ډوډۍ خوړلې وه.

ده ډوډۍ خوړلې وه.

دې ډوډۍ خوړلې وه.

دوی ډوډۍ خوړلې وه.

وينو چي په دغو جملو کي زمانه د وخت له لحاظه هغه بعيده ماضي ده اما د متعدي فعل په صورت کي ئې په ضميرونو کي دغه لاندي تغييرات را ځي:

- د لازمي فعل د مفرد متکلم فاعلي ضمير (زه) په (ما)
- د مفرد مخاطب فاعلي ضمير (ته) په (تا)
- د مفرد غايب مذکر فاعلي ضمير (دی) په (ده)

ـ د مونث غایب مفرد فاعلي ضمیر (دا) په (دې) واوښتل.

د بعیدي ماضي یو مثال د (ویښول) متعدي مصدر څخه:

زه ئې ویښ کړی وم.	احمد زه ویښ کړی وم.
موږ ئې ویښ کړي وو.	احمد موږ ویښ کړي وو.
مفرد مذکر: ته ئې ویښ کړی وې.	احمد ته ویښ کړی وې.
مفرد مونث: ته ئې ویښه کړې وې.	احمد ته ویښه کړې وې.
تاسي ئې ویښ کړي واست.	احمد تاسي ویښ کړي واست.
دی ئې ویښ کړی وو.	احمد دی ویښ کړی وو.
دا ئې ویښه کړې وه.	احمد دا ویښه کړې وه.
دوی ئې ویښ کړي ول.	احمد دوی ویښ کړي ول.

په پورتنیو جملو کې (زه، موږ، ته، تاسي، دی، دا، دوی) ضمیرونه مفعولي حالت لري او (ئې) د غایب یا جمع یا مفرد فاعلي ضمیر دئ.

یو بل مثال د (ویښېدل) لازمي مصدر:

مفرد مذکر متکلم: زه ویښ سوی وم.

جمع مذکر متکلم: موږ ویښ سوي وو.

مفرد مونث متلکلم: زه ویښه سوې وم.

جمع مونث متکلم: موږ ویښې سوي وو.

مفرد مذکر مخاطب: ته ویښ سوی وې.

مفرد مونث مخاطب: ته ویښه سوې وې.

جمع مذکر مخاطب: تاسي ويښ سوي واست.

جمع مونث مخاطب: تاسي ويښي سوي واست.

مفرد مذکر غایب: دی ويښ سوی وو.

مفرد مونث غایب: دا ويښه سوې وه.

جمع مونث غایب: دوی ويښي سوي وې.

جمع مذکر غایب: دوی ويښ سوي ول.

په پورتنيو جملو کي مفعول نه سته.

د پام وړ تبصره:

په قريبه او بعيده ماضي کي مو و ليدل چي دغه دواړو زمانو د خپلو معينو کومکي فعلو په مرسته يوه له بلي څخه توپير لاره.

د قريبي ماضي کومکي فعلونه (يم، يو، يې، ياست، دئ، ده، دي) دي.

د بعيدي ماضي کومکي فعلونه (وم، وو، وې، واست، وو، وه،

ول) دي.

په دې وروستيو وختو کي ليدل کيږي چي په ټولنيزو رسنيو کي هم په ليکنو او هم په ويلو کي له دواړو زمانو څخه کومکي فعلونه ليري کوي. دغه کار (د کومکي فعلونو ليري کول) د ژبي په ګرامر کي په

خاصه توګه د قریبي او بعیدي ماضي تر منځ په توپیر کي ګډوډي را منځته کوي. یو مثال به ئې راوړو:
د افغانستان د انارو په حاصلاتو کي زیاتوالی راغلی.
په دې هیواد کي غنم ډېر سوي.

سړی نه پوهیږي چي دغه دوې جملې قریبي ماضي او که بعیدي ماضي دي. سمي جملې به ئې داسي وي:
لومړۍ جمله:
قریبه ماضي: د افغانستان د انارو په حاصلاتو کي زیاتوالی راغلی دئ.
بعیده ماضي: د افغانستان د انارو په حاصلاتو کي زیاتوالی راغلی وو.

دوهمه جمله:
قریبه ماضي: په دې هیواد کي غنم ډېر سوي دي.
بعیده ماضي: په دې هیواد کي غنم ډېر سوي ول.

اوس که سړی دغه جملې بېله کومکي فعل څخه واوري یا و لولي چي (په دې هیواد کي غنم ډېر سوي) پوه به نه سي چي دا قریبه ماضي ده او که بعیده.

لوړ مثالونه خو مثبت فعلونه دي او کومکي فعلونه ور څخه لـیري

سوي دي. که د دغو جملو فعلونه منفي فعلونه وي بيا نو کومکي **فعل** منځته را ځي لکه:

قريبه ماضي:

مثبت **فعل**: د باران د اورښت له امله سيلونه را غلي.

منفي **فعل**: د باران د اورښت له امله سيلونه نه دي را غلي.

بعيده ماضي:

مثبت **فعل**: د باران د اورښت له امله سيلونه را غلي.

منفي **فعل**: د باران د اورښت له امله سيلونه نه ول را غلي.

اوس که يو ښوونکی زدکوونکو ته قريبه او بعيده ماضي ور ښيي د تدريس لار به ئې څرنګه وي.

ښکاره به زدکوونکی پوښتنه و کي چي دلته تر (نـه) وروسته دغه (دي) يا (وو، ول) له کومه را غی؟ ښوونکی به بيرته ځي قريبه او بعيده ماضي به تشريح کوي.

دغه کار نه سويډنيانو په سويډني کي کړی دئ او نه انګرېزانو په انګريزي کي کړی دئ. د انګريزي ژبي يو دوه مثالونه:

I have written a book. ما يو کتاب ليکلی دئ. (قريبه ماضي)

I had written a book. ما يو کتاب ليکلی وو. (بعيده ماضي)

اوس نو که کومکي فعلونه ليري کړو نو به و ليکو:

ما يو کتاب ليکلی.(کومه ماضي) I written a book.

ما يو کتاب ليکلی .(کومه ماضي) I written a book.

(د) ـ استمراري يا جاري ماضي Past cotinuous tense :

هغه فعل ته وايي چي په تېره زمانه کي را غلې وي او د فعل پر استمرار يا دوام دلالت کوي لکه:

زه کابل ته تلم.

موږ کار کاوه.

تاسي ښوونځي ته روان واست.

د استمراري ماضي د جوړولو لاري:

لومړی ـ لازمي استمراري ماضي:

د اصلي (وضعي) با قاعده مصدر څخه داسي جوړېږي چي کله له مصدر څخه (ل) ايسته کيږي او پر ځای ئې متصل کومکي فعلي ضميرونه ور لويږي. مثال ئې د (درېدل) له مصدر څخه لکه:

زه درېدم.

موږ درېدو.

ته درېدې.

تاسي درېداست.

دی درېدی.

دا درېده.

دوی درېدل.

دوهم ـ متعدي استمراري ماضي:

د متعدي مصدر په پای کي متصل فعلي ضميرونه (م، و، ې، است، ـه) ور لويږي لکه:

زه ئې خبرولم. زه مفعول او ئې فاعل دي.

موږ ئې خبرلو. موږ مفعول او ئې فاعلي ضمير دئ.

ته ئې خبرولې. ته مفعول او ئې فاعلي ضمير دئ.

تاسي ئې خبرولاست. تاسي مفعول او ئې فاعلي ضمير دئ.

دی ئې خبراوه. دی مفعول او ئې فاعلي ضمير دئ.

دا ئې خبروله. دا مفعول او (ئې) فاعلي ضمير دئ.

دوی ئې خبرول. دوی مفعول او (ئې) فاعلي ضمير دئ.

يو بل مثال:

ما احمد وينباوه.

موږ احمد وينباوه،

تا احمد وينباوه.

تاسي احمد وينباوه.

ده احمد خبراوه.

دې احمد خبراوه.

دوی احمد خبراوه.

يادښت: کله چي متعدي فعل په ماضي کي راسي (زه، ته، دی، دا) فاعلي ضميرونه په (ما، تا، ده، دې) اوړي.

دريم ـ مجهوله استمراري ماضي:
دغه ماضي د اصل فعل د مفعول اسم څخه داسي جوړېږي چي د اصل فعل تر مفعولي اسم وروسته د (کېدل) د مصدر استمراري ماضي لکه: (کېدم، کېدو، کېدې، کېداست، کېدئ، کېده، کېدل) را وړي لکه:
مفرد مذکر متکلم: زه ترټلی کېدم.
جمع مذکر او مذکر متکلم: موږ ترټلي کېدو.
مفرد مخاطب مذکر: ته ترټلی کېدې.
مفرد مخاطب مونث: ته ترټلې کېدې.
مفرد مذکر غايب: دی ترټلی کېدئ.
مفرد مونث غايب: دا ترټلې کېده.
جمع مذکر او مونث غايب: دوی ترټلي کېدل.

(هـ) ـ اقتداري ماضي Past potential tense:
هغه تېره زمانه ده چي کېدل ئې پر قدرت او امکان ولاړ وي. اقتداري لازمي او متعدي ماضي د اصل فعل د فعلي صفت څخه جوړېږي. د مفعول اسم په پای کي د (سوم، سوو، سوې، سواست، سو، سوه،

سول) کومکي فعلونه ور اچوي.

ـ د لازمي فعل مثال لکه:

زه درېدلای سوم.

موږ درېدلي سوو.

ته درېدلای سوې.

تاسي درېدلي سواست.

دی درېدلای سو.

دا درېدلای سوه.

دوی درېدلای سول.

ـ د متعدي فعل مثال:

زه ئې بېولای سوم.

موږ ئې بېولای سوو.

ته ئې بېولای سوې.

تاسي ئې بېولای سواست.

دی ئې بېولای سو.

دا ئې بېولای سوه.

دوی ئې بېولای سول.

ـ د اقتداري ماضي د مجهول فعل څخه:

زه وهلی کېدلای سوم.

موږ وهلي کيدلای سوو.

ته وهلی کېدلای سوې.

ته وهلې کېدلې سوې.

دی وهلی کېدلای سو.

دا وهلې کېدلای سوه.

دوی وهلي کېدلای سول.

په پورتنيو درېيو مثالو کي د مفعول فعل مثالونه (درېدلای، بېولای، وهلی کېدلای) دي.

(و) ـ شرطيه ماضي Past conditional tense :

هغه فعل ته وايي چي په تېره زمانه کي سوی وي او وقوع ئې په يوه شرط سره سوې وي.

لازمي او متعدي شرطيه ماضي د اصل فعل د فعلي صفت څخه داسي جوړېږي چي په پای کي ئې (وای) او تر مخه ئې (که) ور لوېږي لکه:

ـ د لازمي فعل مثال:

لکه:

مفرد مذکر متکلم: که زه درېدلی وای.

جمع مذکر او مونث متکلم: که موږ درېدلي وای.

مفرد مذکر مخاطب: که ته درېدلی وای.

مفرد مونث مخاطب: که ته درېدلې وای.

که تاسي درېدلي وای.

که دی درېدلای وای.

که دا درېدلې وای.

که دی درېدلی وای.

که دوی درېدلي وای.

ـ د متعدي فعل مثال:

مفرد متکلم مذکر : که زه ئې خبر کړی وای.

مفرد متکلم مونث: که زه ئې خبره کړې وای.

جمع متکلم مذکر: که موږ ئې خبر کړي وای.

جمع متکلم مونث: که موږ ئې خبري کړي وای.

مفرد مخاطب مذکر: که ته ئې خبر کړی وای.

که تاسي ئې خبر کړي وای.

که تاسي ئې خبري کړي وای.

که دی ئې خبر کړی وای.

که دا ئې خبره کړې وای.

که دوی ئې خبر کړي وای.

ـ د ماضي شرطیه مجهول مثال:

که زه وهلی سوی وای.

که زه وهلې سوې وای.
که موږ وهلي سوي وای.
که ته وهلی سوی وای
که ته وهلې سوې وای.
که تاسي وهلي سوي وای.
که دی وهلی سوی وای.
که دا وهلې سوې وای.
که دوی وهلي سوي وای.

(ز) ـ تمنايي ماضي:
دا هغه فعل دئ چي وقوع ئې په تېره زمانه پوري اړه لري مګر په حقيقت کي پېښه سوې نه وي او له هغې څخه د فعل د کولو غوښتنه ښکاري لکه:
ـ د تمنايي لازمي ماضي:
کشکي زه تللی وای.
کشکي زه تللې وای.
کشکي ته تللی وای.
کشکي ته تللې وای.
کشکي تاسي تللي وای.
کشکي دی تللی وای.

کشکي دا تللې وای.

کشکي دوی تللي وای.

- د تمنايي متعدي ماضي مثال:

کشکي ما احمد ليدلی وای.

کشکي موږ احمد ليدلی وای.

کشکي تا احمد ليدلی وای.

کشکي تاسي احمد ليدلی وای.

کشکي ده احمد ليدلی وای.

کشکي دې احمد ليدلی وای.

کشکي دوی احمد ليدلی وای.

- د تمنايي مجهولي ماضي مثال:

کشکي زه ليدلی سوی وای.

کشکي موږ ليدلي سوي وای.

مفرد مذکر مخاطب: کشکي ته ليدلی سوی وای.

مفرد مونث مخاطب: کشکي ته ليدلې سوې وای.

کشکي تاسي ليدلي سوي وای.

کشکي دی ليدلی سوی وای.

کشکي دا ليدلې سوې وای.

کشکي دوی ليدلي سوي وای.

(ح) ـ احتمالي ماضي:

دا هغه فعل دئ چي په تېره زمانه كي راغلى وي او د يو كار پر كولو شک او شبهه ښكاره كوي لكه:

زه به تللى يم، زه به ئې ليدلى يم....

احتمالي ماضي د قريبي ماضي څخه جوړيږي، هغه داسي چي د اصل فـعل د فعلي صفت او كومكي فعل (يم، يو، يې، ياست، دئ، ده، دي) له مخه (به) راځي. دلته به لومړى د قريبي ماضي يو مثال راوړو او بيا به و ګورو چي له هغې څخه ځرنګه احتمالي ماضي جوړيږي.

قريبه ماضي: زه درېدلى يم.

احتمالي ماضي: زه به درېدلى يم.

د احتمالي ماضي نور مثالونه:

ـ د لازمي فعل مثال:

مفرد مذكر متكلم: زه به درېدلى يم.

جمع مذكر او مونث متكلم: موږ به درېدلي يو.

مفرد مونث مخاطب: ته به درېدلې يې.

مفرد مذكر مخاطب: ته به درېدلى يې.

جمع مذكر او مونث مخاطب: تاسي به درېدلي ياست.

مفرد مذكر غايب: دى به درېدلى يي (وي).

مفرد مونث غایب: دا به درېدلې یې (وي).

جمع مذکر او مونث غایب: دوی به درېدلي یي (وي).

ـ د متعدي فعل مثال:

مفرد مزکر متکلم: زه به ئې لیدلی یم.

جمع مذکر او مونث: موږ به ئې لیدلي یو.

مفرد مذکر مخاطب: ته به ئې لیدلی یې.

مفرد مونث مخاطب: ته به ئې لیدلې یې.

جمع مذکر او مونث: تاسي به ئې لیدلي یاست.

مفرد مذکر غایب: دی به ئې لیدی وي.

مفرد مونث غایب: دا به ئې لیدلې وي.

جمع مذکر او جمع غایب: دوی به ئې لیدلي وي.

ـ د مجهول فعل مثال:

زه به لیدلی سوی یم.

موږ به لیدي سوي یو.

ته به لیدلی سوی یې.

ته به لیدلې سوې یې.

تاسي به لیدلي سوي یاست.

دی به لیدلی سوی وي.

دا به لیدلې سوې وي.

دوی به لیدلي سوي وي.

(ط) ـ توبیخي ماضي:

توبیخي ماضي هغه فعل ته ویل کیږي چي په تېره زمانه کي پېښ سوی وي او له هغه څخه قهر (خښم) ښکاره کیږي. دغه فعل د معروفي بعیدي ماضي (زه را غلی وم) څخه د (به) پـه زیـاتولو سره جوړیږي لکه:

ـ د لازمي فعل مثال:

مفرد مذکر متکلم: زه به تللی وم.

مفرد مونث متکلم: زه به تللې وم.

جمع مونث او مذکر متکلم: موږ به تللي وو.

مفرد مذکر مخاطب: ته به تللی وې.

مفرد مونث مخاطب: ته به تللې وې.

جمع مونث او مذکر مخاطب: تاسي به تللي واست.

مفرد مذکر غایب: دی به تللی وو.

مفرد مونث غایب: دا به تللې وه.

جمع مذکر غایب: دوی به تللي ول.

جمع مونث غایب: دوی به تللي وې.

ځیني نور مثالونه:

ـ د متعدي فعل مثال:

مفرد متکلم مونث او مذکر: ما به زرغونه بېولې وه.
جمع متکلم مذکر او مونث: موږ به زرغونه بېولې وه.
مفرد مخاطب مونث او مذکر: تا به زرغونه بېولې وه.
جمع مخاطب مونث او مذکر: تاسي به زرغونه بېولې وه.
مفرد غایب مذکر: ده به زرغونه بېولې وه.
مفرد غایب مونث: دې به زرغونه بېولې وه.
جمع غایب مذکر او مونث: دوی به زرغونه بېولې وه.

په دغه مثال کي وینو چي کومکي فعل ټول د مفرد مونث غایب (وه) فعلونه دي. دا ځکه چي دغه فعلونه په جمله کي تابع د مفعول دي. یعني که مفعول مفرد، جمع، مذکر یا مونث وي کومکي فعل د خپل مفعول تابع وي.

کله بیا له (به) تر مخه (خو) را وړي لکه:
زه خو به دربېدلی وم.
زه خو به ئې بېولی وم.
دوی خو به تللي ول.

- مجهوله توبیخي ماضي د توبیخي معروفي ماضي څخه جوړېږي چي هلته د (سو) کومکي فعل را وړي لکه:
زه به ټاکلی (ټاکل) سوی وم.

موږ به ټاکلي سوي وو.

مذکر: ته به ټاکلی سوی وې.

مونث: ته به ټاکلې سوې وې.

تاسي به ټاکلي سوي واست.

دی به ټاکلی سوی وو.

دا به ټاکلې سوې وه.

دوی به ټاکلي سوي ول.

مستقبل (راتلونکې زمانه) Future tense

هغه فعل ته ویل کیږي چي په را تلونکې زمانه کي تر سره کیږي لکه:

زه به مزار ته ولاړ سم.

موږ به ستاسي کلي ته در سو.

دی به ښوونځي ته ولاړ سي.

تاسي به خپل کورنی کار و کئ.

دغه فعل پر درې ډوله دئ لکه:

۱. مطلق مستقبل فعل

۲. استمراري (جاري) مستقبل فعل

۳. اقتداري مستقبل فعل

۱. **مطلق مستقبل**(را تلونکې) **فعل**:

مطلق مستقبل هغه **فعل** دئ چي فقط په را تلونکې زمانه کي وسي.
مطلق مستقبل لازمي او متعدي **فعل** دواړه د التزامي (زه و درېږم) حال **فعل** څخه جوړيږي. دا ډول چي د حال التزامي **فعل** له مخه (به) چي د استقبال نښه ده را وړي لکه: له التزامي حال (زه و درېږم) **څخه** (زه به و درېږم) او د (زه ئې و دروم) **څخه** (زه به ئې و دروم).

نور مثالونه:

- له لازمي فعل څخه:

زه به و درېږم.

موږ به و درېږو.

ته به و درېږې.

تاسي به و درېږئ.

دی به و درېږي.

دا به و درېږي.

دوی به و دريږي.

- له متعدي فعل څخه:

زه به احمد وينښ کړم.

موږ به احمد وينښ کړو.

ته به احمد وينښ کړې.

تاسي به احمد ویښ کړئ.
دا به احمد ویښ کړي.
دی به احمد ویښ کړي.
دوی به احمد ویښ کړي.

ـ له مجهول فعل څخه:

مفرد مذکر متکلم: زه به مېلمه سم.
جمع مذکر متکلم: موږ به مېلمانه سو.
مفرد مذکر مخاطب: ته به مېلمه سې.
مفرد مونث مخاطب: ته به مېلمنه سې.
جمع مذکر مخاطب: تاسي به مېلمانه سئ.
جمع مونث مخاطب: تاسي به مېلمنې سئ.
مفرد مذکر غایب: دی به مېلمه سي.
مفرد مونث غایب: دا به مېلمنه سي.
جمع مذکر غایب: دوی به مېلمانه سي.
جمع مذکر غایب: دوی به مېلمنې سي.

۲. استمراري (جاري) مستقبل فعل:

دغه فعل په را تلونکې زمانه کي د یوه کار دوام ښیي لکه:
زه به ځغلم.
ته به ښوونځي ته ځې.

تاسي به ښوونځي ته ځئ.
دوی به ټوخیږي.
دا به کورنی کار کوي.

ـ له لازمي فعل څخه:
زه به درېږم.
موږ به درېږو.
ته به درېږې.
تاسي به درېږئ.
دی به دریږي.
دا به دریږي.
دوی به دریږي.

ـ له متعدي فعل څخه:
زه به احمد بیایم.
موږ به احمد بیایو.
تاسي به احمد بیایاست.
دی به احمد بیايي.
دا به احمد بیايي.
دوی به احمد بیايي.

ـ له مجهول فعل څخه:
زه به وهلی کېږم.
موږ به وهلي کيږو.
مفرد مذکر مخاطب: ته به وهلی کېږې.
مفرد مونث مخاطب: ته به وهلې کېږې.
تاسي به وهلي کېږئ.
دی به وهلی کيږي.
دا به وهلې کيږي.
دوی به وهلي کيږي.

۳. اقتداري مستقبل فعل:
اقتداري مستقبل هغه فعل دئ چي په را تلونکې زمانه کي دغه فعل له اقتداري حال (زه درېدلای سم) څخه دا ډول جوړيږي چي تر مخ ئې (به) و ليکل سي لکه: (زه به درېدلای سم)....

ـ له متعدي فعل (چي فاعل او مفعول دواړه و لري) څخه:
زه به احمد را وستلای سم.
موږ به احمد را وستلای سو.
ته به احمد را وستلای سې.
تاسي به احمد را وستلای سئ.
دی، دا، دوی به احمد را وستلای سي.

ـ **له لازمي** (چي يواځي فاعل و لري) **فعل څخه**:

زه به درېدلای سم.

موږ به درېدلای سو.

ته به درېدلای سې.

تاسي به درېدلای سئ.

دی، دا، دوی به درېدلای سي.

ـ **له مجهول فعل څخه**:

زه به وهلی کېدلای سم.

موږ به وهلي کېدلای سو.

ته به وهلی کېدلای سې.

ته به وهلې کېدلای سې.

تاسي به وهلي کېدلای سئ.

دی به وهلی کېدلای سي.

دا به وهلې کېدلای سي.

دوی به وهلي کېدلای سي.

امـــر فعل Imperativ

امر هغه **فعل** ته وايي چي ويونکی د يوه کار د کولو يا نه کولو حکم کوي لکه:

ولاړ سه!

ډوډۍ را وړه!

کالي وا غونده!

ته کالي اغونده!

و ئې وهه!

خبر ئې که!

په پښتو کې امر دغه لاندي ډولونه لري:

۱. حاضر امر

۲. د متکلم او غایب امر

۳. دعائیه امر

۱. حاضر امر

حاضر امر هغه امر ته ویل کیږي چي حاضر سړي ته د یوه کار د کولو امر کیږي او پر دوه ډوله دئ لکه:

(الف) مطلق امر

(ب) استمراري امر

(الف) مطلق امر: هغه امر دئ چي له هغه څخه فقط د یوه حکم کول ښکاره کیږي. دغه امر فقط د مفرد مخاطب او جمع مخاطب لپاره د التزامي حال فعل لکه: (ته و درېږې) څخه داسي جوړیږي چي د (درېږې) څخه (ې) لیري کوي، د مفرد مخاطب په پای کي (ه) او د

جمع مخاطب په پای کي (ئ) ور اچوي لکه:
ته و درېږه!
تاسي و درېږئ!
دغه امر دواړه مثبت او منفي حالته لري. د منفي حالت ئې د (مه) له لاري جوړيږي لکه:
مثبت ـ مفرد مخاطب لازمي : ته و درېږه!
منفي ـ مفرد مخاطب لازمي : ته مه درېږه!
مثبت ـ جمع مخاطب لازمي: تاسي و درېږئ!
منفي ـ جمع مخاطب لازمي: تاسي مه درېږئ!
مثبت ـ مفرد مخاطب متعدي: و ئې دروه! ته ئې و دروه!
منفي ـ جمع مخاطب متعدي: مه ئې دروئ! تاسي ئې مه دروئ!

مجهول مطلق امر د اصل فعل له فعلي صفت څخه جوړيږي لکه:
مفرد مذكر مخاطب: و وهلی سه!
مفرد مونث مخاطب: و وهلې سه!
جمع مونث او مذکر مخاطب: و وهلي سئ!

(ب) استمراري امر

استمراري امر هغه امر دئ چي له هغه څخه د يوه فعل د حکم دوام ښکاري. دغه امر هم د مطلق حال فعل له مفرد مخاطب څخه جوړيږي. دا ډول چي د مطلق حال فعل د مخاطب له مفرد څخه اوږده

(ې) لیري کوي، پر ځای ئې مفرد مخاطب ته (ه) او جمع مخاطب ته (ئ) ور اچوي لکه:

مفرد مذکر، مونث مخاطب: ته موږ ته درېږه!

جمع مونث او مذکر مخاطب: تاسي موږ ته درېږئ!

د کتل له مصدر څخه:

ته ګوره!

ته مه ګوره!

تاسي ګورئ!

تاسي مه ګورئ!

که د مطلق امر (ته کښېنه!) پر وروستي سېلاب خج راسي له مطلق حالت څخه په استمراري حالت اوړي لکه چي وايي:

ته کښېنه! زه در ځم. دلته په کښېنه کي پر (نه) خج را غلی دئ ځکه د مطلق څخه په استمراري یا جاري حالت اوښتی دئ.

۲. د متکلم او غایب امر:

ـ د متکلم امر: هغه امر دئ کوم چي سړی خپل ځان ته د یوه کار امر کوي لکه:

زه دي و درېږم!

زه دي احمد را ولم!

ـ د غایب امر: هغه دئ چي که یو غایب چا ته د یو بل چا له لاري د

يوه کار د کولو حکم ور کړه سي دغه امر ته غايب امر وايي لکه:

احمد دي و دريږي!

احمد دي محمود بوزي!

د متکلم استمراري امر:

زه دي دريږم!

موږ دي دريږو!

زه دي احمد راولم!

موږ دي احمد راولو!

د غايب استمراري امر:

دوی دي احمد مړوي!

ملالۍ دي احمد بيايي!

په پورته جملو کي د جملو پر وروستيو برخو (راولم او راولي) خج را غلی دئ.

۳. دعائيه امر:

دعائيه امر د دعا او ښرا په وخت کي را ځي لکه:

لوی سې!

خوار سئ!

دعائيه امر: عموماً له صفت څخه جوړيږي. د متکلم لپاره (سم!، سو!) او د غايب لپاره (سې!، سئ!) ور اچول کيږي او د (دي) کلمه تر

صفت وروسته را وړي لکه:

لوی دي سم!

لوی دي سو!

لوی سې!

لوی سئ!

مفرد مونث: لويه (لو) دي سي!

مفرد مذکر: لويي دي سي!

قـــيد Adverb

قيد هغه کلمه ده چي يو فعل، صفت يا بل قيد توضيح کوي لکه: په لاندي مثالو کي:

د فعل قيد: ملالۍ په ژړا ولاړه.

په لوړه جمله کي (په ژړا) قيد دئ ځکه چي د ولاړه فعل توضيح کوي.

د صفت قيد: زمری ډېر ښه هلک دئ.

په لوړه جمله کي (ښه) صفت دئ او (ډېر) قيد دئ چي پر (ښه) باندي تاثير کړی دئ.

د قيد قيد: زمرک ډېر ژر را غی.

په لوړه جمله کي (ډېر) قيد دئ ځکه چي پر (ژر) ئې تاثير کړی دئ او (ژر) د (راغی) د فعل لپاره قيد دئ.

سربېره پر پورتنيو مثالو د قيد نور ډولونه هم سته چي يو څو به ئې دلته لاندي و لولئ.

د قيد ډولونه:

۱ـ د وضعيت قيد

۲ ـ د زمان يا وخت قيد

۳ـ د مکان يا ځای قيد

۴ ـ د مقدار قيد

(۱) ـ د وضعيت قيد: هغه قيد ته وايي چي د فعل وضعيت را ښيي لکه: ژر ژر، ورو ورو، په پټه، په تلوار، په خندا، په ژړا، نا څاپه، په مړانه، په بېړه، په خوشالي، په ښکاره .... مثالونه ئې:

دی په بېړه کار کوي.

دوی نا څاپه ولاړل.

احمد خپل سبق په مړانه سر ته و رساوه.

(۲) ـ د زمان يا وخت قيد: هغه قيد ته وايي چي د فعل د واقع کېدو وخت را ښيي لکه: نن، پرون، وړمه ورځ، پروسږ کال، تېره اونۍ، سبا، ماښام، پخوا .... يو څو مثالونه ئې:

احمد نن کابل ته ولاړ.

دوی تېره اونۍ خپل کارونه خلاص کړل.
موږ به سبا مېلې ته ولاړ سو.
احمد وړمه ورځ کور ته ولاړ.

(۳) ـ د مکان یا ځای قید: د مکان قید هغه قید ته وایي چي د فعل د وقوع ځای را ښیي لکه: کښته، پورته، د باندي، وړاندي، وروسته، نیژدې، لیري، ښۍ خوا ته، بهر، هلته، دوري، دورې....
یو څو مثالونه ئې:
ما پورته و کتل.
دوی تر احمد وروسته را غلل.
ملالۍ د لاري ښۍ خوا ته و ګرځېده.
دوی دې خوا ته را غلل.

(۴) ـ د مقدار قید: هغه قید ته وایي چي د فعل یا صفت یا بل قید اندازه یا مقدار ښکاره کوي لکه: لږ، ډېر، بې شانه، ډېر ځل، زیات، لږ څه .... یو څو مثالونه ئې:
زه نن لږ نا روغ یم.
کار زیات کوه چي بډای سې.
و درېږه زه لږ څه ستړی سوم.
بوره لږ لږ خوره.

د عطف (وصل) کلمې Conjunktion

د وصل کلمې هغه کلمې دي چي په يوه جمله کي دوه اسمونه يا په يوه عبارت کي دوې جملې سره نښلوي لکه په لاندي جملو کي:

احمد او محمود راغلل.

ده و ويل چي دی ناروغه دئ.

دی را غی مګر دوی را نه غلل.

که څه هم ته په کور کي نه وې زه را غلم.

دی به درسي که ته غواړې.

يا به دی يا به دا موټر و چلوي.

هر څومره چي مي در ته و ويل غوږ دي و نه نيوی.

احمد را نه غی، لکه چي نا روغه وو.

نه ته او نه دی د احمد مېلمانه ياست.

غلام را غی اما (مګر) ورور ئې را نه غی.

په لوړو جملو کي (او، چي، مګر، که څه هم، که، يا... يا، هر څومره چي، لکه چي، نه ... نه، اما، ببله...) د وصل کلمې دي.

د وصل کلمې دوه ډوله دي:

(۱) ـ مساوي د وصل کلمې

(۲) ـ تابع د وصل کلمې

(۱) ـ **مساوي د وصل کلمې**: مساوي د وصل کلمې يا دوه اسمونه او يا دوې مستقلي جملې سره نښلوي. مثالونه ئې:

احمد او محمود را غلل.

(او) دوه اسمونه سره نښلولي دي.

ملالۍ ښوونځي ته ولاړه او خپل کتابونه ئې را وړل.

(او) دوې مساوي يا کاملي جملې (ملالۍ ښوونځي ته ولاړه)، (خپل کتابونه ئې را وړل) سره نښلولي دي.

رڼا يا ملالۍ نن ډوډۍ پخوي.

(يا) دوه اسمونه (رڼا)، (ملالۍ) ئې سره نښلولي دي.

په پښتو کي مشهور د وصل مساوي توري لکه (او، يا، مګر، يا ... يا، دواړه ... او) دي.

(۲) ـ **تابع د وصل کلمې**: تابع د وصل کلمې هغه کلمې دي چي مستقيله جمله د تابع جملې سره يا تابع جمله د مستقيلي جملې سره نښلوي لکه:

له ځان سره بې غوري مه کوه چي ناروغ نه سې.

که ښوونځي ته ولاړ نه سې، ورځنۍ پيسې نه در کوم.

په پورتنيو دو جملو کي (چي، که) تابع د وصل کلمې دي، ځکه چي يوه مستقله او يوه تابع جمله ئې سره نښلولې ده.

ـ **مستقله جمله**: هغه جمله ده چي اورېدونکی د کومي بلي جملې اورېدلو ته انتظار نه باسي لکه:

زه کابل ته ځم.

مورِ سهار وختي له خوبه را پاڅو.

تاسي کله ښوونځي ته ځئ.

ـ **تابع جمله**: تابع جمله هغه ده چي کله ئې اورېدونکی واوري نو سمدستي د يوې بلي جملې د اورېدو انتظار باسي لکه:

ته چي له کابله را غلې

که مورِ کور ته ولاړ سو

احمد را نه غی لکه چي

پورتنۍ درې جملې ځکه تابع جملې بللي کيږي چي اورېدونکی پوره مقصد نه ور څخه تر لاسه کوي او د يوې بلي جملې انتظار باسي.

په پښتو کي مشهوري تابع د وصل کلمې لکه (که، چي، کله چي، ځکه چي، اما، له دې سببه، له دې کبله چي...) دي.

د ربط (جر) کلمې Preposition

د ربط کلمې د اسم يا ضمير سره يو ځای را ځي او د اسم يا ضمير رابطه له فعل يا بلي کلمې سره ښيي لکه:

احمد محمود ته و ويل.

په پورتنۍ جمله کي (ته) د محمود (اسم) رابطه له (و ويل) فعل سره ښيي لکه:

ما په ښوونځي کي لوست و وايه.

په پورتنۍ جمله کي (په... کي) دواړه د رابطې کلمې يو ځای سره را ځي. ځينو خلکو دغه لومړۍ (په) ور څخه ليري کړې ده او ليکي (ما ښوونځي کي لوست و وايه). يا د دې پر ځای چي و وايي (په کابل کي) وايي (کابل کي).

د تيري جملې په شان يو شمېر نور د ربط توري د دوو برخو څخه جوړ سوي وي لکه:

(تر... پوري، پر... باندي، له... را هيسي، له... نه (څخه)، په... کي، له... څخه، له... سره). د ربط د دغو کلمو يو څو مثالونه به دلته لاندي و وينئ. يو شمېر د دغو رابطو څخه دوه ډوله کارول کيږي لکه:

(تر... پوري)

۱ ـ احمد تر کابل پوري و رسېد.

۲ ـ احمد تر کابله و رسېد.

(له... څخه)

۱ ـ ملالۍ له ورور څخه پيسې پور کړي دي.

۲ ـ ملالۍ له وروره پيسې پور کړي دي.

په هره دوهمه جمله کي پوري او ښځه ایسته سو او پر ځای ئې د کابل او د ورور د کلمو په پای کي (ه) ور و لوېده.

(له... سره) د ربط په دغو کلمو کي بیا هغه پورتنی تغییر نه را ځي.

ملالۍ له پلار سره خبري و کړلې.

یادونه:
په ورځنیو لیکنو او خبرو کي ځیني خلک یو څه تېروتني کوي. هغه دا چي کله کله یا د رابطې یوه کلمه د بلي پر ځای او یا د رابطې یوه کلمه د ملکي ضمیر پر ځای کاروي. دلته لاندي به ئې یو څو مثالونه را وړل سي:
ـ (د) د اضافت یا ملکیت له پاره کارول کیږي لکه:
د احمد کتاب. دلته (د) د اضافت یا ملکیت له پاره را غلی دئ. یعني کتاب په احمد پوري تړاو لري یا په بل عبارت احمد د کتاب مالک یا خاوند دئ.

دلته احمد مضاف الیه (چي یو شی یا څوک اړه پوري و لري) او کتاب مضاف (چي په یو شي یا چا پوري اړه و لري) دئ.

کله کله بیا موږ دغه د اضافت یا ملکیت (د) د (له) رابطې پر ځای کاروو، چي دا یوه تېر وتنه ده، ځکه د (له) رابطه بیا له یوې بلي رابطې سره ملګرې وي لکه:

(له ... څخه)

(له ... سره)

یا دا چي وایو:

زما سره را ځه! دغه جمله باید و ویله یا و لیکله یا و ویله سي:

له ما سره را ځه!

په لومړۍ جمله کي په (زما سره را ځه) کي (زما) ملکي ضمیر دئ او (سره) له (له) سره ملګرې رابطه ده، ځکه نو ښه جمله ئې دوهمه جمله ده، چي و وایو (له ما سره را ځه).

د دغو خبرو معنا دا ده، چي د ګرامر یو جُز له بل سره ګډ نه کړو.

په دې وروستیو وختو کي په پښتو کي ځیني تصرفات د نا معلومو کسانو له خوا څخه تر سره سوي دي. دغه تصرفات باید د یوې معیني مرجع له خوا څخه لکه: پښتو ټولنه یا د علومو اکاډمي له خوا و سي.

دغه تصرفات زیاتره د رسنیو له خوا او یا په فیسبوک کي د لیکونکو له خوا کیږي. دوی د دغه تصرفاتو لامل په ټلویزیون، راډیو او رسنیو کي د وخت او لیک سپما ته اشاره کوي. مثالونه ئې لکه:

د (په کابل کي) پر ځای (کابل کي)

د (له احمد څخه) پر ځای (احمد څخه)

د (له ما سره) پر ځای په ځای (ما سره)

د (احمد راغلی دئ یا وو) پر ځای (احمد را غلی) ....

بله خبره د (د) د ډېر نه کارولو خبره ده . ځيني ليکونکي کوښښ کوي
چي په خپلو ليکنو کي د (د) له کارولو څخه ډډه و کړي . دوی ليکي:
د افغانستان وچي مېوې سوداګرو ګټه ډېره سوې .

سمه جمله ئې: د افغانستان د وچي مېوې د سودا ګرو ګټه ډېره سوې
ده .

په شعر کي د ژبي د يو شمېر سر غړونو اجازه سته ، مثال ئې لکه:
- د اسم د مفرد او جمع
- د صفت مفرد او جمع
- کله کله د جوړه رابطو سره جلا کول او داسي نور .
هغه ځکه چي کله کله د سېلاب يا قافيې د سمون له پاره کيږي .
يو مثال به ئې په دغه بيت کي و ګورو .
خوږې شونډې دي شکري نه دي څه دي
ښکلی غاښ دي مرغلري نه دي څه دي

په لومړي نيم بيتي کي (خوږې صفت جمع ، ښونډې اسم جمع ، شکري
اسم جمع ، دي فعل د جمع له پاره) دي .

په دوهم نيم بيتي کي (ښکلی صفت مفرد ، غاښ اسم مفرد ، مرغلري
اسم جمع ، دي فعل جمع) دي . په دوهم نيم بيتي کي ځيني کلمې جمع
او ځيني مفرد ، چي په ګرامري لحاظ سر نه سره خوري ، خو د شعر د

سپلابو له امله قبول سوي دي ، خو په ځينو ځايو کي بيا سر نه سره خوري .

جمله :

په تيرو پاڼو کي مو د پښتو ژبي د الفبې توري او کلمې و پېژندلې اوس غواړم جملې و پېژنو .

دا چي د الفبې له تورو څخه کلمې جوړيږي ، له کلمو څخه جملې جوړيږي ؛ په دې شرط چي جمله معنا او مفهوم و لري او يو مقصد ور څخه وا خيستل سي . کېداى سي چي له يوې کلمې څخه هم يو مقصد په لاس را وړو ، نو بيا هغه يوه کلمه هم جمله بللاى سو . دلته به د جملو يو څو مثالونه را وړو :

- محمود ډوډۍ را وړه .
- دا ځي .
- ځم .

په لومړۍ جمله کي : محمود فاعل ، ډوډۍ مفعول او را وړه ماضي فعل دئ .

په دوهمه جمله کي ، (دا) مونث مفرد فاعلي ضمير او ولاړه ماضي فعل دئ .

په دربیمه جمله کي که څه هم ځم فعل دئ ، خو د کلمې په پای کي (م) ئې فعلي ضمیر دئ او (ځـ) ئې د تلل له مصدر څخه د متکلم د حال فعل نمایندګي کوي.

په پښتو کي متکلم خپل پیغام د جملې له لاري یا په شفاهي توګه او یا په لیکلې توګه مخاطب ته رسوي. په شفاهي توګه خو متکلم د رږغ له لاري خپل پیغام رسوي ، اما په لیکنې توګه په هره جمله کي د متکلم د خبرو د تنظیم له پاره ځینو نښو ته اړتیا سته. دلته لاندي به په ډېره لنډه توګه د یو څو نښو یادونه و کړو.

لیک نښي:

لیک نښي ډېر ډولونه لري خو. ښه به دا وي چي دغه یو څو ډیري ضروري نښي دلته را وړو.

۱ـ نقطه یا ټکی (.): د خبریې جملې په پای کي لیکل کیږي لکه:
محمود یو تکړه هلک دئ.
احمد کابل ته نه دئ تللی.
پر موږ خپل هیواد ګران دئ.

خبریه جمله هغه جمله ده چي ویونکی اوربدونکي یا لوستونکي ته خبر ور کوي. یوه خبریه جمله چي کله پای ته و رسیږي باید ټکی ور ته و لیکل سي.

۲ . سواليه يا د پوښتني نښه (؟) : دغه نښه د يوې پوښتني جملې په پاى كي ليكل كيږي كه نه نو جمله به د پوښتني حيثيت و نه لري .

په پښتو ژبه كي ځيني وختونه متكلم په خبرو كي له مخاطب څخه د ږغ د فشار له لاري پوښتنه كوي ، خو په ليكنه كي بيا داسي نه وي. زياتره وختونه چي ليكونكى پوښتنه كوي نو د (آيا) كلمه د جملې په سر كي را وړي لكه: (آيا ستا ورور نن راځي) ، خو دلته بايد بيا هم د جملې په پاى كي (؟) و ليكل سي . په هر صورت كي بايد د پوښتني جملې په پاى كي (؟) نښه و ليكل سي لكه:
ايا ستا ورور را ځي؟

احمد اوس ولاړ؟

۳ . ندائيه (!) : دغه نښه په دغو لاندي ځايو كي كارول كيږي:
ـ اې هلكه! دلته راسه!
(اې هلكه!) ندا يا ور ږغ كول دي او (ولاړ سه!) امر دئ . يعني په دغه ځاى كي ئې هم د ندا او هم د امر كار ور كړى دئ .
ـ د ارمان په وخت كي:
ارمان! چي له لاسه مي و ووت .
ـ شاباس!
ـ موټر! كشكي مي لرلاى .

ـ ګرانه ملګريه!

۴. شارحه (:): دغه نښه (علامه) هغه وخت ليکل کيږي چي يوه کلمه يا يوه لنډه جمله شرحه غواړي لکه:
د کتاب لوستلو ګټې:
لکه:
مثلا:

۵. کامه يا چپه (و) (،): دغه نښه د يو شمېر اسمو تر منځ د (او) د ډيرو کارولو د مخنيوي لپاره لکه:
له بازاره مي انګور، خټکی، الوبالو، شليل او شفتالو را وړل. که (،) نه وای نو پر ځای به مو ئې (او) کارولای.
تر يوې لنډې وقفې يا درېدني وروسته لکه:
کله چي احمد را غی، پلار ئې تللی وو.

۶. اقتباسيه نښه " ": دغه نښه هغه وخت کارول کيږي، چيري چي ليکونکی په خپله ليکنه کي مستقيما د کوم بل چا خبره يا خبري را وړي لکه:
فزيک پوه ارشميدس ويلي دي" يو جسم هغه وخت په اوبو کي ډوبيږي چي کتله ئې د بېځايه سوو اوبو تر کتلې زياته وي".

ماخذونه :

پښتو ګرامر د محمد اعظم ايازي ليکنه

پښتو ګرامر د پوهاند صديق الله رښتين ليکنه

دستور زبان فارسي د حسن انزلي ليکنه

Ordklasser سويډني ګرامر

Deskriptiv svensk grammatik

يو شمېر انټرنيټي پاڼې

عبدالعلي رسولزاده

مالمو سويډن

alirasulzada@hotmail.com

www.pashto.se

0046709384755

د لیکوونکي لنډه پېژندنه

عبدالعلي رسولزاده په ۱۳۲۶ لمریز کال د کندهار ولایت په دربیمه ناحیه کي دې نړۍ ته سترګي خلاصي کړلې. لومړنۍ زدکړي ئې په اوه کلني کي د کندهار په مشرقي ښوونځي کي پیل کړلې. پسله شپږو کلو د نوموړي ښوونځي څخه فارغ سو. تر هغه وروسته ئې د میرویس نیکه په لېسه کي زدکړي پیل کړلې. په ۱۳۴۵ لمریز کال کي ئې د کابل پوهنتون د ښووني او روزني په پوهنځي کي د ریاضي او فزیک په څانګه کي زدکړي پیل کړلې. په ۱۳۴۹ لمریز کال کي ئې د کندهار په عالي دارالمعلمین کي د ریاضي او فزیک او مسلکي مضمونونو په تدریس پیل و کړ. په ۱۳۵۹ کال کي په هیواد کي د نا خوالو له امله سویډن هیواد ته مهاجر سو. په سویډن کي ئې ۳۳ کاله په سویډني ښوونځیو کي د پښتو ژبي د زدکوونکو سره د ښوونکي په توګه نه یوائې د ښوونځي د مضامینو مرستي کړي دي بلکي پښتو ئې هم ور ته تدریس کړې ده. په دغو کلو کي ئې د پښتو ژبي زدکوونکو ته یو زیات شمېر تدریسي کتابونه او تدریسي مرستندوی مواد لیکلي دي چي د هغو له جملې څخه یو همدغه کتاب دئ. له دغو کتابو څخه د نړۍ په زیاتو هیوادو کي ګټه اخیسته کېده او اوس هم کیږي. په ۲۰۰۲ م کال کي د سویډن د پوهني د وزارت له خوا د پښتو انټرنیټي پاڼې www.pashto.se چاري هم ور پر غاړه سوې.